

С. С. Гасанов, О. О. Любіч, Г. П. Бортніков

**ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА КАПІТАЛІЗАЦІЇ
ТА РЕОРГАНІЗАЦІЇ БАНКІВ
ЗА УЧАСТЮ ДЕРЖАВИ В КАПІТАЛІ**

Зарубіжний досвід та вітчизняна практика

ДЕРЖАВНА НАВЧАЛЬНО-НАУКОВА УСТАНОВА
“АКАДЕМІЯ ФІНАНСОВОГО УПРАВЛІННЯ”

С. С. Гасанов, О. О. Любіч, Г. П. Бортніков

**ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА КАПІТАЛІЗАЦІЇ
ТА РЕОРГАНІЗАЦІЇ БАНКІВ
ЗА УЧАСТЮ ДЕРЖАВИ В КАПІТАЛІ**

Зарубіжний досвід та вітчизняна практика

Київ
ДННУ “Академія фінансового управління”
2015

УДК 336.71:338](477:100)(0.034.2)
ББК 65.9(4Укр)268-98+65.9(0)268-97
Г22

ЕЛЕКТРОННЕ ВИДАННЯ КОМБІНОВАНОГО ВИКОРИСТОВУВАННЯ

Автори:

С. С. Гасанов, О. О. Любіч, Г. П. Бортніков

Рецензенти:

Н. М. Шелудько – доктор економічних наук, професор;

М. І. Дибя – доктор економічних наук, професор

Рекомендовано до випуску

Вченою радою Державної навчально-наукової установи

“Академія фінансового управління”

(Протокол № 4 від 17 квітня 2015 р.)

Гасанов С. С.

Г22 Державна підтримка капіталізації та реорганізації банків за участю держави в капіталі. Зарубіжний досвід та вітчизняна практика : монографія / С. С. Гасанов, О. О. Любіч, Г. П. Бортніков. – К. : ДННУ “Акад. фін. управління”, 2015. – 128 с.

ISBN 978-966-2380-92-7

У монографії висвітлюється передовий досвід капіталізації банків за участю держави, зокрема єдиний порядок надання державної підтримки банкам у країнах ЄС, особливості націоналізації банків в Індії та антикризової підтримки найбільших банків у КНР. Наведено аналіз капіталізації банків в Україні та висновки й рекомендації щодо державної політики входження у капітал приватних банків і успішного виходу з нього шляхом їх реприватизації.

Для науковців, експертів та аналітиків банківського сектору, фахівців органів нагляду і регулювання, слухачів курсів підвищення кваліфікації, викладачів фінансово-економічних дисциплін, докторантів, аспірантів та студентів вищих навчальних закладів.

УДК 336.71:338](477:100)(0.034.2)
ББК 65.9(4Укр)268-98+65.9(0)268-97

© Гасанов С. С., Любіч О. О.,
Бортніков Г. П., 2015

© ДННУ “Академія фінансового
управління”, 2015

ISBN 978-966-2380-92-7

ЗМІСТ

Вступ	5
1. МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД КАПІТАЛІЗАЦІЇ БАНКІВ ЗА УЧАСТЮ ДЕРЖАВИ	
1.1. Досвід капіталізації банків державою у країнах ЄС.....	10
1.1.1. Єдиний порядок надання державної підтримки банкам у країнах ЄС.....	11
1.1.2. Втручання урядів країн Бенілюкс у реорганізацію проблемних банків.....	30
1.1.3. Державна підтримка капіталізації банків у Німеччині.....	44
1.1.4. Підтримка капіталізації банків в Ірландії.....	50
1.1.5. Підтримка капіталізації банків в Іспанії.....	56
1.1.6. Підтримка капіталізації банків у Португалії.....	62
1.1.7. Державна допомога капіталізації муніципальних банків.....	64
1.2. Досвід націоналізації банків у США.....	67
1.3. Досвід капіталізації банків в окремих країнах Азії.....	73
1.3.1. Індія.....	73
1.3.2. Китайська Народна Республіка (КНР).....	76
2. ШЛЯХИ ЗАСТОСУВАННЯ В УКРАЇНІ МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ КАПІТАЛІЗАЦІЇ БАНКІВ ЗА УЧАСТЮ ДЕРЖАВИ	
2.1. Стислий огляд участі держави в капіталізації банків у 2008–2012 рр.....	82
2.2. Особливості капіталізації банків за участю держави в 2014–2015 рр.....	91
Висновки та пропозиції	120
Додатки	123

ВСТУП

Згідно зі Спеціальним порядком здійснення заходів щодо фінансового оздоровлення банків, затвердженим НБУ, капіталізація – це надання фінансової допомоги банку акціонерами (учасниками) банку, третіми особами (інвесторами) або державою під час реалізації заходів, передбачених планом фінансового оздоровлення банку (програмою фінансового оздоровлення або програмою капіталізації банку), з метою стабілізації та поліпшення його фінансового стану. Державна допомога шляхом участі в капіталі проблемних банків в Україні надавалася без достатнього обґрунтування, прозорості політичних рішень, визначення шляхів подальшої реприватизації. В усіх країнах світу, де держава входила до капіталу проблемних банків, постає питання про те, чому вона має допомагати слабким фінансовим установам, а керівники і власники банків не відповідають за збитки та фактичний колапс своїх установ. Одержавлення має тимчасовий характер, повинне стосуватися лише системних банків і виправдане тільки в умовах системної банківської кризи. Згодом, після нормалізації діяльності установи та стабілізації ринку, банки мають бути повторно приватизовані.

Визначенню потреби банків у капіталізації вперше в історії української банківської системи передувало її стрес-тестування в 2008–2009 рр. У підсумку, з урахуванням стресових подій кредитного ризику, ризику ліквідності та ринкового ризику (процентного ризику і ризику валютного) було встановлено загальний розмір додаткового капіталу для кожного банку. Потім результат порівнювався з наявним регулятивним капіталом конкретної установи. Фактично від банків вимагалось створення буфера (запасу) капіталу для протистояння кризи.

Потреба послаблених банків у додатковому капіталі загострюється саме тоді, коли такі банки стають непривабливими для приватних інвесторів. Якщо не вдається залучити таких інвесторів або регулятор вважає їх ненадійними, а пропозиції – неприйнятними, то, у разі визнання установи системною, держава може (але не зобов'язана) взяти участь у капіталізації, включаючи проведення націоналізації.

Ефективність державної власності та державного управління в банківському секторі є предметом розширеної дискусії в колах західних політиків, банкірів, регуляторів та науковців, але залишається недослідженою темою для вітчизняних фахівців. Слід розрізняти суто державні структури як необхідну бюрократію і комерційні державні структури.

Унаслідок виконання державних програм і завдань банки, контрольовані державою, кредитують за вказівкою уряду певні галузі та підприємства і стають “тягарем” для уряду. Водночас, акумулюючи значні державні й приватні кошти, деякі приватні банки стають занадто великими і важливими для країни, щоб допустити їх крах. Отже, держава, в разі погіршення ліквідності й платоспроможності таких банків, змушена допомагати державним банкам та рятувати великі приватні банківські установи за рахунок державного бюджету. Фінансування цих банків на умовах надання кредитів не дає змоги спрямовувати державні ресурси на забезпечення розвитку реального сектору економіки.

Виникає питання про наявність джерел коштів для капіталізації банків. У світовій практиці поширені два підходи: резервних фондів з державного бюджету або спеціально створеного позабюджетного фонду.

Державні банки вразливі до системних ризиків. Водночас вони потенційно загрожують своїм урядам істотними боргами, які, у випадку неплатоспроможності банків, можна погасити лише з бюджету. Збитки в результаті кредитування державними банками невдалих проектів та відповідні потреби у додатковій капіталізації спонукали до пропозицій щодо при-

ватизації банків останніми десятиліттями. Разом із тим необхідно розрізняти державні банки розвитку і стимулювання експорту та державні комерційні банки.

Деякі фахівці абсолютизують прецеденти, коли державні фінансові інститути з різних причин уповільнюють розвиток економіки й фінансового сектору, зростання продуктивності праці, і навіть вважають, що державна власність банків послаблює стійкість банківської системи до загроз. Особливо це стосується країн з перехідною економікою у періоди глибоких фінансово-економічних криз.

Капіталізація банків за участю держави здійснюється з використанням різних форм та інструментів. Найприйнятнішими з-поміж них вважаються трансформація боргу банку перед державою в капітал, обмін державних облігацій на пакет акцій, пряма купівля пакетів акцій, придбання державою гібридних інструментів тощо.

Без сумніву, банки, контрольовані державою, отримують очевидні або неочевидні гарантії державної підтримки, що дає змогу здобувати кращі рейтинги підтримки й кредитні рейтинги, залучати ресурси на ринку за нижчою ціною, одержувати більшу процентну маржу в кредитуванні порівняно з приватними банками. Проте на практиці державні банки змушені кредитувати проекти, неефективні й кризові галузі на пільгових умовах (за заниженою ставкою або без достатньої гарантії погашення та прийняттого забезпечення), виконуючи вказівки свого головного акціонера – уряду.

З одного боку, посилення ролі та участі держави в капіталі банку є ознакою його надійності, а з другого – виникає загроза недобрсовісної конкуренції, адже держава може виявитися неефективним власником.

Державні банки отримують конкурентні переваги, однак при цьому знижується їхня загальна ефективність. Відтак уся банківська система стає неефективною внаслідок виконання соціальних та економічних завдань, встановлених урядом, що

призводить, врешті-решт, до її нестабільності¹. Ще однією вагомою конкурентною перевагою державних банків є захищеність від недружніх злиттів і поглинань. В економіці змішаного типу (за якої співіснують державний та приватний сектори) державні банки, як правило, менш ефективні, ніж приватні. На нашу думку, це пояснюється тим, що саме державні банки беруть на себе тягар кредитування менш прибуткових, але суспільно значимих галузей і підприємств. Саме тому рівень проблемних активів таких банків може бути вищим, ніж у приватних комерційних установах. Нижча прибутковість більшою мірою пов'язана з другорядністю пріоритету прибутковості у бізнесі для державних банків, і це не може вважатися аномальним навіть для ринкової економіки, оскільки державний сектор є складовою “суспільного блага”.

Державні фінансові установи доцільно поділити на ті, що формують ресурси за рахунок різних контрагентів на ринку, і ті, що не приймають вкладів від клієнтів, або на установи розвитку (реалізації національних програм) та установи комерційного типу (без чітко визначених повноважень на виконання певних національних програм). Установи розвитку працюють безпосередньо з великими корпораціями та іншими комерційними банками, а державні комерційні банки функціонують як звичайні.

¹ На цьому наголошують експерти Світового банку та МВФ. Див.: *Hanson J.* The Role of State-Owned Financial Institutions: Policy and Practice / J. Hanson // 6th Annual Financial Markets and Development Conference (Washington, April 26–27, 2004). – Wash. : World Bank, 2004 ; *Rudolph H. P.* State Financial Institutions : Can They Be Relied on to Kick-Start Lending? / H. P. Rudolph ; The World Bank Group – Режим доступу: <http://siteresources.worldbank.org/EXTFINANCIALSECTOR/Resources/282884-1303327122200/Note12.pdf>. The Future of State-Owned Financial Institutions / ed. by G. Caprio, J. L. Fiechter, R. E. Litan, M. Pomerleano. – Washington, D.C. : Brookings Institution Press, 2004; *Scott D. H.* Strengthening the Governance and Performance of State-Owned Financial Institutions / D. H. Scott // Policy Research Working Paper. – 2007. – № 4321. – 54 p. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/7305/wps4321.pdf?sequence=1>.

Державні фінансові установи є невід'ємною частиною національних банківських систем і в країнах, що розвиваються, і в провідних державах.

Під час кризових потрясінь посилюється роль державного регулювання, зокрема стосовно державних банків. Це особливо характерно для країн із моделлю “соціально орієнтованої економіки”. Держава прагне забезпечити соціальний захист населення і важливих для його зайнятості галузей народного господарства. На рівень (масштаби й інтенсивність) державного регулювання і важливість державного сектору в національних банківських системах впливає також політичний режим, а саме – переважання певних партій у парламенті та уряді. У періоди апогею кризи та виходу з неї правлячі партії схильні до націоналізації окремих банківських установ і підтримки існуючих державних банків. Навпаки, при економічному зростанні державні банки, як правило, більше залучають ресурси на ринку, а раніше націоналізовані банки “розкриваються” для повної або часткової приватизації. Тобто у період кризи пріоритетом для держави стає збереження фінансової й соціальної стабільності, пожвавлення економіки, а у період розвитку – ефективність банківської системи.

Далі наведено багато прикладів капіталізації банків державою в окремих країнах із розвинутою економікою (ЄС, США) та економікою, що розвивається (Азійський регіон). Цей матеріал не охоплює всього спектра міжнародної практики, але акцентує увагу на одержавленні банківського сектору в часи глобальної фінансової кризи (2007–2010 рр.) та на теперішньому етапі розвитку світової економіки з наголосом на діяльності державних банків.

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД КАПІТАЛІЗАЦІЇ БАНКІВ ЗА УЧАСТЮ ДЕРЖАВИ

1.1. ДОСВІД КАПІТАЛІЗАЦІЇ БАНКІВ ДЕРЖАВОЮ У КРАЇНАХ ЄС

У розвинутих країнах глобальна фінансова криза спровокувала нову хвилю диспутів між прибічниками та противниками державної підтримки банків. Останні пропонують дозволити самим ринкам дисциплінувати банки. Зокрема, представники австрійської школи економіки переконані, що банки ніколи не вдалися б до численних ризиків без суспільного захисту, забезпечуваного урядами і центральними банками. Крім того, без мереж безпеки ті банки, які працювали неефективно, можна було б ліквідувати, а це відкриває простір для діяльності нових, продуктивніших учасників ринку.

Проблемним питанням державної допомоги залишається обмеження на винагороду менеджерів банків, котрі отримали субсидії або капіталізацію від уряду. Така виправдана вимога регулятора звужує можливості банків щодо залучення ефективних антикризових менеджерів.

Державна допомога передбачає різні суми бюджетних витрат. Рекапіталізація меншою мірою позначалася на ВВП – у середньому в країнах світу цей показник становив 6 %. Загальні фіскальні витрати, за мінусом відновлення активів, дорівнювали близько 13 % ВВП. Згідно з даними МВФ, розвинуті країни в середньому відшкодовують більше половини своїх витрат на допомогу проблемним банкам. Втрати ВВП, що визначаються як відхилення від трендового (потенційного) значення, можуть бути доволі суттєвими, в середньому 20 % ВВП протягом перших чотирьох років кризи, і варіюватися від 0 до 98 % ВВП. Зокрема, італійська схема капіталізації банків, започаткована у 2008 р., передбачала надання державою субординованих позик банкам, і такий ресурс враховувався як основний капітал 1-го рівня. Загальна сума бюджетного асигнування на такі цілі становила близько 20 млрд євро. Прийнятними для фінансування вважалися банки, котрі мали відповідні кредитні рейтинги, ставки премії за свопами кредитного дефолту та інші оцінки, які проводив центральний банк Італії. Розмір державної підтримки обмежувався 2 % зважених на ризик активів. Умовами фінансування були обмеження на виплати дивідендів і винагороди, на витрати управління, етика бізнесу та кредитування реального сектору економіки.

Європейською комісією також було розроблено і схвалено французьку схему реструктуризації банків за участю держави.

У 2009 р. у Польщі та Фінляндії були схвалені на рівні Європейської комісії програми підтримки капіталізації банків державою для платоспроможних установ (4 млрд євро), однак вони не були реалізовані.

1.1.1. Єдиний порядок надання державної підтримки банкам у країнах ЄС

У травні 2010 р. в ЄС було створено орган з підтримки фінансової стабільності в Європі шляхом надання фінансової допомоги країнам еврозони для подолання економічних труд-

нощів. У липні 2011 р. глави 17 держав та урядів регіону схвалили рішення про розширення обсягів фонду цього органу до 440 млрд євро. Оцінювалося, що зовнішня допомога може знадобитися 26 з 91 банку в Європейському Союзі, яких на початку 2010 р. перевірили на стійкість шляхом стрес-тестів. Європейська банківська адміністрація (ЕВА), новий єдиний орган банківського нагляду в ЄС, розглядає можливі опції для надання фінансової допомоги банкам регіону, котрі будуть зазнавати труднощів з ліквідністю. Серед розглянутих варіантів – нова схема надання гарантій під банківські облигації. Згідно з чинним законодавством фонд ЄС може надати гарантії шляхом виплати кредитів державам, які потім використовують їх для рекапіталізації банків.

Уроки глобальної фінансової кризи довели необхідність гармонізації та уніфікації механізмів урятування банків через капіталізацію за державні кошти. Відсутність єдиного порядку в країнах ЄС порушує умови конкуренції. У зв'язку з цим затверджено єдиний порядок надання державної підтримки банкам у країнах-членах¹.

У цьому порядку, зокрема, зазначається, що надання будь-якої допомоги, в тому числі у формі рекапіталізації, передбачає проведення заходів з підтримки самими власниками, включаючи перетворення боргів молодшого рівня у капітал, за умови, що основні права захищені та фінансова стабільність не ставиться під загрозу. Будь-яка допомога з реструктуризації необхідна для уникнення ймовірного банкрутства, а отже, для того, щоб зменшити допомогу до мінімуму, розподіл тягара витрат на врятування між державою та власниками банку повинен залежати від платоспроможності останнього. Участь у капіталі банку – це не єдиний спосіб його захисту, і реалізується він у межах загального процесу реструктуризації.

---

¹ Communication from the Commission on the application, from 1 August 2013, of State aid rules to support measures in favour of banks in the context of the financial crisis ('Banking Communication') // Official Journal of the European Union. – С 216/1. – 2013. – 30 Jul.

Європейська комісія погодилася 1 грудня 2010 р. продовжити до 2011 р. дію механізму державної антикризової допомоги на змінених умовах з поетапним її згортанням. Визнано, що станом на 1 січня 2011 р. кожен банк, який потребував державної підтримки у вигляді капіталу або з порушенням заходів, що стосуються активів, мав надати план реструктуризації. Механізм антикризової підтримки було впроваджено наприкінці 2008 р. у відповідь на фінансову та економічну кризу. Віце-президент Комісії, відповідальний за конкурентну політику, Х. Альмунія зауважив: “Після майже двох років особливого механізму антикризової державної допомоги нам потрібно підготувати поступове повернення до нормального функціонування ринку, звичайно, залишається ризик відновлення стресу”¹.

Спеціальні правила були введені наприкінці 2008 – на початку 2009 р. Стаття 107 (3) (б) Договору про ЄС дає змогу здійснювати державну підтримку для усунення серйозного порушення в економіці країн-членів. Досі вимога розробляти плани реструктуризації стосувалася лише банків, які, зокрема, отримали державну підтримку в розмірі понад 2 % їхніх зважених на ризик активів. Цей новий механізм доповнює вказівки щодо оцінки державної допомоги для банків, представлені у 2008 – на початку 2009 р.²

¹ State aid: Commission prolongs crisis framework with stricter conditions // European Commission. – 2010. – 1 Dec. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-10-1636_en.htm.

² Див.: State aid: Commission gives guidance to Member States on measures for banks in crisis // European Commission. – 2008. – 13 Oct. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-08-1495_en.htm?locale=de; State aid: Commission adopts guidance on bank recapitalisation in current financial crisis to boost credit flows to real economy // European Commission. – 2008. – 8 Dec. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-08-1901_en.htm?locale=de; State aid: State aid: Commission provides guidance for the treatment of impaired assets in the EU banking sector // European Commission. – 2009. – 25 Feb. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-09-322_en.htm?locale=de; State aid: Commission presents guidelines on restructur-

Продовження дії цього механізму підтримуватиме заходи, що полегшують доступ до фінансування, особливо для малих і середніх підприємств, тобто пільгові державні гарантії та субсидування кредитів, зокрема для екологічних програм. У відповідних регіонах ринок ще не в змозі повністю задовольнити потреби у фінансуванні малих компаній. Уведення суворіших умов для цих заходів сприятиме поступовому поверненню до нормальних правил державної допомоги при обмеженні впливу їх тривалого застосування на конкуренцію. Це передбачає, що з цього часу фінансування для великих фірм на поповнення оборотного капіталу виключається зі сфери використання тимчасового механізму допомоги.

Комісія також вирішила модифікувати настанови щодо ризикового капіталу. Йдеться про збільшення від 1,5 млн до 2,5 млн євро максимального інвестування або інших видів фінансування, яке держава-член може забезпечити для стартових підприємств, оскільки приватні інвестори перейшли до менш ризикових інвестицій у період кризи, ускладнивши доступ до фінансування для підприємців-початківців, особливо на перших етапах. Єврокомісія вимагає, щоб плани реструктуризації з державною допомогою гарантували життєздатність банків у довгостроковій перспективі без подальшої підтримки за кошти державного бюджету, а їхні власники несли справедливий тягар (англ. *fair burden*) витрат на реструктуризацію, вживалися заходи з метою обмеження негативних наслідків такої допомоги для конкуренції на єдиному ринку ЄС. Єврокомісія має переконатися, що банки в перспективі матимуть змогу працювати без державної підтримки, і при цьому не порушуватимуться засади чесної конкуренції. Потреба в додатковому капіталі для банків постала з огляду на результати стрес-тестування у 2010 р.

У табл. 1.1 наведено дані про рішення, схвалені Єврокомісією, щодо участі держави в капіталі банків окремих країн.

---

ing aid to banks // European Commission. – 2009. – 23 Jul. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-09-1180_en.htm?locale=de.

Таблиця 1.1
Рішення, схвалені Єврокомісією, щодо участі держави в капіталі банків окремих країн

Банк	Схвалення Єврокомісією	Обсяг капіталізації державою	Частка банку
<p>Österreichische Volksbanken AG (ÖVAG). ÖVAG є центральною установою для місцевих кредитних кооперативів "Фольксбанкен"</p>	<p>Австрія Уряд Австрії 19.09.2012 схвалив "ін'єкцію" капіталу для ÖVAG, а також надання гарантії ліквідності на 3000 млн євро та гарантії на активи 100 млн євро¹. У 2009 р. Австрія вже надавала ÖVAG капітал у розмірі 1000 млн євро і гарантію на покриття фінансування ліквідності в розмірі 3 млрд євро. Банк має згорнути свої операції з нерухомістю в корпоративному фінансуванні та інвестиційними портфелями, вийти з неключових дочірніх компаній, у тому числі у Центральній та Східній Європі</p>	1 250 млн євро	У грудні 2014 р. на загальних зборах акціонерів вирішено розділити корпорацію ÖVAG протягом перших шести місяців 2015 р. ² За попередніми оцінками, фінансовий результат становить 750 млн євро збитків за 2014 р.
<p>Нуро Tirol Bank AG. Власником банку є провінція Тіроль (через Landeshypothekenbank Tirol Anteilsverwaltung). Банк активно проводить операції в Австрії та Центральній Європі, але під час кризи зазнав значних збитків за операціями у ФРН та Італії</p>	<p>Уряд Австрії 04.10.2012 схвалив "ін'єкцію" капіталу³. У 2009 р. Комісія вже затверджувала гарантію на суму до 100 млн євро на емісію акцій для приватних інвесторів провінції Тіроль</p>	220 млн євро	Банк закриває бізнес у Швейцарії, ФРН та Італії, зміцнює культуру корпоративного управління. Банк зобов'язується виплачувати дивіденди своєму власнику – муніципалітету провінції Тіроль одразу після досягнення необхідної адекватності капіталу 1-го рівня

Продовження табл. 1.1

Банк	Схвалення Єврокомісією	Обсяг капіталізації державою	Частка банку
Нуро Group Alpe Adria (HGA)	Тимчасове погодження 05.12.2012, вимога підготовки плану реструктуризації ⁴ . У грудні 2008 р. HGA отримав 900 млн євро інструментів капіталу 1-го рівня без права голосу та державні гарантії на 1,35 млрд євро на емісію облігацій, наприкінці 2009 р. – участь держави в капіталі на 550 млн євро, гарантію за активами на 100 млн євро, а у грудні 2010 р. – гарантії уряду Австрії на 200 млн євро ⁵	1,5 млрд євро (500 млн євро у формі акцій та державна гарантія на інструменти субборгу в капіталі 2-го рівня в розмірі 1 млрд євро)	Банк має згорнути лізинговий бізнес у кількох регіонах, у тому числі в Україні. 29.10.2014 група Нуро Alpe-Adria-Bank International AG. Схвалено продаж усіх акцій у Нуро SEE Holding AG та в мережі банків у балканських країнах корпорації Advent International та ЄБРР ⁶
Франція			
Caisse d'Épargne та Banque Populaire Banque Populaire, до якої входять 18 банків, присутня у 70 країнах	08.05.2009 схвалено надання урядом Франції капіталу для нової установи, що створюється на базі злиття Caisse d'Épargne та Banque Populaire'. Groupe Banque Populaire – французька група кооперативних банків (під контролем 18 місцевих банків, а також CASDEN Banque Populaire та Crédit Coopération)	2,45 млрд євро	Злиття відбулося у 2009 р., створено Group BPCE, збережено бренд розарітного бізнесу та мережу філій
Кіпр			
Суртус Popular Bank	13.09.2012 уряд Кіпру схвалив капіталізацію (уряд мав надати план реструктуризації). Він придбав акції нової емісії банку в травні 2012 р. та зобов'язався придбати інші акції в разі відмови	1,8 млрд євро	25.03.2013 Єврокомісія оголосила, що через фінансову кризу Кіпрський народний банк буде ліквідовано шляхом реведення його застрахованих

Продовження табл. 1.1

Банк	Схвалення Єврокомісією	Обсяг капіталізації державою	Частка банку
	приватних інвесторів від купівлі. У результаті уряд придбав решту акцій і став ключовим акціонером. Акції придбані шляхом оплати облигацій Кіпру		активів під управління Bank of Cyprus, який також реструктуризується
Латвія			
Банк Citadele (до кризи – Raex) був другим банком країни за розміром активів (4,9 млрд євро)	15.09.2010 схвалено рішення про державну допомогу. Уряд Латвії в червні 2010 р. створив на базі неплатоспроможного банку Citadele, проблемні активи замишені у Raex банку ⁸ (в листопаді 2008 р. частково націоналізований, отримав державну підтримку у формі гарантій, капіталізації та підтримки ліквідності на 1,6 млрд євро). 75 % акцій банку Citadele належало уряду Латвії, 25 % – ЄБРР	1,6 млрд євро	Citadele зосередився на бізнесі в країнах Балтії та суттєво знизив активи. 16.09.2014 після тендера уряд Латвії ухвалив рішення щодо продажу 75 % акцій банку Citadele групі міжнародних інвесторів. Операцію завершено в I кв. 2015 р. ЄБРР збереже свій пакет акцій ⁹
Latvian Mortgage and Land Bank (MLB)	17.07.2009 уряд Латвії схвалив підтримку трансформації банку MLB ¹⁰ . Банк створено урядом Латвії у 1993 р. Він одночасно діяв як комерційний банк і як банк розвитку. Після 2009 р. банк отримував державну підтримку у формі капіталізації ¹¹ . На його базі засновано банк розвитку	103 млн євро	Перебачено продаж комерційних активів банків та вихід із бізнесу на обслуговування клієнтів у зв'язку з необхідністю уникнення конкуренції з іншими банками і покриття видатків на допомогу банку. Починаючи з 2014 р., MLB був перетворений на фінансову установу ALTUM

Продовження табл. 1.1

Банк	Схвалення Єврокомісією	Обсяг капіталізації державою	Частка банку
Італія			
<p>Monte dei Paschi di Siena S. р. А (MPS), третій за розміром активів італійський банк, універсальний за своїм бізнесом</p>	<p>17.12.2012 тимчасово схвалено рекапіталізацію у формі гібридних інструментів капіталу¹². В 2009 р. MPS отримав 1,9 мільярда євро облігацій (так званих Temponi bonds)¹³ за італійською схемою рекапіталізації банків¹⁴. Нові інструменти капіталу передбачають обов'язкову сплату MPS купонного доходу щороку в разі недостатнього нерозподіленого прибутку</p>	<p>3,9 мільярда євро</p>	<p>За підсумками 2014 р. банк отримав чисті збитки в розмірі 5,343 мільярда євро внаслідок знецінення якості активів та гудвілу. В лютому 2015 р. кредитний рейтинг банку знижено до "BBB"¹⁵</p>
Словенія			
<p>Nova Ljubljanska Banka (NLB)</p>	<p>07.03.2011 тимчасово схвалено державну допомогу¹⁶. Передбачено, що в разі неважчі із залученням додаткових коштів у сумі 250 мільйонів євро серед наявних акціонерів відповідна пропозиція надійде учасникам ринку. Держава купує нові акції принаймні пропорційно наявній частці в капіталі (49 %). 02.07.2012 тимчасово схвалено другу частину державної допомоги¹⁷. Уряд оголосив про намір придати умовні конвертовані облігації (SOCOs) на 320 мільйонів євро та вкласти у прості акції банку 62,9 мільйонів євро. Остаточну програму схвалено в листопаді 2013 р.</p>	<p>250 мільйонів євро (перша частина) та 382,9 мільйонів євро (друга частина)</p>	<p>Уряд Словенії є власником 100 % акцій банку. За результатами 2014 р. NLB Group стабілізувала роботу та вперше з 2008 р. завершила рік з прибутком, що становив 62,3 мільйонів євро. Відновлено до зобов'язань, взятих Європейською комісією, банк розпочав підготовку до процесу приватизації, який словенський уряд зобов'язався завершити до кінця 2017 р.¹⁸</p>

Продовження табл. 1.1

Банк	Схвалення Єврокомісією	Обсяг капіталізації державою	Частка банку
<p>Nova Kreditna Banka Maribor (NKBM) є другим банком Словенії за розміром активів. Як системно важлива установа Nova KBM підлягає безпосередньому нагляду Європейського центрального банку у межах єдиного європейського наглядового механізму, що набув чинності з листопада 2014 р.</p>	<p>У листопаді 2013 р. схвалено рішення про державну допомогу. Першу капіталізацію за участю держави на суму 100 євро банк отримав у 2012 р. За другим планом, крім участі держави, передбачено переведення проблемних активів у корпорацію VAMC¹⁹ на суму 1149 млн євро. Банк також має намір переорієнтувати свої операції на ключові напрями, поліпшити корпоративну структуру, систему управління ризиками та відновити прибутковість</p>	<p>870 млн євро</p>	<p>У 2014 р. банк та його група завершили реструктуризацію. На 31.12.2014 група Nova KBM складається з материнської компанії (Nova Kreditna Banka Maribor) і 10 дочірніх компаній. Група закрила декілька дочірніх структур. Її консолідація триватиме в 2015 р., з акцентом на банківському бізнесі. За 2014 р. чистий прибуток становив 23,3 млн євро²⁰</p>
<p>Abanka Vira</p>	<p>У листопаді 2013 р. тимчасово узгоджено допомогу (остаточне рішення прийнято в контексті оцінки плану реструктуризації банку). Правила державної допомоги ЄС не передбачають внесків від вкладників або інших власників старших боргових зобов'язань²¹. 100 % акцій банку належать уряду Словенії</p>	<p>348 млн євро</p>	<p>У жовтні 2014 р. завершено збільшення капіталу Abanka Vira та передачу проблемних активів до державної корпорації з управління активами VAMC. У грудні 2014 р. Єврокомісія погодила план реструктуризації Banka Selje і його злиття з Abanka Vira²²</p>
<p>Probanka Factor Banka</p>	<p>У листопаді 2013 р. схвалено державну допомогу щодо виведення банків з ринку (перший план уряду Словенії передбачав надання державних гарантій зобов'язань банку) до 31.12.2016²³</p>	<p>236 млн євро 285 млн євро</p>	<p>Банки ліквідуються до 31 грудня 2016 р.</p>

Продовження табл. 1.1

Банк	Схвалення Єврокомісією	Обсяг капіталізації державою	Частка банку
Греція			
Proton Bank	27.07.2012 тимчасово схвалено програму державної підтримки ²⁴ . Регулятори Греції направили до Єврокомісії план ре-структуризації Nea Proton Bank у зв'язку з відокремленням одного банку від іншого. У Єврокомісії виникли сумніви стосовно плану як неперспективного для відновлення життєздатності Nea Proton у довгостроковому періоді без продовження державної підтримки, а також щодо правомірності такого рішення як найменш витратного	1,7 млрд євро	09.12.2013 банк поглинула група Eurobank IT. Міграція колишніх клієнтів Proton Bank відбулася за 10 робочих днів із моменту завершення заїття шляхом поглинання Nea Proton Bank SA з Eurobank Ergasias SA 22.11.2013 ²⁵
Alpha Bank	20.04.2012 стабілізаційний фонд Греції Hellenic Financial Stability Fund (HFSF) надіслав банку лист із зобов'язанням щодо участі держави в статутному капіталі обох банків. 28.05.2012 реалізовано схему "перехідної рекапіталізації" банків. Кошти надані у формі нот з плаваючими ставками і строком погашення шість та десять років. У травні 2009 р. Alpha Bank отримав поповнення статутного капіталу на 940 млн євро, що становило 2 % зважених на ризик активів	3,3 млрд євро	У квітні 2014 р. тимчасово схвалено державну допомогу грецьким банкам ²⁶ . 09.07.2014 Єврокомісія прийняла рішення ²⁷ про допомогу з боку уряду Греції Alpha Bank Group, включаючи рекапіталізацію Alpha Bank S. A., реорганізацію Cooperative Bank of Western Macedonia, Evia Cooperative Bank та Cooperative Bank of Dodcanese шляхом переведення у Alpha Bank S. A.

Продовження табл. 1.1

Банк	Схвалення Єврокомісією	Обсяг капіталізації державою	Частка банку
EFG Eurobank	У липні 2013 р. Єврокомісія схвалила придбання корпорацією Eurobank перших банків Nea Proton Bank та Hellenic Postbank. Банк скористався державними гарантіями і підтримкою капіталу від уряду Греції у 2009 р. та від фонду HFSF у 2012 і 2013 рр. Уряд Греції придбав у 2009 р. акції банку за 950 млн євро, а фонд HFSF вклав, починаючи з 2012 р., до 6 млрд євро	6,95 млрд євро	За результатами стрес-тесту в 2014 р. визнано, що Eurobank потребує капіталу в розмірі 2864 млн євро ²⁸
Piraeus Bank працює як універсальна установа переважно в Центральній, Східній та Південно-Східній Європі, а у Греції є найбільшим банком	У липні 2014 р. схвалено програму. У 2009 та 2011 рр. держава придбала привілейовані акції Piraeus на 750 млн євро, а в 2012 та 2013 рр. фонд HFSF вклав 7,3 млрд євро. У червні 2013 р. банк залучив 1,4 євро від приватних інвесторів і частково погасив інвестицію HFSF	8,05 млрд євро	У 2012 р. Piraeus Bank придбав робочі активи та пасиви Agricultural Bank і корпорацію Geniki Bank, дочірню структуру Societe Generale. У 2013 р. викупив банківський бізнес на місцевому ринку у Bank of Cyprus, Cyprus Popular Bank та Hellenic Bank; придбав Millennium Bank Greece ²⁹ . У квітні 2014 р. Piraeus залучив на ринку ще 1,75 млрд євро для покриття нестачі капіталу і викупив привілейовані акції у держави ³⁰

Продовження табл. 1.1

Банк	Схвалення Єврокомісією	Обсяг капіталізації державою	Частка банку
National Bank of Greece – універсальний банк у Центральній, Східній та Південно-Східній Європі, концентрація на ринку Греції (другий банк за обсягом депозитів)	Схвалено програму, що передає частку держави. У 2009 та 2011 рр. уряд Греції придбав привілейовані акції NBG за 1,35 млрд євро, а фонд HFSF вклав 9,8 млрд євро в 2012 р. У червні 2013 р. NBG залучив 1,1 млрд євро приватного капіталу (частково використаний для повернення коштів HFSF). У травні 2014 р. NBG залучив ще 2,5 млрд євро на ринку ³¹	10,15 млрд євро	Згідно з планом реструктуризації, схваленим дирекцією з конкуренції Єврокомісії, NBG має скоротити свою частку в турецькому банку Finansbank до рівня не більше 60 % до кінця 2015 р. ³²

Складено авторами.

¹ Press release. Brussels, 19 September 2012. State aid: Commission approves restructuring aid to Austrian bank ÖVAG // European Commission. – 2012. – 19 Sept. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-12-982_en.htm.

² EGM approves preparation for split up and run down of V BAG // Österreichische Volksbanken-AG. – 2014. – 23 Dec. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://en.volksbank.com/m101/volksbank/m074_40000/en/presse/details/eigene_pressmeldungen_14/141223_hv_spaltung_vbag.jsp.

³ State aid: Commission approves restructuring aid for Austrian bank Hypo Tirol // European Commission. – 2012. – 4 Oct. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-12-1067_en.htm.

⁴ State aid: Commission approves emergency rescue aid for Austrian bank Hypo Group Alpe Adria // European Commission. – 2012. – 5 Dec. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-12-1315_en.htm.

⁵ Власник холдингу з 30.10.2014 – державна інвестиційна корпорація FIMBAG, яка є дочірньою компанією австрійського холдингу Tochterunternehmen der Österreichischen Industrieholding AG Holding AG,

Продовження табл. 1.1

заснованого у листопаді 2008 р. Компанія займається інвестиціями на фінансовому ринку Австрії. Ухвалений урядом Австрії восени 2008 р. пакет заходів на суму 15 млрд євро призначений для “забезпечення справедливості” у банківському секторі. У 2006 р. група створила нову компанію Natixis (інвестиційний банк) на рівних паях з кооперативною банківською групою Groupe Caisse d'Épargne.

⁶ 10 The financial group for the Alps-Adriatic region [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.hydro-alpe-adria.com/en/content/about-us>.

⁷ State aid: Commission authorises a further EUR 2.45 billion capital injection for Caisse d'Épargne and Banque Populaire // European Commission. – 2009. – 8 May [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-09-722_en.htm?locale=de.

⁸ State aid: Commission clears restructuring of Latvian bank Parex // European Commission. – 2010. – 15 Sept. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-10-1127_en.htm?locale=de.

⁹ Група банка Citadele завершила 2014 год с прибылью в 31 миллион евро // Citadele. – 2015. – 2 марта [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.citadele.lt/novosty/press-relizy/4226>.

¹⁰ State aid: Commission approves support for transformation of Latvian Mortgage and Land Bank Parex // European Commission. – 2013. – 17 Jul. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-13-705_en.htm.

¹¹ State aid: Commission approves €103 million capital injections for 'Mortgage and Land Bank of Latvia' // European Commission. – 2009. – 19 Nov. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-09-1742_en.htm?locale=de.

¹² State aid: Commission temporarily approves rescue aid for Italian bank Monte dei Paschi // European Commission. – 2012. – 17 Dec. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-12-1383_en.htm.

¹³ Tremonti bonds – облігації, випущені італійськими банками (названі на честь Дж. Тремонті, міністра фінансів Італії на той момент), що мають фінансові проблеми через кризу ліквідності; такі банки повинні бути в принципі стійкими. Придбання облігацій здійснює італійський уряд, щоб гарантувати репутацію цих емісій. Tremonti bonds – інструмент, схвалений Європейським Союзом і припускає форму державних субсидій. Див. докладніше: Gai L. Tremonti bond and their impact on banking control rules / L. Gai, E. Catelani // 9th Global Conference on Business & Economics (Cambridge University, UK, 2009, 16–17 Oct.).

Продовження табл. 1.1

- ¹⁴ State aid: Commission approves Italian recapitalisation scheme for financial institutions // European Commission. – 2008. – 23 Dec. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-08-2059_en.htm.
- ¹⁵ Results as at 31 December approved // Banca Monte dei Paschi di Siena. – 2015. – 11 Feb. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://english.mps.it/Investor+Relations/Comunicati/Archivio/Results+as+at+31+December+approved.htm>.
- ¹⁶ State aid: Commission temporarily clears support for Nova Ljubljanska Banka // European Commission. – 2011. – 7 March [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-11-264_en.htm.
- ¹⁷ State aid: Commission temporarily approves a second recapitalisation in favour of NLB and opens in-depth investigation on the restructuring plan of the bank // European Commission. – 2012. – 2 July [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-12-724_en.htm.
- ¹⁸ Press Releases // NLB [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nlb.si/press-releases>.
- ¹⁹ Компанія з управління активами банків – Bank Assets Management Company (BAMC) – була створена в березні 2013 р. як державна структура для забезпечення реструктуризації банків системного значення, що зазнали фінансових труднощів – поліпшення платоспроможності та ліквідності. До кінця 2013 р. два найбільших банків країни були капіталізовані урядом, а суттєва частина непрацюючих активів перейшла до ВАМС. У результаті ці банки впродовж 2014 р. могли працювати з поліпшеним балансом і достатнім капіталом та ліквідністю, щоб розпочати надання нових кредитів. Див.: About us // DUTB [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dutb.eu/en/about-us>.
- ²⁰ Successful restructuring and performance of the Nova KBM Group in 2014 // Nova KBM. – 2015. – Feb. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nkbm.si/content/13523/Successful-restructuring-and-performance-of-the-Nova-KBM-Group-in-2014>.
- ²¹ State aid: Commission approves rescue or restructuring aid for five Slovenian banks // European Commission. – 2013. – 18 Dec. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-13-1276_en.htm.
- ²² State aid: Commission approves rescue or restructuring aid for five Slovenian banks // European Commission. – 2014. – 16 Dec. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-14-2700_en.htm.

Закінчення табл. 1.1

²³ На додаток до капіталізації держава надає двом банкам підтримку ліквідності 325 млн та 400 млн євро відповідно.

²⁴ State aid: Commission temporarily approves aid for Greek Nea Proton Bank and opens in-depth investigation // European Commission. – 2012. – 27 July [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-12-854_en.htm.

²⁵ Eurobank completes the operational merger of Proton Bank // Eurobank. – 2013. – 11 Dec. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.eurobank.gr/online/HOME/viewNews2.aspx?id=1901&code=PRESS&lang=en>.

²⁶ State aid: Commission temporarily approves aid to Alpha Bank, EFG Eurobank, Piraeus Bank and National Bank of Greece; opens in-depth investigations // European Commission. – 2012. – 27 July [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-12-860_en.htm.

²⁷ Commission Decision of 09.07.2014 // European Commission [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/competition/state_aid/cases/245544/245544_1578178_266_2.pdf.

²⁸ State aid: Commission approves restructuring aid for Greek bank Eurobank // European Commission. – 2014. – 29 Apr. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-14-495_en.htm.

²⁹ Corporate Profile // Piraeus Bank [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.piraeusbankgroup.com/en/group-profile/brief-profile>.

³⁰ Єврокомісія визнає, що банк отримав найбільшу допомогу серед великих грецьких банків порівняно з його зваженими за ризиком активами. Проте банк скоротив обсяг необхідної допомоги шляхом погашення субординованого боргу і придбання інших банків, знову отримав доступ до ринків капіталу і можливість залучити значні обсяги приватних коштів у 2013 і 2014 рр. Див.: State aid: Commission approves restructuring aid for Greek Piraeus Bank // European Commission. – 2014. – 23 July [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-14-870_en.htm.

³¹ State aid: Commission approves restructuring aid for National Bank of Greece // European Commission. – 2014. – 23 July [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-14-869_en.htm.

³² Share Capital Increase of Finansbank // National Bank of Greece. – 2014. – 22 Oct. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.nbg.gr/en/the-group/press-office/press-releases/shate-capital-increase-of-finansbank>.

Рішенням від 19 листопада 2008 р. Єврокомісія затвердила схему “Заходи з підтримки кредитних організацій в Греції”, призначену для забезпечення стабільності грецької фінансової системи. Схема передбачає надання державної допомоги шляхом рекапіталізації, гарантій та урядових облігаційних позик. У травні 2009 р. група Alpha Bank була капіталізована урядом Греції. У серпні 2010 р. грецька влада представила план реструктуризації щодо групи. Банк неодноразово користувався державними гарантіями за борговими цінними паперами і позиками державних облігацій, а також гарантованою державою надзвичайною підтримкою ліквідності. У травні 2012 р. фонд HFSF надав 1900 млн євро (перша черга рекапіталізації), у грудні 2012 р. – 1042 млн євро (друга черга), а також зобов’язання з придбання конвертованих інструментів капіталу – всього на суму 1629 млн євро. У травні 2013 р. Alpha Bank оголосив про успішне завершення емісії прав на підписку акцій на 457,1 млн євро та приватного розміщення акцій на 92,9 млн євро. У червні 2013 р. HFSF конвертував першу чергу перехідної рекапіталізації та вклав додатково 1079 млн євро в капітал банку (так звана Spring 2013 recapitalisation). У грудні 2013 р. уряд Греції поінформував Єврокомісію про переведення пасивів трьох неплатоспроможних грецьких банків у Alpha Bank. У квітні 2014 р. Alpha bank вдалося залучити на ринку капіталу суму в 1,2 млрд євро. У липні 2014 р. Єврокомісія схвалила новий етап реструктуризації Alpha Bank, який передбачав купівлю неплатоспроможного грецького банку Emporiki Bank за 2 євро¹.

Зазначимо також, що 03.09.2010 Єврокомісія схвалила схему рекапіталізації кредитних установ Греції за участю національного фонду Hellenic Financial Stability Fund (FSF)². Капітал

¹ State aid: Commission approves restructuring aid for Greek bank Alpha Bank // European Commission. – 2014. – 9 July [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-14-869_en.htm.

² State aid: Commission authorises recapitalisation scheme implementing the for credit institutions // European Commission. – 2010. – 3 Sept. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-10-1092_en.htm.

FSF сягає 10 млрд євро і є складовою програми фінансової допомоги країні (спільно з країнами зони євро та МВФ) для забезпечення фінансової стабільності. Фонд інвестуватиме в капітал банків шляхом придбання привілейованих акцій або за певних умов – простих акцій. Привілейовані акції передбачають дивіденди 10 % на акцію і обмеження, включаючи заборону виплат дивідендів та купонів. FSF створений згідно з меморандумом про особливу економічну політику, підписаним між урядом Греції, ЄС, ЄЦБ та МВФ, і функціонує до 30.06.2017. Плани реструктуризації банків мають погоджуватися з Єврокомісією і бути уніфікованими з аналогічними схемами рекапіталізації в інших країнах ЄС.

Європейська комісія визнає доцільність застосування надзвичайних заходів під час кризи, коли рішення про надання допомоги приймалися спонтанно, заради збереження фінансової стабільності, припинення паніки та відновлення довіри до банків. Проте за умов стабілізації існує менша потреба в структурних рятувальних заходах лише на підставі попередньої оцінки, основаної на тому, що майже всі банки необхідно рятувати, а поглиблену оцінку реструктуризації відкладати на пізніший термін. Зволікання з реалізацією заходів щодо проблемних банків призвело в деяких випадках до вищих витрат за рахунок платників податків. За новим підходом рекапіталізація або інша форма порятунку банку дозволятимуться лише за умови схвалення плану його реструктуризації. Такий підхід гарантує, що обсяг допомоги визначатиметься точніше, джерела проблем виявлятимуться на ранній стадії, забезпечуватиметься фінансова стабільність. Гарантійні схеми, як і раніше, будуть доступні для забезпечення ліквідності банків, але лише для тих, які не мають дефіциту капіталу.

Рекапіталізація (або, точніше, додаткова капіталізація) за участю держави передбачає визначення дефіциту капіталу. Потреба в додатковому капіталі розраховується на підставі його моделювання, стрес-тестування, аналізу якості активів або

у будь-який інший спосіб на рівні ЄС, зони євро або на національному рівні. Єврокомісія схвалює рішення про підтримку банку лише тоді, коли вивчені всі заходи для обмеження такої допомоги до мінімально необхідного рівня. План капіталізації може надсилатися до подання окремо або у складі плану реструктуризації, має містити конкретні заходи зі збільшення капіталу банком та передбачати потенційну спільну участь у заходах капіталізації акціонерів і кредиторів за субборгом.

План капіталізації повинен також включати:

- 1) перелік заходів капіталізації, в тому числі внески акціонерів та кредиторів;
- 2) захисні заходи для запобігання відпливу коштів з банку, наприклад, у зв'язку з придбанням ним часток у капіталі інших установ або виплатою дивідендів.

Національний регулятор має надати методологію та вхідні дані для обчислення потреби в додатковому капіталі, а також оцінку перспективного рівня адекватності капіталу. Єврокомісія розглядає й обговорює план капіталізації та реструктуризацію, і лише після того укладається угода з банком про допомогу. Державна підтримка може призводити до моральної безвідповідальності й послаблювати ринкову дисципліну. Для уникнення цього надання допомоги передбачене лише за умови адекватної участі у видатках з боку інвесторів (інвестиції в статутний капітал, вклади держателів інструментів гібридного капіталу та субборгу) (табл. 1.2).

Заходи, наведені у плані, мають бути реалізовані не пізніше 6 міс. після його подання. Перш ніж звертатися за державною допомогою, керівництво банку повинне вжити всіх заходів щодо оздоровлення установи. Вважається звичайною практикою, коли надання допомоги супроводжується заміною керівництва банку. Банк має переглянути політику винагороди керівництву, зокрема встановити обмеження на рівень виплат, стимулювати реалізацію плану реструктуризації і досягнення довгострокових цілей корпорації. Так, загальна сума винагороди будь-кому з топ-менеджменту не може перевищувати 15 се-

Таблиця 1.2

Шляхи капіталізації банків за участю держави в ЄС

Заходи		
Банк	Акціонери	Держава
<ul style="list-style-type: none"> – Емісія акцій; – конверсія субборгу в капітал; – продаж активів; – сек'юритизація портфелів; – управління ліквідністю; – припинення розподілу прибутку; – інші заходи для зменшення потреби в капіталі 	<ul style="list-style-type: none"> – Інвестиції в статутний капітал; – конверсія інструментів гібридного капіталу або субборгу в прості акції; – списання основної суми боргу інструментів гібридного капіталу та субборгу 	<ul style="list-style-type: none"> – Придбання портфеля акцій банку; – надання субординованого кредиту; – гібридні інструменти капіталу

Складено авторами.

редніх заробітних плат у країні – члені ЄС, де зареєстрований такий банк, або 10 середніх заробітків працівників банку-вигодонабувача. Обмеження на винагороду мають діяти до закінчення періоду реструктуризації або повного повернення державної допомоги банком (залежно від того, що настає раніше).

Висуваючи вимогу до держателів певних боргів та акціонерів, Єврокомісія не вимагає цього від держателів “старшого рівня боргу” (застрахованих і незастрахованих вкладників, держателів облігацій тощо).

Якщо адекватність капіталу банку, що за підсумками діагностики має нестачу капіталу, вище регулятивного мінімуму, то банк повинен мати змогу самостійно відновити рівень капіталізації, наприклад, за підписки на акції акціонерами або на ринку. Якщо ці можливості вичерпані, то субборг слід конвертувати в акціонерний капітал до надання державної допомоги.

Коли банк порушує мінімальну регулятивну вимогу до рівня капіталізації, то субборг слід конвертувати або списати до того, як буде надана державна допомога. У будь-якому разі державна допомога не надається доти, доки капітал 1-го рівня, гібридний капітал та субборг повністю не покрийть усі збитки.

Такий суворий порядок може не застосовуватися, якщо реалізація заходів загрожуватиме фінансовій стабільності або призведе до непропорційно поганого результату, наприклад, у випадках, коли сума допомоги для отримання є невеликою порівняно зі зваженими на ризик активами банку, а нестача капіталу суттєво скорочується внаслідок заходів капіталізації самим банком. Кредитори за субборгом в економічному сенсі не можуть отримувати менше за вартість цього інструменту, якщо державна допомога не була надана (так званий *no creditor worse off principle*).

Банкам забороняється в рекламі посилатися на державну підтримку та застосовувати агресивні маркетингові стратегії, які не можливі без підтримки держави.

Якщо навіть після реалізації плану капіталізації й спільних зусиль залишається дефіцит капіталу, він може бути покритий за рахунок державної капіталізації та/або заходів зі зменшення ризикових активів.

Для невеликих банків Європейська комісія пропонує спрощену процедуру затвердження капіталізації та реструктуризації, оскільки це меншою мірою впливає на конкуренцію, ніж допомога великим банкам. Проте спрощений варіант призначений лише для банків з активами не більше 100 млн євро, а загальна сума державної допомоги не повинна перевищувати 1,5 % загальних активів банківського сектору країни.

1.1.2. Втручання урядів країн Бенілюкс у реорганізацію проблемних банків

Підтримка капіталізації холдингу КВС (Бельгія)

Урядом Бельгії реалізовано масштабну підтримку капіталізації провідної фінансової групи країни та світу КВС¹. Надзвичайне фінансування в сумі 3,5 млрд євро організоване в грудні

¹ State aid: Commission approves recapitalisation of Belgian KBC Group // European Commission. – 2008. – 18 Dec. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-08-2033_en.htm.

2008 р. за згодою Європейської комісії. Капіталізація проведена шляхом підписки уряду Бельгії на цінні папери, емітовані холдингом КВС і враховані як ключовий капітал 1-го рівня. За такими борговими цінними паперами було передбачено річний купон за зростаючою ставкою, в тому числі 120 % рівня дивідендів, що сплачуються банком на прості акції у 2009 р. та 125 % – дивідендів за 2010 р. Купони виплачуються лише за умови сплати дивідендів за простими акціями. Якщо КВС вирішить викупити акції у держави, то він має заплатити 150 % ціни емісії акції. Якщо КВС пропонуватиме конверсію цінних паперів у прості акції, то уряд може вимагати погашення цінних паперів за вартістю в межах 115–150 % емісійної ціни залежно від дати конверсії. Погодження було надане за умови підготовки плану реструктуризації групи (виконано у червні 2009 р.)¹. Крім того, уряд Бельгії надав гарантії холдингу, що покривають 15 портфелів забезпечених активами зобов'язань (CDO), у номінальній сумі 20 млрд євро. При цьому перший план збитків обсягом 3,2 млрд євро повинен цілком взяти на себе КВС (так звана First Loss). Збитки, що виникають на 2-му рівні, в сумі 2 млрд євро вище рівня First Loss, можуть бути компенсовані на прохання КВС урядом Бельгії в розмірі 90 % (тобто 1,8 млрд євро) шляхом підписки на нову емісію простих акцій КВС за ринковою вартістю (так званий Equity Range). При цьому 90 % збитків, котрі перевищують рівень Equity Range (до 14,8 млрд євро), компенсуються урядом Бельгії грошима, а 10 % – перекладаються на КВС (так званий Cash Range). На суму рівня Equity Range КВС сплачує комісію за андеррайтинг – 60 млн євро кожні 6 міс., а на суму Cash Range – комісію за гарантію в розмірі близько 110 млн євро також кожні 6 міс.

У листопаді холдинг КВС завершив програму девестування, яка розпочалася у 2009 р., продажем КВС Bank Deutschland.

---

¹ State aid: Commission temporarily approves recapitalisation and asset relief by Belgium for KBC Group // European Commission. – 2009. – 30 June [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-09-1063_en.htm.

Холдинг повністю погасив борг за державною допомогою федерального уряду Бельгії в 2012 р. і планує остаточно повернути допомогу від регіонального уряду до кінця 2017 р. (залишок боргу 2 млрд євро) – на три роки раніше за погоджений з Європейською комісією строк¹. На кінець 2014 р. адекватність капіталу становила 14,3 %, а чистий прибуток – 457 млн євро.

Державна підтримка капіталізації банків у Королівстві Нідерландів

За останні десять років голландський уряд брав участь у капіталізації декількох фінансових установ, зокрема Fortis Nederland, ABN AMRO, ASR і SNS Reaal, з метою захисту стабільності фінансової системи. Держава послідовно проводить політику повернення цих установ до приватного сектору в установленому порядку. Уряд завжди заявляв, що поглинання банків було тимчасовим заходом, а приватизація відбуватиметься за таких умов:

- достатня стабільність ринку;
- переконливий інтерес приватного сектору;
- готовність установ до реприватизації.

Держава має на меті повернення своїх інвестицій. Для управління портфелями акцій у фінансових установах з 29 вересня 2011 р. у Нідерландах створено фонд під назвою NL Financial Investments (NLFİ).

Фонд керує державними частками в корпораціях:

- 1) ABN AMRO Group NV;
- 2) RFS BV;
- 3) NLFİ Financial Investments BV (раніше ABN AMRO Preferred Investments BV);
- 4) ASR Nederland NV.

---

¹ KBC no longer subject to restrictive conditions imposed by European Commission // KBC Group [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://multimediafiles.kbcgroup.eu/ng/published/KBCCOM/PDF/COM_BDV_pb_ECban_end_en.pdf?

Акції SNS Reaal NV і Propertize BV були додані до портфеля державного фонду у 2013 р. Це означає, що на сьогодні уряд має депозитарні розписки на акції, а не власне акції. Важливі рішення NLFІ (такі як продаж установ) повинні затверджуватися міністром фінансів.

Передача акцій у NLFІ призначена для запобігання конфлікту інтересів, враховуючи, що уряд також відповідальний за фінансові ринки в цілому.

У серпні 2013 р. уряд оголосив про продаж своїх акцій в ABN AMRO в установленому порядку. Нині банк готується до трансформації. На початку 2015 р. уряд повинен вирішити, чи готовий ABN AMRO до реприватизації¹.

Корпорація SNS Reaal розпочала продаж страхового бізнесу Reaal NV улітку 2014 р. Продаж Reaal передбачає широке коло учасників. Регулятор фінансового ринку Нідерландів (AFM) і центральний банк (DNB) відповідальні за захист інтересів страхувальників. Держава братиме їх до уваги при оцінці пропозицій.

DNB націоналізував SNS Reaal Group 1 лютого 2013 р. Центральний банк скористався повноваженнями, наданими йому відповідно до умов національної реалізації Директиви ЄС про відновлення та реорганізацію банків і Закону про спеціальні заходи з втручання у фінансові корпорації. Було здійснено експропріацію (без компенсації) як крайній захід для акціонерів та субординованих кредиторів з метою запобігання систематичному “зараженню” всього фінансового сектору країни. Закон про втручання ухвалено в 2013 р. і спрямовано на реалізацію Директиви ЄС BRRD. Банківська криза в Європі засвідчила, що регулятори в більшості європейських юрисдикцій не мали належних інструментів боротьби з неплатоспроможністю фі-

¹ Nationalisation of financial institutions (ABN AMRO, ASR and SNS REAAL) // Government of the Netherlands [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.government.nl/issues/state-owned-enterprises/nationalisation-of-financial-institutions-abn-amro-asr-and-sns-reaal>.

нансових установ. Директива BRRD запровадила низку заходів з урегулювання банківської сфери, які могли б бути використані регулюючими органами для втручання у реорганізацію проблемних банків.

Проте у Директиві BRRD наголошується на підготовці та плануванні заходів з раннього втручання. Європейські регулятори розглядають застосування заходів урегулювання в найгіршому разі, в той час як планування, підготовка і раннє втручання дають змогу уникнути необхідності виводити банки з ринку.

Попри те, що закон про втручання є важливим інструментом для запобігання банкрутству SNS, деякі важливі аспекти директиви ЄС не були реалізовані в країні завчасно. Головна вимога регулятора до фінансових установ полягає в тому, щоб вони передбачали сценарії, які можуть призвести до неплатоспроможності, і готувалися до них, адже попереджувальні заходи дадуть регуляторам можливість втрутитися в управління банками.

SNS – фінансова корпорація, в межах якої до націоналізації у 2013 р. працювали SNS Bank, що був четвертим за величиною активів у Нідерландах, і його дочірня компанія Reaal – друга на той момент за величиною зі страхування життя і п'ята – за страхуванням ризиків.

Джерелом проблем SNS є надмірна експозиція до операцій на внутрішніх і зовнішніх ринках нерухомості. Стратегія швидкого зростання SNS передбачала придбання низки голландських регіональних банків і страхових компаній на початку 2000-х років. Крах ринку нерухомості призвів до значних списань у відповідних портфелях у 2009–2010 рр. з подальшими списаннями у 2012–2013 рр.

Між 2009 і 2012 рр. SNS уклав ряд угод з викупу боргів. У 2009 р. корпорація SNS викупила інструменти гібридного капіталу на 250 млн євро, а також до 2012 р. викупила або сплатила майже 3 млрд євро боргу. Впродовж 2010–2012 рр. капі-

тал 2-го рівня зменшився на 322 млн євро. Коли стан SNS погіршився у зв'язку з фінансовою кризою, банку була необхідна підтримка держави в 2008 р., і він приєднався до схеми кредитних гарантій Нідерландів, отримавши приблизно 5,4 млрд євро. Крім того, DNB інвестував 750 млн євро у вигляді цінних паперів гібридних інструментів капіталу. Центральний банк продемонстрував активне втручання у 2013 р., зважаючи на погіршення балансу SNS. Ситуація ускладнилася наближенням строку погашення 550 млн євро боргу в березні 2013 р. та сплати наприкінці 2013 р. боргу перед DNB.

Справа SNS доводить, що запорукою успішної реалізації Директиви BRRD буде планування та підготовка до найгіршого сценарію подій і використання заходів раннього втручання.

Упродовж 2008–2013 рр. DNB не втручався у справи SNS, намагаючись обмежитися силами приватного сектору, уникаючи необхідності націоналізувати банк.

Директива ЄС BRRD вимагає, щоб усі банки, разом з їх відповідним національним органом регулювання, підготувалися до стресів та надали плани відновлення. Незважаючи на те, що ключовим пунктом такого плану є збереження важливих функцій, він також спрямований на виявлення потенціалу банку, надмірного впливу конкретного сектору. Крім того, план відновлення передбачає врахування будь-яких перешкод на шляху врегулювання діяльності банку в умовах кризи. Для усунення цих перешкод національні регулятори можуть наполягати на проведенні банками корпоративної реструктуризації.

Ранні заходи втручання, що включають відсторонення керівництва, призначення тимчасового адміністратора і вимогу провести корпоративну реструктуризацію, спрямовуються на уникнення необхідності порятунку банку за рахунок платників податків.

До націоналізації банку протягом 2012 р. уряд спільно з DNB розглядав інші варіанти, оскільки в Нідерландах на той час SNS був четвертим за величиною банком з консолідова-

ним балансом у 82 млрд євро. Тому SNS був визначений DNB як національна системно важлива фінансова установа, незважаючи на відносно невеликий розмір порівняно з європейськими банками¹.

Крім того, SNS нараховував близько 1 млн власників депозитних рахунків на суму 35,5 млрд євро, 32 млрд євро з яких були забезпечені голландською системою гарантування вкладів. У разі банкрутства SNS 32 млрд євро гарантованих вкладів потрібно було розподілити серед інших установ, задіяних у гарантійній схемі. На підставі історичних ставок у DNB підраховали, що ці установи, швидше за все, відшкодують 85 % гарантованих вкладів, унаслідок чого загальні втрати становитимуть 5 млрд євро. Тому у DNB побоювалися, що це може послабити життєздатність банків.

Наприкінці 2012 р. голландський міністр фінансів спрямував до Європейської комісії запит щодо варіантів, які є в розпорядженні держави для врегулювання ситуації, що склалася навколо SNS, аби гарантувати, що будь-яка реструктуризація узгоджується з критеріями ЄС. До листопада 2012 р. уже стало очевидно, що, крім "ін'єкції" капіталу за рахунок платників податку (державного бюджету), варіанти вичерпані. Оголошення SNS дефолту за своїми зобов'язаннями влада визначила як непривабливу альтернативу, враховуючи системне значення корпорації SNS, а також у зв'язку зі збитками, від яких постраждають інші банки, залучені до схеми страхування депозитів.

Вважалося, що банкрутство SNS може в перспективі призвести до проблем в інших банках Нідерландів. До того ж це спричинило б суттєві втрати для голландського уряду: на той час у капіталі 1-го рівня банку держава володіла цінними паперами номіналом 565 млн євро та премією в 283 млн євро і мала експозицію за гарантованими державою облігаціями приблизно 400 млн євро.

¹ *Morrison S. The nationalisation of SNS – lessons learnt / S. Morrison, S. Phillips // Reg Cap Analytics. – 2014. – 14 Oct. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.regcapanalytics.com/#/article/3390067.*

Інші варіанти, надані Єврокомісії, передбачали приватне злиття або придбання, “ін’єкцію” приватного капіталу і реструктуризацію капіталу, передачу активів та пасивів і, в найгіршому разі, націоналізацію SNS.

Оціночна комісія уряду, якій було доручено розглянути дії голландського міністерства фінансів і DNB щодо SNS, у січні 2014 р. дійшла висновку, що в період з кінця 2008 р. до кінця 2011 р. відповідальність за радикальну та надзвичайну реструктуризацію корпорації покладається насамперед на правління і наглядову раду SNS. Рада банку вживала заходи, спрямовані на стабілізацію міжнародних розрахунків у 2010 р., однак це не стосувалося його загальної хибної стратегії і не спонукало до повної реструктуризації капіталу, необхідної на той час.

Зрештою в 2011 р. DNB активізував свою участь у цьому питанні, проте знадобилося більше року, перш ніж SNS був націоналізований. Банку та DNB не вдалося повною мірою списати збитки за портфелем нерухомості SNS, накопичувані впродовж років. У результаті SNS і надалі перебував у складному фінансовому становищі та стані невизначеності щодо ринків нерухомості, і доти, доки DNB активно шукав рішення стосовно реструктуризації, злиття за рахунок приватного сектору або придбання чи вливання капіталу стали малоімовірними.

DNB також розглядав розщеплення банку на “хорошу” і “погану” установи, але, враховуючи кількість депозитних власників, це видавалося оперативним складним завданням. Вважалося також, що результат буде схожий на крах через ослаблення фінансового сектору країни і значні втрати, яких зазнавав голландський уряд.

За підсумками 2012 р. корпорація SNS повідомила про збитки в розмірі 972 млн євро, внаслідок чого на 2 млрд євро зменшився власний капітал, що еквівалентно скороченню його основного капіталу на 40 %. Тому для DNB залишалось

вкрай мало варіантів і центральний банк вирішив реалізувати свій резервний сценарій 1 лютого 2013 р.

Націоналізація SNS була побудована таким чином:

- проведено експропріацію щодо акціонерів, власників гібридних цінних паперів і субординованих кредиторів SNS, у тому числі на 565 млн євро гібридних цінних паперів, якими володів голландський уряд, і близько 1 млрд євро звичайних субординованих кредитів;
- здійснено рекапіталізацію SNS банку на суму 1,9 млрд у формі звичайних акцій;
- проведено рекапіталізацію Reaal на суму 300 млн євро у формі звичайних акцій;
- надано перехідний кредит на суму 1,1 млрд євро для забезпечення короткострокових потреб банку у фінансуванні;
- передано операції з нерухомістю до “поганого банку” за ціною, вищою за ринкову вартість, у розмірі додаткової допомоги у 859 млн євро.

Слід зауважити, що після прийняття рішення про націоналізацію SNS голландський міністр фінансів заявив, що закон про втручання дав змогу здійснити експропріацію стосовно держателів старших облігацій, хоча на засіданнях парламенту зазначалося, що повноваження відчуження обмежені акціями і похідними інструментами за акціями. Якби DNB вжив би відповідні заходи, щоб експропріювати власників старших облігацій, то це могло б вплинути на вартість запозичень для всього фінансового сектору Нідерландів.

Однак такий крок не виключений у майбутньому. Після фінансової кризи багато юрисдикцій прийняли законодавство, щоб збільшити регулюючі повноваження для налагодження діяльності проблемних банків. Директива ЄС BRRD спрямована на гармонізацію цих повноважень в європейських країнах, проте справа SNS свідчить, що одних інструментів врегулювання недостатньо, аби впоратися з усе ще вразливим до потрясінь фінансовим сектором Європи.

ABN AMRO і страхова компанія ASR належали до корпорації Fortis, яка стикнулася з проблемами в 2008 р. унаслідок кредитної кризи, що спонукало державу до купівлі її частини (зокрема ABN AMRO і ASR).

ABN AMRO є фінансовим конгломератом, одним з найбільших банків у Нідерландах (поряд з ING та Rabobank). ABN AMRO створено шляхом злиття банків ABN та AMRO наприкінці 1990-х років під орудою холдингу ABN AMRO Holding N. V. Історія порятунку цього холдингу пов'язана з іншими великими банками. У другій половині 2000-х років на ринку стали поширюватися чутки про поділ, злиття або поглинання корпорації.

Британський банк Barclays та ABN AMRO підтвердили 20 березня 2007 р., що ведуть ексклюзивні переговори про можливе злиття. Водночас 18 квітня 2007 р. Королівський банк Шотландії (RBS) запропонував власникам ABN AMRO угоду, яка передбачала, що консорціум банків, у тому числі RBS, бельгійський банк Fortis та іспанська корпорація Banco Santander Central Hispano (нині – Banco Santander), направлять спільну заявку на придбання ABN AMRO з наміром розділити компоненти корпорації на бізнес між собою. Відповідно до запропонованої угоди RBS отримує бізнес ABN AMRO у Сполучених Штатах та оптові операції ABN AMRO, Banco Santander – бразильський бізнес групи, а Fortis – голландські операції.

23 квітня 2007 р. ABN AMRO і Barclays оголосили про передбачуваний перехід ABN AMRO під контроль Barclays. Сума угоди була оцінена в 67 млрд євро і включала продаж банку LaSalle американському Bank of America за 21 млрд євро.

Проте через два дні консорціум на чолі з RBS надав свою індикативну пропозицію на суму 72 млрд євро з умовою, що ABN AMRO відмовиться від продажу LaSalle банку Bank of America. Під час зборів акціонерів 26 квітня 2007 р. близько 68 % акціонерів проголосували на користь поділу.

Продаж LaSalle вважається способом блокування пропозиції RBS, яка розраховувала на подальше проникнення на ринки США, з метою поширення американських брендів групи Citizens Bank та Charter One.

Асоціація голландських інвесторів (Vereniging van Effectenbezitters) за підтримки акціонерів, що представляли до 20 % акцій ABN AMRO, звернулася 3 травня 2007 р. з позовом до комерційного суду в Амстердамі, вимагаючи судової заборони на продаж LaSalle. Суд постановив, що цей продаж не може розглядатися окремо від поточних переговорів про злиття Barclays з ABN AMRO і акціонери ABN AMRO повинні бути в змозі затвердити інших кандидатів на ймовірне злиття/придбання на загальних зборах акціонерів. Однак у липні 2007 р. Верховний суд Нідерландів ухвалив рішення, що придбання LaSalle банком Bank of America може відбутися, і Bank of America поглинув банк LaSalle з 1 жовтня 2007 р.

23 липня 2007 р. Barclays підвищив свою пропозицію для ABN AMRO до 67,5 млрд євро, спираючись на забезпечення інвестицій з боку урядів Китаю та Сінгапуру, але це було нижче за пропозицію консорціуму RBS. Переглянута пропозиція не включала пропозицію для банку LaSalle, оскільки ABN AMRO може завершити його продаж Bank of America.

ABN AMRO відкликав 30 липня 2007 р. свою підтримку пропозиції Barclays, яка була нижчою, ніж пропозиція від групи банків на чолі з RBS. У той час як пропозиція Barclays відповідала ABN AMRO в плані стратегічного бачення, рада не змогла рекомендувати її з фінансової точки зору. Підсумкова пропозиція від консорціуму RBS, Fortis і Banco Santander виявилася на 9,8 % вище, ніж пропозиція Barclays. Barclays Bank офіційно відкликав свою пропозицію для ABN AMRO 5 жовтня 2007 р.: Fortis отримує голландські та бельгійські підрозділи банку ABN AMRO, Banco Santander – банк Banco Real у Бразилії і Banca Antonveneta в Італії, а RBS – оптовий бізнес і всі інші операції ABN AMRO, зокрема ті, що розташовані в Азії.

9 жовтня 2007 р. консорціум на чолі з Королівським банком Шотландії формально оголосив про перемогу після того, як акціонери, що представляли 86 % акцій голландського банку, прийняли пропозицію від групи у розмірі 70 млрд євро. Таким чином, фінансування, необхідне для сплати 38 євро за акцію, було запропоноване групою банків, у тому числі сплачено 35,6 євро готівкою¹.

Фінансова криза 2008 р. погіршила становище ABN AMRO, в результаті інвестори зазнали суттєвих збитків від операції з придбання цього банку. 22 квітня 2008 р. RBS оголосив про рекордні збитки в історії британських корпорацій та намір залучити 12 млрд ф. ст. капіталу, щоб компенсувати списання в розмірі 5,9 млрд ф. ст. унаслідок збитків за інвестиціями та виснаження резервів за кредитами після купівлі ABN AMRO.

Прем'єр-міністр Великобританії Г. Браун 13 жовтня 2008 р. оголосив про урядову допомогу фінансовій системі. Казначейство підтримало виділення 37 млрд ф. ст. капіталу у RBS, Lloyds TSB і HBOS Plc, щоб запобігти краху фінансового сектору. Це призвело до збільшення частки державної власності у RBS до 58 %.

У січні 2009 р. RBS оголосив про збитки в розмірі 28 млрд ф. ст., з яких 20 млрд ф. ст. були пов'язані з придбанням ABN AMRO². Британський уряд вирішив перетворити свої привілейовані акції в RBS у звичайні, у підсумку ставши власником 70 % акцій у RBS.

Генеральний директор Fortis Ж. Вотрон 11 липня 2008 р. вийшов у відставку після того, як виявилось, що угода ABN AMRO виснажила капітал Fortis³. Загальна сума капіталізації Fortis знизилась до однієї третини від початкового розміру, до

¹ Barclays abandons ABN AMRO offer // BBC News Business. – 2007. – 5 Oct.

² Banks shares crash on RBS £28bn loss // Daily Mail. – 2009. – 19 Jan. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.thisismoney.co.uk.

³ Mixed fortunes for the buyers of ABN AMRO // The Economist. – 2008. – 17 Jul.

придбання ABN AMRO. Fortis оголосила у вересні того ж року, що має намір продати свою частку в RFS Holdings, до якого увійшли всі види діяльності, не передані корпорації (тобто всі, крім управління активами).

У 2008 р. RFS Holdings завершила операцію з продажу портфеля участі в капіталі 32 європейських компаній, керованих AAC Capital Partners у консорціумі у складі Goldman Sachs, Alp-Invest Partners та Canadian Pension Plan, за 1,5 млрд дол. США шляхом здійснення операцій на вторинному ринку. У 2009–2010 рр. RBS проводив ребрендинг придбаного бізнесу ABN AMRO в Австралії, Індії та Об'єднаних Арабських Еміратах під своє ім'я. Британська корпорація HSBC Holdings вирішила придбати роздрібний і комерційний банківські бізнеси Королівського банку Шотландії за 1,8 млрд дол. США, проте ця угода зірвалася.

Фінансова корпорація Fortis

Загострення проблем у діяльності групи Fortis під час фінансової кризи 2008 р. призвело до того, що голландський уряд за 16,8 млрд євро отримав повний контроль над усіма операціями Fortis у Нідерландах, у тому числі в тих частинах ABN AMRO, що належали тоді до Fortis¹. Уряд та центральний банк Нідерландів оголосили про злиття голландської Fortis і ABN AMRO зі збереженням банку Fortis у державній власності. Ця трансформація була завершена в липні 2010 р., коли операції Fortis в Нідерландах зазнали ребрендингу під ABN AMRO².

Fortis був найбільшим бельгійським банком на початку 2008 р. і здійснював бізнес здебільшого в країнах Бенілюксу. Із середини 2008 р. банк стикається із серйозними проблемами

¹ Dutch government nationalises Fortis and ABN Amro // NRC Handelsblad. – 2008. – 3 Oct.

² Completion of ABN AMRO Bank and Fortis Bank Nederland legal merger // ABN AMRO. – 2010. – 30 June.

ліквідності, а вартість його акцій стрімко знижується. З початку 2008 р. близько 3 % вкладів клієнтів були вилучені. Майбутнє банку Fortis спільно вирішували уряди Бельгії та Нідерландів разом із регуляторами ринку 27 вересня 2008 р. Переговори закінчилися згодою на націоналізацію. Наступного дня Fortis був частково націоналізований урядами Бельгії, Нідерландів та Люксембургу, які разом інвестували у банк 11,2 млрд євро. Бельгія придбала 49-відсоткову частку бельгійського банківського підрозділу Fortis, а Нідерланди – 49-відсоткову частку в голландському бізнесі банківської групи, Люксембург погодився на конвертацію кредиту групі в 49-відсоткову частку в люксембурзькому банківському підрозділі Fortis¹.

Уряд Нідерландів 3 жовтня 2008 р. придбав голландські підрозділи Fortis у банківському та страховому бізнесах за 16,8 млрд євро і став власником Fortis Bank Nederland та страхової корпорації Fortis, зокрема в частині бізнесу ABN AMRO, що перейшов під контроль Fortis. Французький BNP Paribas придбав контрольний пакет акцій Fortis, тоді як уряди Бельгії та Люксембургу стали міноритарними акціонерами з блокуючими пакетами в обмін на акції BNP Paribas.

Токсичні активи Fortis були розміщені в “поганому банку” під назвою Royal Park Investments. Завдяки зваженому менеджменту та отриманню державних гарантій у декілька мільярдів євро цей холдинг працював краще, ніж очікувалося. У квітні 2013 р. він був проданий державою за 2,3 млрд євро американській інвестиційній компанії Lone Star.

Решта холдингу Fortis у 2010 р. була перейменована в Ageas, страхову міжнародну корпорацію з головним офісом у Бельгії.

Правильне використання регуляторних повноважень дає змогу забезпечити стабільність європейської банківської системи. Базель III спрямований на зміцнення банківських балан-

---

¹ Starre M., van der. Fortis Gets EU11.2 Billion Rescue From Governments / M. van der Starre; L. Meera // Bloomberg. – 2008. – 29 Sept.

сів і здатен зробити банки надійнішими в майбутньому. Комплексна оцінка, як очікується, зменшить імовірність того, що банки будуть занадто вразливі до ризиків у окремих галузях, і сприятиме більшій прозорості якісної структури балансів банків¹. Реалізація можливостей Директиви ЄС BRRD сприятиме складанню комплексних планів із реструктуризації фінансових інститутів з тим, щоб можна було вдаватися до рішучих дій на ранніх етапах і, як наслідок, мінімізувати втрати для платників податків та інвесторів. Оскільки не можна виключати ймовірність банкрутства банків у майбутньому, то Директива ЄС BRRD має забезпечити регуляторів потужним інструментом для скорочення кількості таких випадків і нівелювання негативних системних наслідків.

1.1.3. Державна підтримка капіталізації банків у Німеччині

Німецька банківська система складається з трьох різних видів банків (“ярусів”) залежно від правової форми і власності:

- приватні банки, представлені такими банками, як Deutsche Bank, Commerzbank;
- кооперативні банки типу Volksbanken та Raiffeisenbanken;
- державні банки, які поділяються на дві основні групи:
  - фінансова група ощадних банків (Sparkassen-Finanzgruppe), що включає 431 ощадний банк, працює під єдиною торговельною маркою;
  - 8 земельних банків (Landesbanken) з незалежними брендами і 10 банків з фінансування іпотеки під брендом LBS.

Державні банки представлені Асоціацією банків державного сектору Німеччини (Bundesverband Öffentlicher Banken Deutschlands, VÖB), до якої входять 64 члени. Банки KfW

¹ Morrison S. The nationalisation of SNS – lessons learnt / S. Morrison, S. Phillips // Reg Cap Analytics. – 2014. – 14 Oct. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.regcapanalytics.com/#/article/3390067.

Banking Group, DZ BANK, Postbank входять до асоціації VÖB. Сукупні активи членів цієї асоціації на кінець 2013 р. становили 2686 млрд євро¹.

Типовий державний банк Німеччини діє як банк розвитку (наприклад, KfW-Group, NRW.Bank у землі Новий Рейн – Вестфалія, LfA Förderbank Bayern у Баварії).

Земельні банки ФРН

Земельні банки (Landesbanken) здебільшого перебувають у власності регіональних ощадних банків (регіональні об'єднання) та відповідної федеральної землі Німеччини. Після серії злиттів і поглинань у країні залишилося сім земельних банків: BayernLB, Norddeutsche Landesbank (Nord/LB), HSH Nordbank, Landesbank Baden-Württemberg (LBBW), Landesbank Berlin (LBB), Landesbank Hessen-Thuringen-Girozentrale (Helaba), WestLB.

Наприклад, земельний банк Бремена Bremer Landesbank Kreditanstalt Oldenburg – Girozentrale належить на 92,5 % групі Nord/LB-Group, решту акцій контролює регіон Бремен. Sachsen LB і Landesbank Rheinland-Pfalz (LRP) з квітня 2008 р. стали дочірніми структурами Landesbank Baden-Württemberg (LBBW). До 21.06.2010 у BayernLB був ключовим акціонером Landesbank Saar (SaarLB) з часткою 75,1 %. З червня 2010 р. BayernLB скоротив свою частку до 49,9 %, а 14,9 % перебувають у володінні регіональної конфедерації Sparkassen.

Земельні банки у Німеччині у період глобальної фінансової кризи скористалися державною допомогою з капіталізації. З 2008 по 2012 р. уряд ФРН витратив 10 млрд євро з бюджету на допомогу земельним банкам. Проте ця допомога наразилася на критику з боку громадськості стосовно доцільності порятунку та безвідповідальної поведінки керівни-

---

¹ Association of German Public Banks // Bundesverband Öffentlicher Banken Deutschlands [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.voeb.de/de/verband/english>.

ків банків-реципієнтів. Так, щодо колишніх керівників банку BayernLB та HSH Nordbank порушено справи за звинуваченнями у хабарництві та шахрайстві.

У Німеччині не спостерігалось такого кредитного буму напередодні глобальної фінансової кризи, як у США, але земельні банки вкладали значні кошти у фінансові інструменти американського ринку, і тому зазнали суттєвих збитків. Під впливом регуляторів на рівні ЄС земельні банки виходять з інвестиційного банкінгу, радикально скорочуючи вклади в цінні папери. Земельні банки такого рівня, як Bayern LB (державний банк землі Баварія), не працюють зі звичайними клієнтами, а, по суті, є банками для банків. Земельні банки приймають кошти від менших німецьких банків та інвестують їх. Економіст Й. Онанан звертає увагу на те, що земельні банки до кризи були великими інвесторами на американському ринку ризикової іпотеки¹. На думку Е. Файя, експерта з університету Гете, такої активності сприяла “легкодоступність” ресурсів для земельних банків, які необачливо розпоряджалися державними коштами².

Земельні банки з 2005 р. втратили здатність випускати боргові цінні папери під державні гарантії, вичерпавши можливості структурованих кредитних продуктів, які згодом виявилися проблемними. У період кризи скористався державною допомогою Westdeutsche Landesbank на суму 21 млрд євро. Bayerische Landesbank отримав 5 млрд євро державної допомоги³.

¹ *Onaran Y. Zombie Banks: How Broken Banks and Debtor Nations Are Crippling the Global Economy / Y. Onaran. – Bloomberg Press, 2011.*

² *Germany Debates Fate of State-Owned Banks // NPR. – 2012. – 23 Apr. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.npr.org/2012/04/23/151189567/state-owned-german-banks-suffer-after-risky-investments>.*

³ *Old-fashioned but in favour: Defending the three pillars // The Economist. – 2012. – 10 Nov. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economist.com/news/finance-and-economics/21566013-defending-three-pillars-old-fashioned-favour>.*

Сукупні активи земельних банків перевищували на початку 2011 р. 1620 млрд євро. Усі земельні банки успішно пройшли стрес-тест 2014 р.

На початку кризи в 2007 р. LBB був придбаний Німецькою федерацією ощадних банків. Муніципалітет Берліна був змушений продати свою частку на вимогу Європейської комісії, що було умовою дозволу на порятунок банку Bankgesellschaft Berlin, котрий опинився у скрутному фінансовому становищі через скандал у сфері нерухомості.

Участь держави в капіталі приватних банків

Специфікою банківського сектору у Німеччині є велика частка держави – близько 45 % (включаючи земельні банки та ощадкаси).

У 2008 р. федеральний уряд Німеччини ухвалив всебічний пакет заходів з підтримки фінансових ринків шляхом прийняття закону про створення Стабілізаційного фонду для фінансового ринку – SoFFin. Агентство стабілізації фінансового ринку (АСФР) було створено в жовтні 2008 р. з метою управління SoFFin і для здійснення та моніторингу заходів щодо стабілізації.

АСФР у липні 2009 р. перетворено у федеральне публічно-правове агентство в статусі юридичної особи, підпорядкованій федеральному міністерству фінансів. Шляхом внесення змін до законодавства розширено повноваження АСФР у заснуванні “поганих банків” (банків проблемних активів), що дало змогу виводити токсичні активи та позбуватися нестратегічних бізнес-одиниць. Передбачено також можливість використання структур спеціального призначення (SPV) для передачі цінних паперів. З 2011 р. АСФР керує не лише SoFFin, а й Фондом реструктуризації. Фонд стабілізації SoFFin надає банкам капітал шляхом придбання акцій банку нової емісії або за мовчазної участі (silent participation) та отримує винагороду за ставкою 9–10 % річних.

Закон Німеччини про реструктуризацію (RStruktG) передбачає новий підхід. По-перше, органам банківського нагляду надано розширені повноваження для вжиття заходів на захист дій з реструктуризації, які покладаються на установи. По-друге, законодавці створили підґрунтя для ефективної реструктуризації кредитних організацій. Водночас вони обрали новий шлях до фінансування цих заходів, закликаючи фінансовий сектор профінансувати значну частину дій з підтримки шляхом стягнення зборів на банки¹. Мета полягає в тому, щоб перекласти тягар з платників податків на сторони, винні у виникненні проблем у банках.

Як приклад розглянемо капіталізацію деяких приватних банків за участю держави.

Банк Aareal

Банк Aareal отримав допомогу на початку 2009 р., коли звернувся до SoFFin у рамках урядового пакета з питань стабілізації сектору фінансових послуг. Держава стала акціонером банку на умовах *silent participation* (“тихої участі”, тобто без права голосу) в розмірі 525 млн євро за ставкою 9 %. Також SoFFin надав гарантійний механізм Aareal для незабезпечених емісій на суму до 4 млрд євро. Банк поступово погашав “тиху участь” держави влітку 2010 р. початковим траншем у розмірі 150 млн євро, а потім ще на 75 млн євро у 2011 р. Наприкінці березня 2012 р. банк повернув усі гарантії. В цілому він виплатив близько 237 млн євро на кінець 2014 р. у вигляді процентів та гарантійних внесків на користь SoFFin. 30 жовтня 2014 р. банк Aareal оголосив про повне погашення перед SoFFin “тихої участі” – останнім платежем у 300 млн євро. Крім того, угода передбачає виплату SoFFin дивідендів,

---

¹ *Ewingaug J.* In Germany, Little Appetite to Change Troubled Banks / J. Ewingaug // The New York Times. – 2013. – 9 Aug. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nytimes.com/2013/08/10/business/global/in-germany-little-appetite-to-change-troubled-banking-system.html?_r=0.

розподілених банком Aareal за 2014 фінансовий рік. Дію угоди 2009 р. між SoFFin і Aareal Holding Verwaltungsgesellschaft мБХ буде припинено незабаром після завершення підтримки SoFFin. Цю угоду було укладено в межах підтримки з боку SoFFin, для того щоб зберегти блокуючу меншість володіння в Aareal холдингу¹. Однією з головних причин швидкого повернення коштів державі була висока ціна запозичення: банк виплатив за 2014 р. купон за ставкою 11,1 %, а за власними облігаціями сплачував 9 %².

Commerzbank AG

SoFFin успішно розмістив права Стабілізаційного фонду на придбання акцій Commerzbank AG на фінансовому ринку в розмірі близько 625 млн євро. На умовах “мовчазної участі” на початку 2013 р. SoFFin володів 17,2 % акцій Commerzbank AG. Частина акцій, що залишилася від участі SoFFin у капіталі, становила майже 1 млрд євро, і була остаточно погашена 31 травня 2013 р. після завершення заходів зі збільшення капіталу Commerzbank AG. Разом із розміщенням акцій, яке відбулося 15 травня 2013 р., до SoFFin таким чином надійшли грошові кошти в розмірі 1,63 млрд євро внаслідок повного погашення його участі в капіталі цього банку. Спочатку SoFFin належав блокуючий пакет акцій 25 %. Крім того, SoFFin вже отримав одноразову виплату в розмірі 61 млн євро від Commerzbank AG на додаток до погашення участі. Голова Комітету з управління Федерального агентства з фінансового ринку стабілізації

---

¹ Aareal Bank repays SoFFin silent participation in full // Aareal Bank Group. – 2014. – 30 Oct. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.aareal-bank.com/nc/en/media-relations/press-information/press-information/article/aareal-bank-repays-soffin-silent-participation-in/#sthash.9r2Ft2Pj.dpuf>.

² Member of the Management Board Hermann Josef Merkens in an interview with “Börsen-Zeitung”, issue 62, 29.03.2014 // Aareal Bank Group. – 2014. – 29 Mar. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.aareal-bank.com/en/media-relations/interviews/interviews0/article/member-of-the-management-board-hermann-josef-merke/#sthash.Ep1s0nvx.dpuf>.

К. Плістер наголосив, що його агентство високо цінує повне погашення участі SoFFin, а також зміцнення капіталізації Commerzbank. Отриманий агентством за весь період участі дохід явно перевищує пов'язані з цим витрати рефінансування¹.

1.1.4. Підтримка капіталізації банків в Ірландії

В Ірландії у двох банків, націоналізованих під час глобальної фінансової кризи, – Allied Irish Bank (AIB) і Permanent TSB (PTSB) – частка держави становить понад 99 %. Обидві установи поки не погасили борг перед державою за наданою фінансовою допомогою. Банки мають плани щодо залучення капіталу ззовні та/або використання способу розміщення привілейованих акцій і конвертованих умовних нот капіталу (так званий СОСОs), якими володітиме держава. Зазначені банки перебувають на різних стадіях розвитку.

Allied Irish Bank Group

До кризи Allied Irish Banks Plc (AIB) швидко розвивався, роблячи акцент на іпотечному кредитуванні, що пов'язано з бумом на ринку нерухомості, і значною мірою залежав від оптового фінансування. У 2008 р. активи АІВ досягли 182 млрд євро. З початком світової фінансової кризи вразливість бізнес-моделі АІВ стала очевидною, а потреба в державній допомозі – неминучою. АІВ отримав 7,2 млрд євро підтримки капіталу; крім того, АІВ перевів знецінені активи зі свого балансу на суму 20,4 млрд євро згідно з програмою Ірландської схеми виведення активів, яку регулятор схвалив у лютому 2010 р., та отримав різні державні гарантії. Фінансова корпорація EBS також була найбільшою в Ірландії іпотечною установою, загальний обсяг активів якої становив 21,5 млрд євро в 2009 р. Коли

---

¹ Full Repayment of SoFFin's Silent Participation in Commerzbank AG : press release // FMSA. – 2013. – 31 May [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.fmsa.de/en/press/press-releases/2013/20130531_pressrelease_fmsa.html.

почалася криза, державою було надано 875 млн євро підтримки капіталу та передано знецінені активи на суму 900 млн євро за ірландською схемою виведення активів, забезпечено державні гарантії.

Банк AIB був націоналізований у 2010 р., коли зазнав краху ринок нерухомості. AIB був другим за величиною активів серед ірландських банків, водночас відстаючи від Anglo Irish Bank, який коштував 34 млрд євро (нині перебуває на стадії ліквідації). AIB залишається функціонуючим банком, хоча останніми роками й упорядкував і продав активи – зокрема успішного бізнесу в Польщі – щоб зібрати грошей для стабілізації свого балансу.

У липні 2011 р. AIB і EBS об'єдналися і знову отримали підтримку капіталізації на суму 11,1 млрд євро, а також умовну підтримку капіталу в розмірі 1,6 млрд євро (на випадок стресу) від уряду Ірландії. Обсяг загальної підтримки капіталу для AIB, у тому числі допомоги AIB і EBS до їх злиття, становив 20,78 млрд євро.

Сьогодні AIB позиціонується як універсальний банк з пріоритетом на ринку Ірландії, має розгалужену філіальну мережу. Його баланс сягає 118 млрд євро станом на 31 грудня 2013 р. Держава володіє 99,8 % капіталу банку, решта (0,02 %) акцій обертаються на фондовому ринку Дубліна. Ґрунтуючись на курсовій вартості акцій на біржі, ринкова капіталізація AIB оцінюється в понад 40 млрд євро.

AIB уперше з часів дефолту став прибутковим за підсумками 2014 р. У березні 2015 р. оприлюднено дані про прибуток AIB у розмірі 1,1 млрд євро (порівняно зі збитками за 2013 р. у розмірі 1,7 млрд євро), що дає змогу очікувати на повернення інвестицій держави в банк¹. Банк збільшив кредитування підприємств та домогосподарств на 1,2 млрд євро (на 43 %) упро-

¹ Minister Noonan welcomes AIB return to full year profit in 2014 // Irish Time. – 2015. – 5 Mar.

довж 2014 р. – до 4,2 млрд євро, при цьому іпотечне кредитування зросло на 1,3 млрд євро, або на 34 % у річному виразі.

Говорячи про плани уряду щодо повернення вкладених у банк державних коштів, міністр фінансів М. Нунан заявив, що результати роботи АІВ за 2014 р. є вельми обнадійливими і свідчать про неабиякий прогрес. АІВ активізував кредитування і стає дедалі ціннішим активом, що дає змогу сподіватися на повернення бюджетних коштів. Уряд розглядає варіанти повернення інвестицій, водночас приділяючи увагу реструктуризації капіталу банку. Банк уперше оголосив про виплату дивідендів 280 млн євро за привілейованими акціями, що належать державі, у травні 2015 р. АІВ також досяг значного прогресу в скороченні проблемних іпотечних кредитів на 22 %, завершує реструктуризацію портфеля кредитів МСП.

Європейська комісія в травні 2014 р. оголосила про узгодження плану допомоги для реструктуризації АІВ та його дочірньої компанії EBS з правилами надання державної допомоги в ЄС¹. План реструктуризації визначає напрям розвитку АІВ з метою повернення його до довгострокової життєздатності без подальшої державної підтримки, гарантуючи внесок самого банку і його власників у видатки на реструктуризацію та обмежуючи спотворення конкуренції внаслідок допомоги. Згідно з планом, банк виходитиме на ринок у найближчі три роки для залучення нових учасників.

План реструктуризації передбачає обґрунтовану стратегію перетворення АІВ на прибуткову установу. Зокрема, АІВ:

- працюватиме як менший за розміром банк, зосереджений на місцевому ринку з поліпшеною структурою фінансування;

---

¹ State aid: Commission approves restructuring aid in favour of Irish bank AIB // European Commission. – 2014. – 7 May [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-14-524_en.htm.

- підвищить рівень рентабельності шляхом збільшення чистої процентної маржі й подальшого стримування операційних витрат;
- підтримуватиме міцний буфер капіталу в період реструктуризації;
- матиме у розпорядженні умовні інструменти капіталу, які можуть бути перетворені в акції, якщо в цьому виникне потреба.

Означені заходи дадуть можливість АІВ повернутися до довгострокової життєздатності без подальшої державної підтримки.

За планом реструктуризації АІВ виплатить відповідну винагороду уряду Ірландії на суму державної підтримки і погашення зобов'язань.

АІВ вже реалізовано низку заходів з реструктуризації, зокрема щодо виходу з інвестицій, виведення активів, зменшення частки позикових коштів, управління ліквідністю та скорочення витрат.

План реструктуризації передбачає зобов'язання, які АІВ не виконуватиме у період реформування, тобто до кінця 2017 р., зокрема цільові показники скорочення витрат і заборону на придбання активів (бізнесу). Крім того, АІВ працюватиме над програмою заходів “відкриття ринку”, що означає забезпечення проникнення на ринок конкурентів, включаючи “пакет послуг” (надання конкурентам доступу до деяких послуг, наприклад, інкасації та отримання інформації про ринок) і “пакет мобільності клієнтів” (АІВ поширюватиме рекламні матеріали від імені конкурентів для своїх клієнтів, сприяючи їхній міграції). Ці зобов'язання гарантуватимуть, що конкуренція не спотворюється внаслідок допомоги. Комісія, яка погодила план, уважно стежитиме за його реалізацією.

Ірландський уряд 25 лютого 2015 р. доручив банку Goldman Sachs проводити консультації, пропонуючи варіанти вирішення проблем з АІВ. Це може означати, що уряд хоче прискори-

ти продаж певної частки в капіталі AIB, аби скористатися зростаючим “апетитом” інвесторів щодо активів ірландського фінансового сектору.

За даними Національного агентства управління казначейством (органу, який управляє державним боргом), наприкінці 2014 р. державний пакет акцій в AIB коштував 11,7 млрд євро. Крім того, розмір умовних конвертованих облігацій AIB становить 1,6 млрд євро. Реструктуризація структури капіталу AIB за допомогою Goldman Sachs, як очікується, буде частиною підготовки до нового лістингу акцій на фондовому ринку.

Банк Permanent TSB

На момент першого отримання державної допомоги в розмірі 4 млрд євро банк Permanent TSB (PTSB) входив до складу фінансової групи Irish Life & Permanent. Держава розділила цю групу на дві частини шляхом продажу в 2013 р. сегмента страхування життя канадській страховій корпорації за 1,3 млрд євро.

PTSB на 99,2 % належить державі із залишковим пакетом акцій, що обертаються на Ірландській фондовій біржі. Акції в цей час торгуються на рівні 6 центів за одну акцію, що дає змогу оцінити ринкову капіталізацію банку в 2,2 млрд євро.

План залучення капіталу буде доопрацьований радою директорів банку і представлений міністерству фінансів для затвердження. Очікується, що це відбудеться до кінця березня 2015 р.

PTSB оприлюднив річний звіт 11 березня 2015 р., і це може вплинути на коригування плану залучення капіталу. ЄЦБ визначив дефіцит капіталу в банку PTSB у розмірі 855 млн євро за даними звітності на кінець 2013 р., але згодом ця сума скоротилася до 125 млн євро в результаті вжиття банком відповідних заходів.

Банк розраховує на схвалення плану реструктуризації відповідно до правил державної допомоги з боку Європейської

комісії, що буде важливим кроком у залученні приватних інвестицій.

Банк PTSB залишатиметься збитковим на рівні групи, але його роздрібний бізнес вже є прибутковим, а проблемний стан пов'язаний з іпотекою. Цей банк отримав схвалення плану реструктуризації Європейською комісією. За підсумками стрестесту Європейського центрального банку, PTSB має покрити виявлений дефіцит капіталу в розмірі 125 млн євро не пізніше липня 2015 р.¹ Керівництво банку проводило презентації для потенційних інвесторів, щоб переконати у важливості відродження економіки Ірландії та самого банку. Спочатку передбачалося, що PTSB залучатиме близько 300 млн євро за частку в статутному капіталі від 30 до 40 % (тобто 100 % капіталу оцінюється приблизно у 1 млрд євро). Відтоді цю цифру було переглянуто в бік підвищення до 500 млн євро у зв'язку із зацікавленістю інвесторів. У свою чергу, це дало змогу банку погасити борг у 400 млн євро за облігаціями СОСО, держателем яких є держава (термін погашення – липень 2016 р., купон на 10 % є дуже високим для ринку). Проте, навіть повернувши борг за такими облігаціями, держава матиме проблему з відшкодуванням витрачених 2,3 млрд євро на придбання акцій холдингу, що оцінюються на суму близько 1 млрд євро.

За таких обставин державі не вигідно продавати пакет акцій у банку PTSB, а доцільно було б надати банку 125 млн євро, необхідні для задоволення потреби в додатковій капіталізації за оцінкою ЄЦБ, і чекати, коли можна буде продати акції за вигідним курсом. Доля PTSB залежить від політичної ситуації, а саме – проведення виборів у парламент Ірландії. Радником для PTSB у плані залучення капіталу є Deutsche Bank, щодо управління фінансами – корпорація JP Morgan².

¹ Hancock C. State-owned banks reach critical point in recuperation / C. Hancock // The Irish Times. – 2015. – 4 Mar.

² PTSB considers raising €500m from investors // Irish Time. – 2015. – 27 Feb. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.irishtimes.com/business/financial-services/ptsb-considers-raising-500m-from-investors-1.2119137>.

Bank of Ireland

Стосовно іншого приватного банку – Bank of Ireland – уряд Ірландії також констатує позитивні зміни. З моменту інвестування на суму 4,8 млрд євро у цей банк держава отримала дохід у розмірі 6 млрд євро. На додаток до цього вона продовжує утримувати майже 14 % акцій банку, і такий пакет коштує на ринку 1,5 млрд євро. Bank of Ireland повідомив про річний прибуток за 2014 р. до оподаткування 921 млн євро порівняно зі збитком 564 млн євро у 2013 р. Банк продовжує підтримувати ірландську економіку, збільшується кредитування реального сектору до 5,7 млрд євро в 2014 р., тобто майже на 50 %. Обсяг проблемних кредитів знизився за 2014 р. на 2,8 млрд євро (на 16,3 %). Коментуючи фінансові результати Bank of Ireland за 2014 р., міністр фінансів М. Нунан відзначив прогрес у плані відновлення прибутковості, капіталізації, кредитування, скорочення проблемних кредитів та реструктуризації портфеля іпотечних кредитів¹. Європейська комісія погодила план реструктуризації та капіталізації банку.

1.1.5. Підтримка капіталізації банків в Іспанії

У Меморандумі, укладеному між Іспанією та країнами зони євро в липні 2012 р., визначено чотири банки як окрему групу – так звані Банки Групи 1, оскільки вони перебували під контролем Іспанського фонду оздоровлення банків (FROB) і вже отримали державну допомогу (табл. 1.3). Fondo de Reestructuración Ordenada Bancaria (FROB) був створений в 2009 р. як громадський інструмент для зміцнення та стимулювання консолідації банківського сектору Іспанії. FROB отримав можливість контролю в капіталі банків шляхом придбання привілейованих акцій. Меморандум про взаєморозуміння передбачав, що іспанський уряд підготує план реструктуризації або план

¹ Minister for Finance welcomes BOI return to full year profit // Financial Times. – 2015. – 27 Feb. – <http://www.ft.com/cms/s/0/45eb85f2-9a58-11e4-9602-00144feabdc0.html#ixzz3TYNU14oW>.

Таблиця 1.3

Державна підтримка іспанських банків

Назва банку	Характеристика	Обсяг активів (2011 р.)	Державна допомога
BFA / Bankia	Великий універсальний банк в Іспанії. Утворено внаслідок злиття семи ощадних банків у 2010 р. Бере участь у всіх основних сегментах бізнесу	306 млрд євро	З 2011 р.: FROB (неодноразова рекапіталізація, державні гарантії за незабезпеченим боргом, покриття збитків через рекапіталізацію фондом FROB колишньої дочірньої компанії Банко де Валенсія, сегрегація значної частини його знецінених активів і кредити компанії з управління активами), всього 36 млрд євро
NCG Banco	Іспанський універсальний банк з традиційною орієнтацією на провінцію Галісія. Утворено внаслідок злиття двох ощадних банків у 2010 р. Бере участь у всіх основних сегментах бізнесу	72 млрд євро	З 2010 р., декілька видів державної допомоги, здебільшого кошти FROB, усього 10 млрд євро
Catalunya Banc	Великий банк працює в усіх регіонах Іспанії, в усіх основних сегментах бізнесу. Утворений внаслідок злиття трьох ощадних банків у 2010 р.	77 млрд євро	З 2010 р.: декілька видів державної допомоги, здебільшого кошти FROB, 14 млрд євро

Закінчення табл. 1.3

Назва банку	Характеристика	Обсяг активів (2011 р.)	Державна допомога
Banco de Valencia	Комерційний банк, працює здебільшого в регіонах Валенсії і Мурсії, традиційно орієнтований на роздрібний бізнес (для приватних осіб) та малі й середні підприємства	НД	У 2011 р. отримав 2 млрд євро для підтримки ліквідності та вливання капіталу в розмірі 1 млрд євро в звичайні акції. У 2012 р. отримав державну допомогу з коштів FROB обсягом 11 млрд євро
UNNIM Banc	Розвивався як ощадний банк	НД	У 2011 р. FROB надав інвестицію 568 млн євро після аналізу діяльності банку на додаток до 380 млн євро конвертованих привілейованих акцій, що можуть бути конвертовані у прості акції

Складено за: Commission approves restructuring plans of Spanish banks BFA/Bankia, NCG Banco, Catalunya Banc and Banco de Valencia // European Commission. – 2012. – 28 Nov. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-12-1277_en.htm.

врегулювання діяльності банків для подання Європейській комісії на схвалення до кінця листопада 2012 р.

Плани реструктуризації припускають застосування субординованих зобов'язань і передачу деяких знецінених активів і кредитів спеціальній компанії з управління активами (Sareb), що знижує потребу в капіталізації банків та приводить їхні дії у відповідність із новими вимогами до платоспроможності в Іспанії станом на 1 січня 2013 р. Це, зокрема, зменшує потребу в капіталі на суму 17,96 млрд євро для BFA/Bankia, 5,425 млрд – для NCG, 9,08 млрд – для Catalunya Banc і 4,5 млрд євро – для Банко де Валенсія.

Меморандум про взаєморозуміння передбачає, що державні ресурси з європейської схеми фінансування ESM будуть видані FROB для рекапіталізації банків лише після того, як Європейська комісія ухвалить рішення про затвердження планів їх реструктуризації (або врегулювання).

Європейська комісія в листопаді 2012 р. дійшла висновку, що допомога, яка надається Іспанією UNNIM Banc SAU (UNNIM) у зв'язку з продажем його банківського бізнесу корпорації Banco Bilbao Vizcaya Argentaria (BBVA), здійснюється відповідно до правил державної допомоги ЄС. Комісія також зробила висновок, що план реструктуризації UNNIM адекватно відображає структурні проблеми, котрі призвели до необхідності порятунку банку, уникаючи при цьому небажаного спотворення конкуренції¹.

UNNIM Banc раніше належав компанії UNNIM, ощадному банку, утвореному шляхом інтеграції трьох окремих ощадних банків: Caixa Manlleu, Caixa Sabadell і Caixa Terrassa. UNNIM надавав роздрібні банківські послуги переважно в області Каталонія і зазнав фінансових труднощів, зокрема, внаслідок значних експозицій в іпотечних кредитах. У рамках програми реструктуризації іспанських банків за участю держави FROB банк UNNIM скористався двома рятувальними заходами на підтримку рекапіталізації: першою “ін’єкцією” у розмірі 380 млн євро в березні 2010 р., другою – 538 млн євро в березні 2011 р.

Шляхом проведення тендера BBVA придбав UNNIM 7 березня 2012 р. Він буде інтегрований у корпорацію BBVA і припинить існування як самостійний банк. Філіальну мережу UNNIM планується суттєво змінити і приєднати до філіальної мережі BBVA. На додаток до раніше наданої підтримки державою UNNIM за програмою FROB, Фонд гарантування вкладів

¹ State aid: Commission approves restructuring aid for the sale of Spanish UNNIM Banc SAU to BBVA // European Commission. – 2012. – 25 July [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-12-839_en.htm.

фізичних осіб надав гарантію у вигляді захисту від збитків за певними знеціненими активами банку UNNIM, яка покриває 80 % втрат, не охоплених сформованими резервами UNNIM на суму 1,33 млрд євро. Комісія оцінила розмір державної допомоги за цим заходом у 2,869 млрд євро.

Дослідження, проведене Єврокомісією, виявило, що повний вихід UNNIM з ринку як незалежного банку, продаж його банківського бізнесу за відкритим тендером життєздатній установі та поглиблений план реструктуризації, представлений BBVA, адекватно охоплюють проблемні питання, порушені Комісією. Так, ці заходи повинні забезпечити розвиток бізнесу, що продається, без постійної державної підтримки та спотворення конкуренції внаслідок допомоги, наданої UNNIM на суму до 3,817 млн євро.

У листопаді 2012 р. Європейська комісія схвалила плани реструктуризації чотирьох іспанських банків: BFA/Bankia, NCG Banco, Catalunya Banc і Банко де Валенсія згідно з правилами надання державної допомоги ЄС. Реструктуризація дасть їм змогу стати життєздатними в довгостроковій перспективі без продовження державної підтримки. Крім того, банки та зацікавлені сторони належним чином фінансують видатки на реструктуризацію.

Оскільки діяльність банку не може бути відновлена самостійно, Банко де Валенсія припинить існування як незалежна юридична особа, котру буде продано та інтегровано в Saika-Bank. Плани реструктуризації надано на затвердження Європейською комісією, як це передбачає Меморандум про взаєморозуміння, погоджений між Іспанією і Єврогрупою в липні 2012 р. Схвалення Комісією дасть можливість банкам отримати допомогу від Європейського механізму стабільності (ESM) у межах Програми фінансової допомоги для рекапіталізації банківського сектору Іспанії.

Стосовно BFA/Bankia, NCG Banco та Catalunya Banc Комісія дійшла такого висновку: запропоновані заходи з реструктури-

зації гарантуватимуть, що ці три банки повернуться до довгострокової життєздатності. До 2017 р. баланс кожного банку буде скорочено більш ніж на 60 % порівняно з 2010 р.

Зокрема, банки будуть:

- спрямовувати свою бізнес-модель на кредитування МСП в історичних центральних районах;
- виходити із сегмента кредитування нерухомості;
- обмежувати присутність в оптовому бізнесі.

Це сприятиме зміцненню їх капіталізації і ліквідності, зменшенню залежності від оптових ресурсів та централізованого фінансування банку. Передача проблемних активів банків до компанії з управління активами SAREB і надалі обмежуватиме вплив подальшого погіршення ризиковіших активів, сприятиме відновленню довіри. Щодо NCG та Catalunya Banc Іспанія взяла на себе зобов'язання продати ці банки по закінченні п'ятирічного періоду реструктуризації. Якщо продаж не відбудеться, то іспанські регулятори нададуть план упорядкованого врегулювання.

Крім того, поглинання збитків, яких зазнали банки та їх учасники, забезпечувало, в поєднанні із заходами з реструктуризації, задовільний розподіл тягаря врегулювання і адекватного власного внеску у фінансування відповідних великих витрат. Це зменшує розмір державної допомоги, необхідної для реструктуризації банків, приблизно на 10 млрд євро.

Стосовно Банко де Валенсія, то іспанський регулятор і Єврокомісія погодилися, що життєздатність банку не може бути відновлена самостійно. Тому його діяльність буде врегульовано шляхом продажу іншому банку. Комісія дійшла висновку, що загальна вартість витрат на продаж, інших необхідних заходів підтримки, буде нижчою за вартість простого закриття банку. Шляхом проведення тендера CaixaBank придбала Банко де Валенсія, який буде повністю інтегровано в CaixaBank і припинить існування як самостійний банк.

Усі банки зобов'язано звільнити від участі в капіталі інших компаній та дочірніх структур, дохід від чого сприятиме фі-

нансуванню реструктуризації і, таким чином, зведенню до мінімуму потреби в подальшій допомозі. Шляхом дивестицій буде ще більше обмежене спотворення конкуренції, зумовлене підтримкою держави. Крім того, BFA/Bankia і Catalunya Banc будуть позбуватися своїх торгових і казначейських портфелів цінних паперів з фіксованим доходом. Також передбачається вихід Catalunya Banc з усіх його фондів венчурного капіталу.

Нарешті, всі банки зобов'язані провести такі заходи: накласти обмеження на винагороди, встановлені для державних кредитних установ; заборонити купонні виплати доти, доки заходи розподілу тягаря щодо гібридних інструментів не будуть виконані в повному обсязі; заборонити рекламу державної підтримки та використання для агресивного маркетингу і заборонити придбання.

У березні 2011 р. парламент Іспанії ухвалив закон про зміцнення фінансового сектору, який вводить нову вимогу щодо капіталу, відому як рівень основного капіталу (capital principal). Зокрема, адекватність основного капіталу 10 % зважених з урахуванням ризику активів вимагається для кредитних організацій, які мають менше можливостей для доступу до ринків капіталу і повинні відповідати таким критеріям:

а) співвідношення оптового фінансування більш ніж на 20 % чистого портфеля кредитів;

б) менше 20 % власного капіталу перебуває у приватних інвесторів.

Для кредитних організацій, які не в змозі генерувати або залучити капітал з приватних джерел, FROB забезпечить капітал, необхідний для досягнення нових вимог платоспроможності банківських установ в Іспанії.

1.1.6. Підтримка капіталізації банків у Португалії

У Португалії, де глибока криза суверенних боргів відбулася у 2010–2011 рр., було проведено аналогічну серію капіталізації банків за участю держави, схвалену Європейською комісією,

зокрема в липні 2013 р.: Caixa Geral de Depósitos (CGD), Banco BPI (BPI) та Banco Comercial Português (BCP)¹. Згідно з планами оздоровлення банки-реципієнти повинні підвищити прибутковість операцій на місцевому ринку (скоротити персонал, мережу філій), активізувати кредитування реального сектору економіки, крім того, передбачається, що CGD вийде з дочірніх структур у страхуванні. CGD – на 100 % державна корпорація, що представляє найбільшу банківську групу в Португалії, – в липні 2012 р. отримала “ін’єкцію” капіталу в розмірі 1650 млн євро (прості акції). BPI є четвертим за розміром активів банком у Португалії. У червні 2012 р. він отримав капітал у розмірі 1500 млн євро у формі гібридних цінних паперів у рамках схеми рекапіталізації. Banco Comercial Português (BCP) є другим банком країни і найбільшим приватним банком. У червні 2012 р. він отримав також за схемою рекапіталізації 3000 млн євро у формі гібридних цінних паперів.

У січні 2013 р. Європейська комісія тимчасово погодила програму капіталізації Португалією банку Banco Internacional do Funchal S. A. (Banif) на суму 1,1 млрд євро (державна зобов’язалася надати довгостроковий план реструктуризації Banif до 31 березня 2013 р.)². Уряд Португалії вирішив придбати акції, емітовані Banif, на суму 700 млн євро та гібридні цінні папери – на 400 млн євро, щоб усунути порушення банком вимоги до мінімального рівня капіталу (обсяг допомоги становив 10 % ризикових активів, на кінець 2011 р. загальні активи банку сягали 15,8 млрд євро). ЄС вимагав від Португалії розроблення плану, що передбачає суттєве згортання операцій банку. Ана-

---

¹ State aid: Commission finalises discussions on restructuring plans for Portuguese banks CGD, Banco BPI, BCP // European Commission. – 2013. – 24 July [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-13-738_en.htm.

² State aid: Commission temporarily approves rescue recapitalisation of Portuguese bank Banif // European Commission. – 2013. – 21 Jan. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-13-31_en.htm.

логічне тимчасове погодження було надано Європейською комісією в липні 2012 р. на капіталізацію за державні кошти обсягом 1650 млн євро банку CGD заради збереження фінансової стабільності (включає підписку на прості акції CGD на суму 750 млн євро та купівлю гібридних цінних паперів на 900 млн євро).

1.1.7. Державна допомога капіталізації муніципальних банків

Особливості муніципальних банків полягають у формі власності, моделі господарювання та розподілу прибутків. На відміну від звичайних банків, такі установи більше орієнтовані на задоволення фінансових потреб своїх громад, а прибутки спрямовують на розвиток регіону, а не на виведення у зони з оптимальним режимом оподаткування. Рівень операційних витрат муніципальних банків нижчий, ніж у звичайних, а рівень безпечності – вищий. Капіталізація таких банків підтримується на стабільно високому рівні.

У Німеччині державна власність у банківському секторі традиційно представлена ощадними банками. Фонд ощадних кас із міжнародного співробітництва (Sparkassenstiftung für Internationale Kooperation – SBFIC) – некомерційна організація, заснована фінансовою групою Sparkassen (Sparkassen-Finanzgruppe) у Німеччині в 1992 р. з метою поширення досвіду німецької системи муніципальних ощадних банків Sparkassen в інших країнах світу. Система Sparkassen започаткована наприкінці XVIII ст. у вигляді некомерційних організацій, аби допомогти бідним людям з низькими доходами зберегти невеликі суми грошей, а також підтримати підприємців-початківців. Сьогодні близько половини сукупних активів банківської системи Німеччини перебуває в державному секторі (за винятком кооперативних банків). Місцеві державні банки є ключовими інструментами німецької промислової політики, що спеціалізується на кредитуванні малих та середніх підприємств, котрі форму-

ють основу експорту цієї країни. Ощадні банки працюють з мережею у більш як 15 600 філій та відділень і персоналом чисельністю понад 250 000 осіб, мають великий досвід інвестування у місцеві підприємства.

Розмір активів ощадних банків ФРН становить близько 1 трлн євро, при цьому найбільший Hamburger Sparkasse має загальні активи обсягом 37,7 млрд євро. Раніше земельні банки відігравали роль “центрального банків” для своїх ощадних банків – засновників. Нині земельні банки є оптовими, але продовжують надавати послуги регіональним ощадним банкам. У січні 2015 р. SBFIC опублікував звіт¹, підготовлений на основі даних Бундесбанку, показуючи, що Sparkassen не лише забезпечують високий дохід на капітал, що в декілька разів перевищує показники приватного банківського сектору, а й сплачують значно більше податків у бюджети місцевих і федеральних органів влади. Власниками ощадних банків є не сторонні інвестори, а капітал зростає лише за рахунок нерозподілених прибутків.

DekaBank із мережею дочірніх структур – центральний менеджмент активів для ощадних та земельних банків, а його ключовими акціонерами є ощадні банки².

Фінансова група ощадних банків Німеччини представляє одну з найбільших банківських груп Європи (її структура наведена в Додатку 1), яка охоплює 416 ощадних банків³. Для розуміння механізму капіталізації державних банків у Німеччині важливо враховувати, що всі місцеві ощадні та земельні банки об'єднуються системою гарантій.

---

¹ Sparkassenstiftung in the media / Sparkassenstiftung für internationale Kooperation [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.sparkassenstiftung.de/en/media-publications/media.html>.

² Deka Group [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.dekabank.de/db/en>.

³ Finanzgruppe Deutscher Sparkassen- und Giroverband [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dsgv.de/en/about-us/index.html>.

Така “схема спільних зобов’язань” складається з 13 видів гарантій, у тому числі 11 гарантійних фондів для регіональних ощадних банків, гарантійного фонду центральних ощадних банків і гарантійного фонду для центральних іпотечних установ. Гарантійні фонди захищають своїх учасників, підтримуючи ліквідність та платоспроможність, зокрема гарантується відшкодування заощаджень вкладникам. За всю 40-річну історію групи банків стався лише один випадок неплатоспроможності банку – члена групи. Якщо ощадний банк потребує підтримки, то спершу він звертається до регіонального фонду – сусідніх ощадних банків. Якщо цього ресурсу виявиться недостатньо, то можуть бути використані кошти “надрегіонального” фонду групи.

У Швейцарії діє мережа кантональних банків (муніципальна власність), які настільки схожі на ощадні, що були запрошені приєднатися до SBFIC. Кожен із 26 кантонів має свій муніципальний банк, котрий надає кредити місцевому малому та середньому бізнесу. Швейцарські державні банки демонструють більшу вигоду для країни щодо надходжень до бюджету, ніж приватні банки.

Розглянутий досвід капіталізації державних банків у розвинутих країнах заслуговує на адаптацію в Україні у таких аспектах:

- **правовий механізм участі держави в капіталізації ефективних приватних банків на умовах затвердження плану реструктуризації;**
- **стимулювання банків до повернення державних інвестицій завдяки встановленню підвищених (фіксованих) дивідендів порівняно зі ставками запозичень на ринку;**
- **створення спеціального стабілізаційного фонду та уповноваженого агентства з розпорядження коштами фонду для капіталізації банків;**
- **здійснення капіталізації націоналізованих банків з погляду на політичну ситуацію в країні;**

- сприйняття входження держави у капітал як тимчасового, вимушеного і надзвичайного явища, в розрахунку на подальший продаж державної частки приватним інвесторам;
- доповнення державної підтримки у формі капіталізації заходами з викупу активів, надання субкредитів;
- перебування частини акцій націоналізованих банків у лістингу на фондових біржах, що дає змогу оперативно оцінювати ринкову капіталізацію банку;
- запобігання спотворенню конкуренції на ринку внаслідок державної допомоги, чого прагне ЄС під час прийняття рішень про схвалення планів реструктуризації;
- участь держави в капіталі, що передбачає прийняття акціонерами та іншими кредиторами банку тягаря витрат на реструктуризацію конкретного банку;
- погодження планів реструктуризації (оздоровлення) банків, які отримують державну допомогу, наднаціональним регулятором (Європейською комісією);
- відображення в планах оздоровлення здатності банків відновити самостійне функціонування за рахунок не державної підтримки, а ресурсів ринку;
- розвиток сектору муніципальних банків, які капіталізуються місцевими бюджетами.

1.2. ДОСВІД НАЦІОНАЛІЗАЦІЇ БАНКІВ У США

У США націоналізація охоплювала великі банки. Зокрема, в 1984 р. націоналізовано банк Continental Illinois – шостий у країні за розміром активів (понад 40 млрд дол. США). Регулятори дійшли висновку, що така установа “занадто велика, щоб зазнати краху”, у зв’язку з чим їй було надано надзвичайну допомогу, а не ліквідовано і розпродано по частинах. Федеральна

корпорація страхування внесків США (FDIC) придбала 80 % акцій банку в обмін на значні інвестиції й забезпечення ліквідності. Оздоровлення Continental Illinois розглядається як успішний захід у контексті здійснення обмежених витрат бюджетних коштів і запобігання кризі довіри до системи загалом.

Під час кризи 2007–2010 рр. міністерство фінансів вклало близько 200 млрд дол. США у банки в межах Програми викупу активів (Capital Purchase Program), зокрема з метою стимулювання кредитування (табл. 1.4).

За програмою викупу капіталу 734 банки отримали 204,81 млрд дол. США інвестицій. На кінець 2013 р. повернуто 96,25 млрд дол. США 54 банками, залишок державних інвестицій у банках становив 108,49 млрд дол. США. На 27 банків, що отримали більш як 1 млрд дол. США, припадає 87 % усього фінансування.

У квітні 2008 р. уряд через Федеральний резервний банк Нью-Йорка врятував Bear Stearns шляхом надання кредиту в сумі 29 млрд дол. США корпорації JPMorgan Chase для придбання проблемної установи. У цьому випадку держава відіграла роль кредитора для інвестора.

Один із найбільших у світі інвестиційних банків – Merrill Lynch у листопаді 2007 р. визнав списання збитків у розмірі 8,4 млрд дол. США за операціями з іпотечними інструментами. У вересні 2008 р. збитки банку за цінними паперами, забезпеченими іпотекою, становили 51,8 млрд дол. США. Bank of America виявив зацікавленість у поглинанні цього банку, проте внаслідок погіршення його фінансового стану відмовився від угоди. Керівництво ФРС США та уряд спонукали Bank of America на цю інвестицію задля запобігання колапсу всієї системи¹. Угода з обміном акціями між Merrill Lynch і Bank of America була оформлена вранці в понеділок напередодні від-

¹ Rhee R. T. Case study of the merger between Bank of America and Merrill Lynch / R. T. Rhee // Social Science Research Network. – 2010. – 27 March [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ssrn.com/sbastract=1579397>.

Таблиця 1.4

**Державні інвестиції в банки США
за Програмою викупу капіталу (включено фінансування
в розмірі понад 1 млрд дол. США)**

Дата	Установа	Сума, тис. дол. США	Повернення інвестицій державі
28.10.2008	Wells Fargo & Co.	25 000 000	
28.10.2008	JPMorgan Chase & Co.	25 000 000	Так
28.10.2008	Citigroup Inc.	25 000 000	
28.10.2008	Bank of America Corp. ¹	15 000 000	Так
28.10.2008	Morgan Stanley	10 000 000	Так
28.10.2008	Goldman Sachs Group Inc.	10 000 000	Так
01.09.2009	Bank of America Corp.*	10 000 000	Так
31.12.2008	The PNC Financial Services Group Inc.	7 579 200	
17.11.2008	U.S. Bancorp	6 599 000	Так
17.11.2008	Capital One Financial Corp.	3 555 199	Так
17.11.2008	SunTrust Banks Inc.	3 500 000	
17.11.2008	Regions Financial Corp.	3 500 000	
31.12.2008	Fifth Third Bancorp	3 408 000	
26.06.2009	Hartford Financial Services Group, Inc.	3 400 000	
01.09.2009	American Express Company	3 388 890	Так
17.11.2008	BB&T Corp.	3 133 640	Так
28.10.2008	Bank of New York Mellon Corp.	3 000 000	Так
17.11.2008	KeyCorp	2 500 000	
31.12.2008	CIT Group Inc.	2 330 000	
17.11.2008	Comerica Inc.	2 250 000	
28.10.2008	State Street Corp.	2 000 000	Так
17.11.2008	Marshall & Ilsley Corp.	1 715 000	
17.11.2008	Northern Trust Corp.	1 576 000	Так
17.11.2008	Zions Bancorporation	1 400 000	
17.11.2008	Huntington Bancshares	1 398 071	
31.12.2008	SunTrust Banks, Inc.	1 350 000	
13.03.2009	Discover Financial Services	1 224 558	
		178 807 558	

* Фінансування надане корпорації Merrill Lynch, яку придбав Bank of America 1 січня 2009 р.

Джерело: Bailed out banks // CNN Money [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://money.cnn.com/news/specials/storysupplement/bankbailout>.

криття торгів на фондових ринках, що мало позитивно вплинути на індекси акцій. Багато експертів це поглинання визнають ключовим в історії фінансової кризи, оскільки порятунок Merrill Lynch підтвердив найгірші побоювання стосовно неї. Bank of America прагнув увійти до інвестиційного банківського бізнесу, але не займав помітної позиції на ринку, оскільки розширювався за рахунок поглинань невеликих інвестиційних корпорацій. Федеральний уряд придбав 600 тис. привілейованих акцій і варантів на купівлю понад 73 млн простих акцій Bank of America.

Американські економісти під час фінансової кризи висували різні пропозиції щодо капіталізації банків за участю держави. Зокрема, Н. Рубіні виступив за рекапіталізацію банків шляхом надання грошових коштів у обмін на привілейовані акції й зупинення всіх дивідендних виплат¹. Нобелівський лауреат П. Кругман рекомендував здійснити державні інвестиції в акціонерний капітал банків аналогічно до шведської моделі, апробованої у 1990-х роках². Дж. Таваколі вважав, що порятунок державою банків приховує проблеми й наголошував на примусовій реорганізації в поєднанні зі списанням заборгованості та акціонерного капіталу³.

Унаслідок фінансової кризи зазнали труднощів спонсоровані державою іпотечні корпорації Fannie Mae та Freddie Mac. В обмін на підтримку в майбутньому міністерства фінансів (казначейства) та інвестиції в капітал кожної з цих корпорацій у розмірі до 100 млн дол. США вони мали емітувати для придбання казначейством по 1 млрд дол. США привілейованих акцій старшого рівня, з 10-відсотковим купоном, без видатків

¹ *Roubini N.* Our Choice / N. Roubini // *Forbes*. – 2008. – 10 Sept. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.forbes.com/opinions/2008/10/08/recession-depression-keynes-oped-cx_nr_1009roubini.html.

² *Krugman P.* The good, the bad, and the ugly / P. Krugman // *The New York Times*. – 2008. – 28 Sept.

³ *Tavakoli J.* An alternative to the Paulson plan – one that does not violate the spirit of democracy / J. Tavakoli // *Financial Times*. – 2008. – 29 Sept.

для казначейства¹. Крім того, кожна корпорація зобов'язалася емітувати варанти на звичайні акції з часткою власності в капіталі 79,9 %, при ціні виконання 0,00001 дол. США за акцію і тривалості варанта в 20 років. Угоди мали на меті захист держателів старшого й субординованого боргу та іпотечних цінних паперів, емітованих корпораціями. Власники звичайних акцій корпорацій і наявні власники привілейованих акцій не зазнали жодних втрат. Серед інших умов договору передбачалося зменшення обсягу ризикових активів: іпотечні портфелі кожної корпорації не мали перевищувати 850 млрд дол. США станом на 31 грудня 2009 р., з подальшим скороченням на 10 % щороку, поки не досягнуть 250 млрд дол. США².

Показовим прикладом є націоналізація іпотечного банку IndyMac. У державній власності він перебував протягом півроку, поки на початку 2009 р. не був проданий групі приватних інвесторів. При цьому уряд надав гарантії на проблемні активи. Федеральна корпорація зі страхування депозитів (FDIC) використовувала IndyMac як базу для апробації нового підходу до пом'якшення наслідків збитків від викупу іпотечних кредитів.

Уряд США використовував дві схеми допомоги проблемним банкам: участь держави у капіталі й викуп знецінених активів банків. Таке рішення було прийнято дуже оперативно – протягом місяця. За 2007–2009 рр. банки, насамперед дев'ять найбільших фінансових організацій США, отримали допомогу держави на загальну суму 175 млрд дол. США. Держава обмежилася придбанням блокуючого пакета – понад 25 % акцій.

Корпорація Citigroup стала найбільшим отримувачем державної допомоги (45 млрд дол. США в обмін на 34 % акцій банку). За підсумками III кв. 2008 р. Citigroup визнана неплатоспроможною, попри отримання 25 млрд дол. США з бюдже-

---

¹ Suffering a seizure: America's government takes control of Freddie Mac and Fannie Mae // The Economist. – 2008. – 8 Sept.

² Fact Sheet: Treasury Senior Preferred Stock Purchase Agreement // Office of Public Affairs, United States Department of the Treasury. – 2008. – 7 Sept.

ту за програмою підтримки банків TARP. Корпорація 17 листопада 2008 р. оголосила про плани скорочення близько 52 тис. робочих місць, а також імовірність збиткової діяльності на період до кінця 2009 р. У той самий день, унаслідок зниження на фондових ринках курсу акцій компанії, її ринкова капіталізація зменшилася до 6 млрд дол. США порівняно з 300 млрд дол. США за два роки до цього¹.

У результаті 23 листопада 2008 р. Citigroup і федеральні регулятори схвалили план стабілізації компанії, щоб попередити подальше зниження її вартості. Уряд США 24 листопада 2008 р. оголосив про пакет стимулюючої підтримки для Citigroup, призначений для порятунку компанії від банкрутства, зміцнення фінансової системи та захисту платників податків зокрема й економіки загалом². Домовленість передбачала, що уряд резервує фінансування 306 млрд дол. США у вигляді позик і цінних паперів, а безпосередньо інвестуватиме близько 20 млрд дол. США в корпорацію. Міністерство фінансів (казначейство), Федеральна резервна система й Федеральна корпорація страхування депозитів мали покрити 90 % збитків від портфеля 335 млрд дол. США після того, як Citigroup поглине перші збитки в сумі 29 млрд дол. США.

У свою чергу, банк надав уряду привілейованих акцій і варантів на придбання акцій на 27 млрд дол. США. Citigroup погодилася на зміну стандартів іпотечного кредитування. Встановлено обмеження на винагороду керівникам, а виплату дивідендів скорочено до одного centa на акцію.

Citigroup 16 січня 2009 р. оголосила про намір реорганізуватися у два операційні блоки: Citicorp – для роздрібного й інституційного бізнесу з клієнтами, а Citi Holdings – для брокер-

---

¹ Dash E. Citigroup Saw No Red Flags Even as It Made Bolder Bets / E. Dash, J. Creswell // The New York Times. – 2008. – 22 Nov. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nytimes.com/2008/11/23/business/23citi.html?_r=0.

² Joint statement by Treasury, Federal Reserve, and the FDIC on Citigroup // Board of Governors of the Federal Reserve System. – 2008. – 23 Nov.

ської діяльності та управління активами¹. 27 лютого 2009 р. заявлено, що уряд бере на себе 36 % акцій компанії, перетворюючи 25 млрд дол. США надзвичайної допомоги в звичайні акції (у результаті курс акцій Citigroup знизився на 40 %). З 1 червня 2009 р. Citigroup виключено з індексу Dow Jones Industrial Average у зв'язку зі значною часткою державної власності.

Крім того, уряд підтримав: Bank of America, JPMorgan Chase, Bank of New York, Wells Fargo, M & T Bank, BankAtlantic, Comerica, PNC Financial Services.

1.3. ДОСВІД КАПІТАЛІЗАЦІЇ БАНКІВ В ОКРЕМИХ КРАЇНАХ АЗІЇ

1.3.1. Індія

Державними в Індії вважаються банки, в яких контрольний пакет акцій (більше 50 %) належить уряду. Акції цих банків котируються на фондових біржах. Усього налічується 27 державних банків, зокрема 19 націоналізованих банків, шість державних банківських груп, один банк розвитку та один спеціалізований банк.

Центральний уряд увійшов у банківський бізнес у зв'язку з націоналізацією Імперського банку Індії в 1955 р. (після деколонізації), коли 60 % акцій було прийнято Резервним банком Індії та створено новий банк – Державний банк Індії (State Bank of India). Сім інших державних банків набули статусу дочірніх установ Державного банку Індії внаслідок націоналізації приватних банків 19 липня 1960 р.

Державний банк Індії є корпорацією, що станом на грудень 2013 р. мала активи в розмірі 388 млрд дол. США та налічува-

¹ Citi to Reorganize into Two Operating Units to Maximize Value of Core Franchise // Citigroup. – 2009. – 16 Jan. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.citigroup.com/citi/press/2009/090116b.htm>.

ла 17 тис. філій, у тому числі 190 зарубіжних офісів. **На сьогодні це найбільший банк в Індії, що входить до так званої великої четвірки банків країни поряд із Банком Барода, Національним банком Пенджабу і Банком Індії** (центральный банк країни має офіційну назву “Резервний банк Індії”). Під час глобальної фінансової кризи національний банківський сектор не зазнав серйозних потрясінь, і Державний банк Індії активно продовжував стратегію розвитку за рахунок поглинання інших роздрібних банків, перетворившись на “мегабанк” національного масштабу й розширивши присутність в інших країнах Азії, Європи та Африки. Наприклад, за відсутності перспектив збільшення кредитування Державний банк Індії спрямував кошти в урядові облігації, що принесло йому основну частину приросту доходу за 2014 р.

Капіталізація Державного банку Індії підтримується на високому рівні (табл. 1.5), а прибутковість капіталу зростає з 10,97 % у 2013 р. до 11,12 % у 2014 р.

Таблиця 1.5

**Динаміка капіталізації Державного банку Індії
(за Базелем III)**

Показник	Грудень 2013 р.	Квітень 2014 р.	Червень 2014 р.	Вересень 2014 р.	Грудень 2014 р.
Активи, зважені на ризик, млрд рупій	1 005 640	1 070 399	1 126 863	1 128 605	1 126 967
Адекватність капіталу першого рівня, %	9,32	8,68	9,72	9,63	9,38
Адекватність капіталу другого рівня, %	3,19	2,91	2,72	2,70	2,65
Загальна адекватність капіталу, %	12,51	11,59	12,44	12,33	12,03

Джерело: State Bank of India [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.sbi.co.in/portal>.

Наступна хвиля націоналізації банків відбулася в 1969 р. – націоналізовано 14 великих установ. У квітні 1980 р. – ще шість банків. Такі дії мали на меті припинення відносин власності та контролю банків з боку декількох найбагатших сімей країни, запобігання надмірній концентрації багатства й економічних потужностей, мобілізацію заощаджень населення, задоволення потреб пріоритетних секторів економіки.

Державні банки дотепер залежать від уряду щодо капіталізації, тоді як приватний банківський сектор демонструє кращу надійність щодо якості активів і прибутковості. За даними рейтингового агентства Fitch¹, державні банки потребуватимуть 85 % загальної суми капіталу в розмірі 200 млрд дол. США, необхідного всій банківській системі Індії до 2019 р.

За оцінкою Резервного банку Індії, державні банки для виконання вимог Базеля III потребують додаткового капіталу обсягом 2,4 трлн рупій (38,73 млрд дол. США)². У грудні 2014 р. уряд оголосив про інвестиції розміром 6,99 трлн рупій у дев'ять державних банків, включаючи два найбільші – Державний банк Індії та Національний банк Пенджабу.

В індійських державних банках зростають обсяги проблемних кредитів унаслідок погіршення платоспроможності компаній-позичальників в умовах економічного спаду. Загальна сума проблемних активів у державному банківському секторі в грудні 2014 р. досягла 2,64 трлн рупій, що на 21 % вище порівняно з попереднім роком³.

---

¹ State-owned banks will have to sacrifice growth for some time: Fitch // HT Media. – 2015. – 9 Feb.

² Indian state-owned banks may need more capital for Basel III / The Business Times. – 2015. 26 Feb. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.business-times.com.sg/banking-finance/indian-state-owned-banks-may-need-more-capital-for-basel-iii>.

³ State Bank of India Q3 net profit rises 30 % to Rs2,910.06 cr // HT Media. – 2015. – 13 Feb. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.livemint.com/Companies/RRHrCSFAcFeHJPMp8XAPIK/State-Bank-of-India-Q3-net-profit-rises-30.html?utm_source=copy.

Досвід капіталізації державних банків Індії заслуговує на адаптацію в Україні у таких аспектах:

- утримання провідних позицій цих банків у найважливіших для національної безпеки секторах економіки;
- залучення додаткового капіталу державним банками на фондових ринках зі збереженням контрольної частки держави в капіталі.

1.3.2. Китайська Народна Республіка (КНР)

У КНР основу банківського сектору становлять державні банки, найбільшими з яких є:

- Промислово-комерційний банк Китаю (Industrial and Commercial Bank of China, ICBC);
- Банк Китаю (Bank of China, BOC);
- Банк будівництва Китаю (China Construction Bank, CCB);
- Аграрний банк Китаю (Agricultural Bank of China, ABC);
- Банк комунікацій (Bank of Communications).

Промислово-комерційний банк Китаю є найбільшим у країні за величиною активів, чисельністю персоналу та кількістю клієнтів.

Банк Китаю спеціалізується на валютних операціях і торговому фінансуванні. У 2002 р. холдинг банку BOC Hong Kong (Holdings) успішно розмістив на Гонконгівській фондовій біржі акції на суму 2,8 млрд дол. США.

Банк будівництва Китаю переважно надає середньо- й довгострокові кредити для тривалих спеціалізованих проєктів, таких як інфраструктурні проєкти та будівництво житла в місті.

Аграрний банк Китаю спеціалізується на фінансуванні сільського господарства й пропонує оптові та роздрібні банківські послуги для фермерів і сільських підприємств.

Державні банки КНР демонструють задовільну якість кредитів, високу прибутковість і капіталізацію з достатнім буфером (табл. 1.6). Держава відіграє помітну роль не лише в капі-

Таблиця 1.6

**Рівень капіталізації та якість кредитного портфеля
державних банків КНР**

Банк	Прибуток на капітал, %	Адекватність капіталу, %	Частка прострочених кредитів, %	Міжнародний ранг банку за розміром капіталу першого рівня
Промислово-комерційний банк Китаю	23,0	13,7	10,6	0,9
Банк будівництва Китаю	22,0	14,3	11,3	1,0
Банк Китаю	18,1	13,6	10,5	1,0
Аграрний банк Китаю	20,7	12,6	9,7	1,3
Банк комунікацій	17,9	14,1	11,2	0,9
Усі комерційні банки	19,8	13,3	10,6	1,0

Джерело: *Bitelaar P. Chinese Banks – Risks and Challenges / P. Bitelaar // DNB Occasional Studies. – 2014. – Vol. 12, № 4. – 55 p. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.dnb.nl/binaries/os4_tcm46-307704.pdf.*

талі банківської системи, а й у кредитуванні: державні банки кредитують переважно державні корпорації.

Китайський уряд розпочав масштабну реструктуризацію чотирьох найбільших державних банків у 1998 р., вклавши в них 33 млрд дол. США (табл. 1.7) шляхом продажу облігацій. У 1999 р. створено чотири компанії з управління активами для кожного банку, завданням яких стали викуп, управління та продаж проблемних кредитів банків. У 1999–2000 рр. компанії придбали у банків проблемні кредити на суму 168 млрд дол. США за номінальною вартістю, що частково фінансувалися за рахунок продажу низькодохідних облігацій банків. Лише кредити, надані до 1996 р., були придбані КУА, оскільки проблемні кредити після цієї дати визнано наслідком власних рішень банків, а не державної політики. Всі чотири банки отримали подальшу рекапіталізацію та списання прострочених кредитів

Таблиця 1.7

Капіталізація найбільших державних банків КНР,
млрд дол. США

Показник	Банк Китаю	Банк будівництва Китаю	Промислово-комерційний банк Китаю	Аграрний банк Китаю	Усього
Початковий капітал у 1998 р.	5	6	10	11	33
Списання проблемних активів у 1999–2000 рр.	32	45	49	42	168
Додаткова капіталізація у 2003–2008 рр.	23	23	17	19	81
Списання проблемних активів у 2004–2008 рр.	33	15	86	117	252
Залучення капіталу на фондовому ринку в 2006–2010 рр.	13	17	22	22	74

Джерело: *Turner G. The Chinese Banking System : Bulletin / G. Turner, N. Tan, D. Sadeghian. – 2012. – September Quarter [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rba.gov.au/publications/bulletin/2012/sep/pdf/bu-0912-7.pdf>.*

у 2000-х роках і згодом вийшли на фондові біржі Гонконгу і Шанхая. Шляхом первинного публічного розміщення акцій (ІРО) вони залучили загалом 74 млрд дол. США в обмін на близько 15–25 % статутного капіталу. При цьому зареєстровані розміщення акцій банків ICBC і ABC були найбільшими підписками у світі на той час. Деякі великі світові банки стали стратегічними дрібними інвесторами в державних китайських банків, допомагаючи їх комерціалізації.

Окрім традиційних банків, у КНР діють так звані банки державної політики (policy banks), створені в ході другого етапу реформ у 1994 р. з метою розмежування “політичного” (policy lending) і комерційного кредитування. На сьогодні Export-

Import Bank of China та Agricultural Development Bank of China залишаються такими “policy banks”, незважаючи на те, що дедалі більше комерціалізуються. Найбільший банк цієї категорії – China Development Bank – трансформований у комерційну банківську установу акціонерного типу, але може залучати кошти лише від корпоративних клієнтів, а не від населення. Його трансформація тривала до 2010 р., супроводжуючись розміщенням облігацій на фондовій біржі. Банки такого типу відіграють суттєву роль у банківській системі, їхня частка в активах системи становить 8 % (за даними 2010 р.)¹. Банк розвитку Китаю фінансує масштабні національні проекти, зокрема підготовку Літніх Олімпійських ігор 2008 р., а також проекти китайських корпорацій із видобування корисних копалин у Африці та Латинській Америці. Разом із тим він не залучає приватних інвесторів.

Крім того, функціонують комерційні державні банки “другого ешелону”, менші за розміром (China CITIC Bank, China Everbright Bank, Hua Xia Bank, China Minsheng Bank, Guangdong Development Bank, Shenzhen Development Bank, China Merchants Bank, Shanghai Pudong Development Bank та Industrial Bank).

Третю групу державних банків утворюють міські комерційні банки (МКБ), першим серед яких став Shenzhen City Commercial Bank, заснований у 1995 р. Центральний банк КНР у 1998 р. оголосив про зміну 69 сільських кооперативних банків на МКБ. На кінець 2005 р. налічувалося 112 МКБ, у 2009 р. – 140, у 2010 р. – 147. Ключовим або унітарним власником таких банків є уряд провінції. Починаючи з 2005 р., певні МКБ залучили приватних інвесторів – китайські та іноземні приватні компанії – як дрібних акціонерів. Деякі банки розмістили свої

---

¹ *Fungacova Z.* Like China, the Chinese banking sector is in a class of its own / *Z. Fungacova, I. Korhonen* // The NYU Center on U.S.-China Relations [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://uschinacenter.as.nyu.edu/admin/staging/CP/3096/fungacova_z_paper.pdf.

акції на фондовому ринку. МКБ орієнтовані на підтримку регіональної економіки та місцевих проектів розвитку інфраструктури. З 2008 р. такі банки прагнуть вийти за межі регіональних економік (провінцій). Окремі з них створили дочірні підрозділи з надання малих кредитів. Типовими прикладами відомих МКБ є Taizhou City Commercial Bank, Bank of Beijing та Bank of Ningbo.

Найбільші п'ять банків формують 44,5 % активів банківського сектору, міські комерційні банки – 9,2, сільські кооперативні банки 4,7, а іноземні банки – лише 1,8 %. Майже 90 % активів цього сектору припадає на державу.

Темпи приросту валового внутрішнього продукту КНР скорочуються з 2010 р., коли вони дорівнювали 10,4 % за рік. У вересні 2014 р. центральний банк Китаю оголосив про новий інструмент підтримки економічного зростання, що передбачає інвестиції держави в розмірі 81,4 млрд юанів у п'ять державних банків для стимулювання кредитування. Кредити надаватимуться позичальникам за зниженими (фіксованими) процентними ставками¹. Центральний банк Китаю наполегливо рекомендує державним банкам спрямовувати кредити в окремі важливі сфери економіки, зокрема на розвиток житла та малого бізнесу.

Досвід капіталізації державних банків КНР можна адаптувати в Україні у таких аспектах:

- **відсутність прецедентів націоналізації нежиттєздатних банків і публічно відомих випадків зловживань під час прийняття рішень про капіталізацію банків;**
- **переведення проблемних активів із державних банків до спеціально створених компаній з управління активами;**

---

¹ *Lorenzetti L.* China will inject \$81 billion into state-owned banks to spur growth / *L. Lorenzetti // Fortune.* – 2014. – 17 Sept. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://fortune.com/2014/09/17/china-will-inject-81-billion-into-state-owned-banks-to-spur-growth>.

- залучення додаткового капіталу на фондових ринках зі збереженням контрольної частки держави в капіталі;
- висока ефективність діяльності, конкурентоспроможність і домінуюча позиція на ринку державних банків, що свідчить про потенціал держави як ефективного власника;
- гармонійний розвиток державних банків різного типу, зокрема банків, завданням яких є проведення державної політики розвитку економіки;
- вагомий внесок державних банків у міжнародну експансію вітчизняних корпорацій.

2

ШЛЯХИ ЗАСТОСУВАННЯ В УКРАЇНІ МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ КАПІТАЛІЗАЦІЇ БАНКІВ ЗА УЧАСТЮ ДЕРЖАВИ

2.1. СТИСЛИЙ ОГЛЯД УЧАСТІ ДЕРЖАВИ В КАПІТАЛІЗАЦІЇ БАНКІВ У 2008–2012 рр.

У 2008 р. ухвалено Закон України “Про першочергові заходи щодо запобігання негативним наслідкам фінансової кризи та про внесення змін до деяких законодавчих актів України”, а також пакет нормативних актів на його виконання, котрі регламентують, що держава в особі Міністерства фінансів України може брати участь у формуванні та/або збільшенні статутного капіталу банків шляхом придбання акцій банку в обмін на державні облігації та/або придбання зазначених акцій за кошти державного бюджету.

Постановою Кабінету Міністрів України від 04.11.2008 № 960 (у редакції постанови Кабінету Міністрів України від 17.04.2009 № 429) затверджено Порядок участі держави у капіталізації банків¹.

¹ Про затвердження Порядку участі держави у капіталізації банків : постанова Кабінету Міністрів України від 04.11.2008 № 960 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/960-2008-%D0%BE>.

Порядок прийняття рішення про участь держави у капіталізації банків наведено на рис. 2.1.

Експертно-аналітичну раду, яку очолював Прем'єр-міністр України, створено постановою Кабінету Міністрів України від 18.02.2009 № 148. До її складу входили: перший віце-прем'єр-міністр, міністр фінансів (заступник голови ради), заступник міністра фінансів, директор Департаменту фінансової політики Міністерства фінансів України, радник МВФ, координатор від Світового банку, два заступника голови Національного банку України, перший заступник міністра економічного розвитку і торгівлі, член наглядової ради "Укрексімбанку", представник секретаріату Кабінету Міністрів України. Основними завданнями Ради були:

- 1) визначення вимог до банків, відповідність яким може бути підставою для участі держави в їх капіталізації;
- 2) розгляд пропозицій Міністерства фінансів України щодо можливої участі держави в капіталізації банків, розміру частки держави в статутному капіталі банків, імовірного надання державної фінансової допомоги та формування відповідного висновку.

У 2010 р. до завдань Ради додалося прийняття рішень з інших питань стосовно надання банкам державної підтримки¹.

На Міністерство фінансів України покладено винятково важливі зобов'язання та повноваження щодо подальшої долі капіталізованих банків, зокрема:

- схвалення плану фінансового оздоровлення банку, бізнес-плану з метою відновлення його спроможності до забезпечення дотримання вимог нормативно-правових актів Національного банку України і провадження ефективної фінансової та операційної діяльності, а також досягнення найвищої потенційної ринкової ціни продажу акцій банку, що належать державі;

---

¹ Деякі питання участі держави у капіталізації банків : постанова Кабінету Міністрів України від 18.02.2009 № 148 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/148-2009-%D0%BF>.

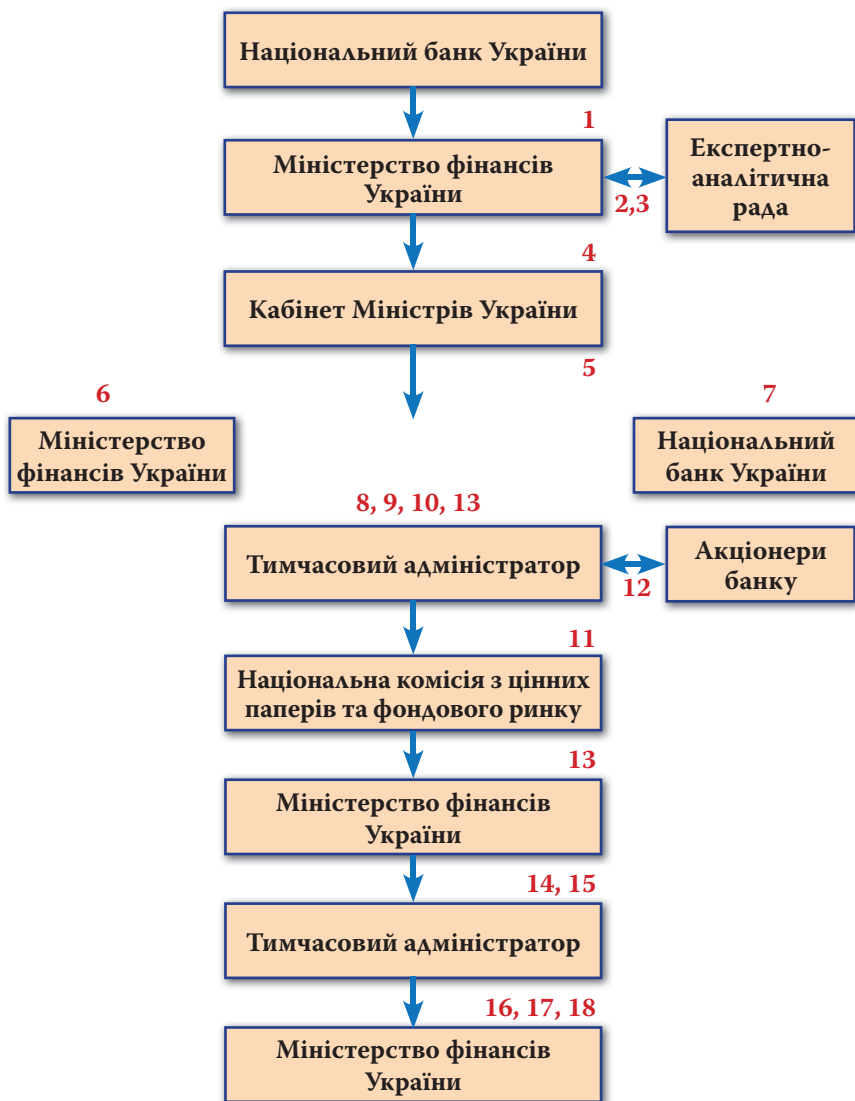

Рис. 2.1. Порядок прийняття рішення про участь держави в капіталізації банків:

1 – аналіз фінансового стану банків та пропозиція Міністерству фінансів України про фінансову допомогу банкам шляхом участі у формуванні та/або збільшенні їхнього статутного капіталу; 2 – висновок про доцільність участі держави в капіталізації банку й розмір її частки в його статутному капіталі для розгляду Експертно-аналітичною радою з питань участі держави в капіталізації банків; 3 – розгляд висновку Міністерства фінансів України та пропозиції Національного банку України і підготовка власного висновку (у разі позитивного висновку – перехід до наступного кроку); 4 – подання Кабінетові Міністрів України проекту рішення про участь держави в капіталізації банку разом із висновком Експертно-аналітичної ради і пропозицією Національного банку України; 5 – рішення про капіталізацію банку; 6 – викуп ОВДП на суму капіталізації; 7 – повідомлення про рішення Кабінету Міністрів України й Національному банку України та тимчасовому адміністратору банку; 8 – рішення про збільшення статутного капіталу банку, внесення відповідних змін до його статуту, проведення додаткової емісії акцій; 9 – сповіщення акціонерів банку із зазначенням інформації про порядок закритого розміщення акцій банку; 10 – подання Національному банку України на погодження змін, що вносяться до статуту банку; 11 – реєстрація емісії акцій банку; 12 – реалізація на першому етапі акціонерами банку переважних прав на придбання акцій; 13 – укладання договору про придбання акцій під час другого етапу їх розміщення в обсязі, встановленому рішенням Кабінету Міністрів України про участь держави в капіталізації банку; 14 – прийняття в день завершення другого етапу рішення про затвердження результатів розміщення акцій і подання звіту НКЦПФР; 15 – подання пакета документів протягом місяця після погодження НБУ змін до статуту банку щодо збільшення його статутного капіталу НБУ; 16 – внесення коштів державного бюджету до статутного капіталу банку в сумі, необхідній для капіталізації банку, або випуск та внесення до статутного капіталу банку ОВДП; 17 – оформлення корпоративних прав держави та належного управління ними, входження представників держави до органів банку чи зміна їх складу, внесення змін до установчих і внутрішніх документів; 18 – контроль за діяльністю банку, виконанням банком програми фінансового оздоровлення та бізнес-плану, підготовка плану продажу державної частки в статутному капіталі банку.

Складено авторами.

- укладання договорів з метою досягнення такої ціни, передбачивши в них спільну з іншими інвесторами участь у капіталізації банків для доведення обсягу сумарного володіння корпоративними правами до розміру не менш як 75 % акцій плюс одна акція і спільний продаж часток держави та інших акціонерів (інвесторів) єдиним лотом.

Джерелами фінансування банків за рахунок державного бюджету визначені Стабілізаційний фонд або облігації внутрішньої державної позики (ОВДП). Потребу в необхідному капіталі встановлено Національним банком України на підставі аналізу діяльності банків і стрес-тестування.

Уряд відмовився від варіанта часткової участі в капіталі банків (міноритарний пакет) з придбанням лише привілейованих акцій без права голосу, зупинившись на варіанті націоналізації. Рішення про капіталізацію приймалося протягом шести місяців. Під час вибору варіанта капіталізації керувалися тим, що держава через механізм привілейованих акцій вкладає в капітал банку кошти платників податків і при цьому не отримує контролю. Згідно із затвердженою схемою рекапіталізації, Міністерство фінансів України обміняло акції банків на ОВДП.

Держава може брати участь у капіталізації банку, якщо в результаті їй належатиме одноосібно не менш як 75 % акцій плюс одна акція (або разом з іншим інвестором, котрий не є акціонером, у разі укладення договору про спільну участь у капіталізації банку не менш як 75 % акцій плюс одна акція за умови, що держава володітиме не менш як 60 % акцій плюс одна акція). Можливий інший варіант, коли державі належатиме одноосібно не менш як 60 % акцій плюс одна акція за умови, що інші акціонери передадуть в її управління таку кількість акцій, яка разом із належними державі на праві власності акціями становитиме не менш як 75 % акцій плюс одна акція. При цьому держава матиме повне право на участь і голосування на загальних зборах акціонерів із часткою не менш як 75 % акцій

плюс одна акція на період до відчуження її частки в статутному капіталі банку.

До цих банків застосовуються такі критерії:

- 1) здійснено процедуру тимчасової адміністрації;
- 2) банк визнано системним;
- 3) банк є відкритим (публічним) акціонерним товариством.

Серед перелічених вимог ключовою є визнання банку системним. Проте рішення про націоналізацію банків приймалися з політичних міркувань, оскільки жоден із трьох банків, націоналізованих у межах антикризового регулювання, не був системно важливим¹: АБ “УКРГАЗБАНК” на момент націоналізації посідав 17-те місце за розміром активів, АТ “РОДОВІД БАНК” – 20-те і ПАТ АКБ “Київ” – 40-ве місце. Приватні інвестори в усіх зазначених банках не внесли додаткового капіталу. Процедура відбору проблемних банків для націоналізації не була достатньо прозорою та ефективною. У червні 2009 р. уряд схвалив рішення про рекапіталізацію трьох банків України: ПАТ АБ “УКРГАЗБАНК”, ПАТ “Родовід Банк”, ПАТ “АКБ “Київ” на загальну суму 9,5 млрд грн. Унаслідок проведеної в липні 2009 р. рекапіталізації частка держави в АБ “УКРГАЗБАНК” становила 84,21 % (3,2 млрд грн), у АТ “РОДОВІД БАНК” – 99,97 % (2,8 млрд грн), у ПАТ АКБ “Київ” – 99,93 % (3,5 млрд грн).

Показники фінансового стану зазначених банків на 1 січня 2010 р. наведено в табл. 2.1.

Держава придбала лише прості акції націоналізованих банків. В усіх банках вона є контролером, а до складу наглядових рад входять представники Міністерства фінансів України. Збережено присутність приватних інвесторів – колишніх контролерів цих банків як міноритарних акціонерів (з частками менше 1 %), що дає змогу зберігати статус звичайних комерційних, а не унітарних банків.

---

¹ *Лямець С.* Теймур Багіров: Увійшовши в банки, ми дізналися багато нового... / С. Лямець // Економічна правда. – 2009. – 17 серп. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.epravda.com.ua/publications/2009/08/17/203902>.

Таблиця 2.1

Показники фінансового стану банків, націоналізованих у 2009 р., на 1 січня 2010 р.,
млрд грн

Банк	Активи станом на 01.01.2010	Приріст активів за 2009 р., %	Депозити фізичних осіб станом на 01.09.2009	Приріст депозитів фізичних осіб за 2009 р., %	Власний капітал станом на 01.01.2010	Приріст власного капіталу	Фінансовий результат
АБ "УКРГАЗБАНК"	12,09	-18,33	5,485	-53,87	3,257	124,16	-4,416
ПАТ АКБ "Київ"	3,473	-28,94	2,233	-63,59	1,184	100,68	-2,988
АТ "РОДОВІД БАНК"	16,952	28,47	3,535	100,76	4,336	207,52	0,035

Джерело: *Воробйова О. І.* Напрями підвищення капіталізації банків України / *О. І. Воробйова* // *Економіка и управление.* – 2010. – № 1. – С. 67.

Державні облигації України підлягали обов'язковому викупу НБУ (в 2011 р. цю вимогу скасовано), в тому числі за рахунок кредитів відповідного призначення міжнародних фінансових організацій за їхньою номінальною вартістю протягом п'яти банківських днів із дня надходження пропозиції стосовно викупу.

Межі участі держави в капіталі АБ “УКРГАЗБАНК” та АТ “Родовід Банк” неодноразово розширювалися у 2009–2011 рр. у зв'язку з необхідністю додаткового покриття збитків та збереження рівня капіталізації. Націоналізація врятувала ці банки від банкрутства, надавши можливість вирішити питання щодо депозитів фізичних осіб як цих банків, так і ліквідованого згодом ПАТ “Укрпромбанк”, депозити фізичних осіб якого були переведені до АТ “РОДОВІД БАНК”, зменшити навантаження на Фонд гарантування вкладів фізичних осіб, котрий не мав необхідної суми для повернення вкладів. На базі АТ “РОДОВІД БАНК” планувалося створення санаційного (або “госпітального”) банку, що акумулюватиме “погані” активи банків¹. Це потребувало розроблення методичних засад моделі викупу проблемних активів банку, уточнення критеріїв віднесення активу до категорії проблемних, визначення джерел фінансування викупу, забезпечення ефективного управління проблемними активами через обов'язкову участь усіх сторін (банки, держава) в розподілі ризиків (збитків), запровадження податкових пільг щодо операцій продажу та обслуговування проблемних активів.

Варіант націоналізації також розглядався стосовно банків ПАТ КБ “Надра” та ПАТ “Укрпромбанк”, але перший банк був придбаний приватним інвестором – Групою ДФ, а другий – ліквідований.

Додаткова капіталізація необхідна банкам для покриття неочікуваних збитків за кредитним і ринковими ризиками, збит-

---

¹ Белінська Я. Стабільність банківської системи: загрози та шляхи їх подолання : аналітична записка / Я. Белінська // Національний інститут стратегічних досліджень [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://old.niss.gov.ua/Monitor/March2010/13.htm>.

ків від кредитних операцій і курсової різниці, а також для нарощування кредитування реального сектору економіки.

Згідно зі Спеціальним порядком здійснення заходів щодо фінансового оздоровлення банків, затвердженим НБУ, *капіталізація* – це надання фінансової допомоги банку його акціонерами (учасниками), третіми особами (далі – інвестори) або державою під час вжиття заходів, передбачених планом фінансового оздоровлення (програмою фінансового оздоровлення або капіталізації) з метою стабілізації та поліпшення фінансового стану банку.

Визначенню потреби банків у капіталізації передувало перше стрес-тестування вітчизняної банківської системи в 2008–2009 рр. У результаті, з урахуванням стресових подій кредитного ризику, ризику ліквідності та ринкового ризику (процентного ризику і ризику валютного), встановлено загальний розмір додаткового капіталу для кожного банку, після чого результат порівнювався з наявним регулятивним капіталом конкретної установи. Фактично від банків вимагалось створення буфера (запасу) капіталу для протистояння кризі.

Однією з вимог Закону України “Про банки та банківську діяльність” від 07.12.2000 № 2121-III (ст. 21) є те, що розмір статутного капіталу не повинен перевищувати величину регулятивного капіталу. Цю вимогу постійно порушують націоналізовані банки, що пов’язано зі значними збитками за активними операціями. Додаткова капіталізація потребує підвищення дохідності банку, що забезпечить позитивний фінансовий результат і збільшення регулятивного капіталу.

У 2011–2012 рр. уряд України розглядав варіант переведення працюючих активів ПАТ АКБ “Київ” до АБ “УКРГАЗБАНК”, а непрацюючих – до “Родовід Банку”, однак із різних причин, зокрема через недосконалість правового поля, рішення прийнято не було.

Якщо на початок банківської кризи (на 1 жовтня 2008 р.) частка капіталу державних банків (АТ “Ощадбанк” та АТ “Укр-

ексімбанк”) в капіталі банківської системи становила лише 5,1 %, то з урахуванням державної капіталізації АБ “УКРГАЗБАНК”, АТ “РОДОВІД БАНК”, ПАТ АКБ “Київ” та збільшення капіталу АТ “Ощадбанк” й АТ “Укресімбанк” ця участь наблизилася до 25 %¹.

Відомий економіст, академік НАН України В. М. Геєць вважає, що після такої реструктуризації банківської системи в Україні можна створити конкурентне середовище, в якому банківський капітал приблизно в однакових частинах контролюватиметься державою, приватним бізнесом, а також іноземним капіталом². Подальший розвиток націоналізованих банків засвідчив, що лише в одному випадку з трьох вдалося забезпечити ефективний розвиток банківського бізнесу, але великою мірою приріст вкладень АБ “УКРГАЗБАНК” був пов’язаний із розміщенням значних ресурсів (зокрема рефінансуванням центральним банком) в ОВДП та кредитуванням великих державних корпорацій.

2.2. ОСОБЛИВОСТІ КАПІТАЛІЗАЦІЇ БАНКІВ ЗА УЧАСТЮ ДЕРЖАВИ В 2014–2015 рр.

Нарощування регулятивного капіталу банків у 2014 р. істотно відставало від збільшення ризикових активів. Серед головних причин – зниження дохідності, погіршення якості активів, приріст резервів, девальвація гривні та труднощі із залученням додаткового капіталу. Якщо АТ “Укресімбанк” та АТ “Ощадбанк” є на 100 % державними (унітарними), то інші дер-

¹ Карчева Г. Т. Особливості функціонування банківської системи України в умовах фінансово-економічної кризи / Г. Т. Карчева // Вісник НБУ. – 2009. – № 11 (165). – С. 16.

² Геєць В. Макроекономічна оцінка грошово-кредитної та валютно-курсової політики України до і під час фінансової кризи / В. Геєць // Економіка України. – 2009. – № 2. – С. 5–23.

жавні банки мають незначну частку приватних міноритарних акціонерів.

Державні банки підтримували рівень капіталізації з великим запасом (“буфером”). За результатами діагностики (методом стрес-тестування) банків у 2014 р. було визначено потребу в додатковій капіталізації за участю держави (державним бюджетом передбачено на цю мету в 2015 р. 36,5 млрд грн), проте у другій половині 2014 р. внаслідок об’єктивних обставин банки були змушені переглядати плани нарощування кредитних портфелів.

Під час подолання наслідків фінансової та економічної кризи 2008–2010 рр. та у наступні роки держава суттєво збільшувала статутний капітал унітарних банків, є позитивним сигналом для ринку (зокрема для вкладників та іноземних кредиторів):

- в АТ “Ощадбанк”:
  - капіталізація нерозподіленого прибутку і відповідне збільшення номінальної вартості акцій у жовтні 2011 р. на 1041,9 млн грн, у червні 2012 р. – на 291,73 млн грн;
  - емісія нових акцій з оплатою ОВДП спеціальної емісії (в липні 2013 р. емісія акцій номіналом 1400 млн грн¹);
- в АТ “Укрексімбанк”:
  - капіталізація частини чистого прибутку та нерозподіленого прибутку минулих років у грудні 2013 р. на 67,2 млн грн, у травні 2012 р. – на 33,3 млн, у 2011 р. – на 19,9 млн грн².

Рішення про входження держави в капітал окремих приватних банків (націоналізація) приймалися у зв’язку з необхідніс-

---

¹ Про збільшення статутного капіталу публічного акціонерного товариства “Державний ощадний банк України” та внесення змін до його Статуту: постанова Кабінету Міністрів України від 03.07.2013 № 469 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://oschadnybank.com/ua/press-service/news/603862>.

² Річний звіт Укрексімбанку за 2013 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.eximb.com/upload/app_links/2001.pdf.

тю стабілізувати банківську систему в умовах кризи і були надзвичайним заходом.

Потреба послаблених банків у додатковому капіталі загострюється тоді, коли їхня привабливість для приватних інвесторів знижується. Якщо приватного інвестора не вдається знайти, або він, на думку регулятора, є ненадійним, неприйнятним, то в разі визнання певної установи системною держава може, але не зобов'язана, взяти участь у капіталізації, включаючи проведення націоналізації.

Приватні акціонери націоналізованих банків, як правило, не беруть на себе збитки від банкрутства своїх банків. Лише у випадку з АБ “УКРГАЗБАНК” 27 серпня 2013 р., у рахунок погашення кредитів на підставі рішення суду, банком звернено стягнення на акції власної емісії номіналом 337,24 млн грн шляхом визнання права власності на них за АБ “УКРГАЗБАНК”, що відображено у відповідній статті капіталу. В результаті частка приватних акціонерів скоротилася.

На кінець I кв. 2015 р. під контролем держави перебували (табл. 2.2): унітарні банки (АТ “Укресімбанк” та АТ “Ощадбанк”) і банки з контрольною часткою держави в капіталі (більше 99 %) (АБ “УКРГАЗБАНК” (націоналізовано), ПАТ “АКБ “Київ” (націоналізовано), АТ “РОДОВІД БАНК” (націоналізовано), АТ “Український банк реконструкції та розвитку” (далі - УБРР).

У березні 2015 р. держава втратила контроль над ПАТ “Перехідний банк “Кристалбанк” (раніше був у 100-відсотковій власності Фонду гарантування вкладів фізичних осіб). У стадії припинення діяльності перебуває ПАТ “Держзембанк”. Історія останнього була складною. У березні 2012 р. внесено зміни до державного бюджету, згідно з якими Кабінету Міністрів України виділялося 120 млн грн для формування статутного капіталу Державного земельного банку (ДЗБ). Відповідно до Закону України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо розмежування земель державної та комунальної власності” від 06.09.2012 № 5245-VI передбачалося створення

Таблиця 2.2

**Участь держави в капіталі вітчизняних банків
на 1 січня 2015 р.**

Банк	Дата входження держави у капітал банку	Розмір інвестицій, млн грн	Частка в статутному капіталі, %
АТ “Укрексімбанк”	3 січня 1992 р.	16 514,05	100,000
АТ “Ощадбанк”	31 грудня 1991 р.	17 229,58	100,000
АТ “УБРР”	5 травня 2003 р.	118,00	99,9945
АБ “УКРГАЗБАНК”	16 липня 2009 р.	9 299,98	92,9998
ПАТ “АКБ “Київ”	10 червня 2009 р.	3 565,00	99,9369
АТ “РОДОВІД БАНК”	17 липня 2009 р.	12 358,52	99,9937
ПАТ “ПБ “Кристалбанк”	16 грудня 2014 р.	1 522,00	100
Усього		59 085,13	

Складено за даними річних звітів банків.

ДЗБ та дозволялося урядові передати землі державної власності до його статутного капіталу.

Кабінет Міністрів України 2 липня 2012 р. прийняв постанову “Про створення Державного земельного банку” № 609. Парламент 18 вересня 2012 р. ухвалив Закон України “Про внесення змін до Закону України “Про банки і банківську діяльність”, згідно з яким дозволялося формування статутного капіталу ДЗБ у вигляді як грошових внесків, так і земельних ділянок. Проте банк не розпочав активної діяльності через перешкоди в реалізації законодавчих актів, невдалий менеджмент та відсутність державних інвестицій.

У зв’язку із цим Верховна Рада України підтримала ліквідацію ДЗБ Законом України від 17.07.2014 № 1509-VII. На 1 січня 2015 р. активи банку становили 129,9 млн грн, у тому числі розміщені на депозитах в інших банках 119,9 млн та основні засоби 8,7 млн грн. Фактично банк перебуває у стадії ліквідації.

Три найбільші державні банки (АТ “Укрексімбанк”, АТ “Ощадбанк” та АБ “УКРГЗАБАНК”) мають великий буфер капіталу,

що свідчить про їхні можливості в умовах рецесії приймати додатковий кредитний ризик (табл. 2.3). Високі значення капіталізації інших державних банків пов'язані зі згортанням ділової активності.

Таблиця 2.3

Нормативи капіталізації державних банків

Банк	Дата	Н1 (не < 120 млн грн)	Н2 (не < 10 %)
АТ "Укресімбанк"	02.01.2014	20 094 799 031	29,22
	01.04.2014	21 385 720 656	28,47
	01.07.2014	20 539 586 000	26,17
	01.10.2014	19 709 915 950	24,64
	01.01.2015	20 178 422 966	22,55
	01.03.2015	8 449 599 237	6,54
АТ "Ощадбанк"	02.01.2014	19 351 018 083	25,41
	01.04.2014	19 394 080 777	25,61
	01.07.2014	18 851 405 524	22,82
	01.10.2014	19 171 015 569	23,6
	01.01.2015	30 752 454 739	31,4
	01.03.2015	24 273 179 755	17,67
АБ "УКРГАЗБАНК"	02.01.2014	4 511 384 561	21,02
	01.04.2014	4 611 158 389	23,5
	01.07.2014	4 327 692 213	22,81
	01.10.2014	4 281 004 759	22,25
	01.01.2015	4 100 240 374	21,26
	01.03.2015	1 266 503 647	5,35
АТ "РОДОВІД БАНК"	02.01.2014	3 344 997 076	37,98
	01.04.2014	3 267 516 992	37,21
	01.07.2014	3 107 766 601	35,74
	01.10.2014	2 935 791 290	34,31
	01.01.2015	3 017 033 914	35,2
	01.01.2015	2 960 925 381	34,41

Закінчення табл. 2.3

Банк	Дата	Н1 (не < 120 млн грн)	Н2 (не < 10 %)
ПАТ КБ “Київ”	02.01.2014	533 240 408	26,22
	01.04.2014	335 630 475	16,58
	01.07.2014	412 517 527	19,44
	01.10.2014	296 883 116	13,9
	01.01.2015	169 821 444	7,97
	01.03.2015	-460 835 457	0
АТ “УБРР”	02.01.2014	100 056 477	86,65
	01.04.2014	99 519 649	98,57
	01.07.2014	95 561 659	96,38
	01.10.2014	94 883 449	104,24
	01.01.2015	81 853 904	98,31
	01.03.2015	НД	НД
ПАТ “Держзембанк”	01.07.2014	125 697 908	189,33
	01.10.2014	126 702 395	189,73
	01.01.2015	125 964 541	187,39
	01.03.2015	НД	НД

Складено за даними оперативної статистичної звітності банків.

АТ “РОДОВІД БАНК” є санаційним за спеціалізацією¹, але фактично так і не розпочав виконувати свою функцію як банк проблемних (“поганих”) активів для банківської системи. На державному рівні розглядалися шляхи передачі йому таких активів інших державних банків, але остаточного рішення прийнято не було. Банк залишився з проблемними кредитами, успадкованими від колишніх приватних власників, обсяг про-

¹ Діяльність санаційного банку регулюється постановою Правління Національного банку України “Про затвердження Положення про порядок реєстрації, видачі ліцензії, регулювання діяльності санаційного банку та нагляду за ним” від 23.12.2011 № 471. Комісія Національного банку України прийняла 15 червня 2012 р. рішення про надання ПАТ “Родовід Банк” ліцензії санаційного банку та внесення відомостей про санаційний банк до Державного реєстру банків.

строчених кредитів збільшився впродовж 2014 р. з 2,95 млрд до 5,55 млрд грн. Як наслідок, його фінансовий стан та модель бізнесу є дуже специфічними, крім того, він фактично втратив депозитну базу¹. Збиткова діяльність виснажує капітал банку: за результатами 2014 р. при регулятивному капіталі 2,96 млрд грн його статутний капітал дорівнював 12,36 млрд грн (із середини I кв. 2015 р. “Родовід Банк” перебуває у стадії ліквідації).

У листопаді 2014 р. Громадська рада при Національному банку України прийняла рішення звернутися до Міністерства фінансів України і Кабінету Міністрів України з пропозицією ліквідувати “Родовід Банк” із подальшою передачею його майна й цінностей до державного бюджету, оскільки протягом трьох років банк не почав працювати як санаційний, головним завданням якого повинна бути робота з активами державних банків і банків, у капіталізації яких взяла участь держава. Для повноцінної роботи санаційного банку необхідно внести відповідні зміни до законодавства, але неодноразові спроби прийняти законопроекти не закінчилися вдало. Наприкінці вересня Міністерство фінансів України запропонувало доопрацювати законодавство, що дає змогу державному “Родовід Банку” працювати як санаційна установа або розпочати процедуру його ліквідації. У свою чергу, банк заявив про готовність до прийняття проблемних активів від державних і рекапіталізованих державою банків за умови доопрацювання законодавчої бази².

---

¹ У квітні 2011 р., відповідно до постанови Правління Національного банку України “Про переведення активів і зобовязань АТ “РОДОВІД БАНК” до ПАТ “Державний ощадний банк України” від 13.04.2011 № 102, своєчасно та в повному обсязі передані активи (ОВДП) і зобовязання перед фізичними особами до ПАТ “Державний ощадний банк України” на суму 3,84 млрд грн. Протягом 2013 р. банк не відкривав поточних рахунків для нових фізичних та юридичних осіб. – Джерело: Річна інформація емітента цінних паперів за 2013 рік // АТ “Родовід Банк” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rodovidbank.com/ukr/accounts>.

² Общественный совет при НБУ предложит правительству ликвидировать “Родовід Банк” // УНІАН. – 2014. – 25 нояб. [Електронний ресурс]. –

Стосовно спеціалізованого банку АТ “УББР”, то стратегія держави з його розвитку була невизначеною, внаслідок чого банк зазнав стагнації та практично припинив діяльність на ринку¹. На 1 січня 2015 р. кредити клієнтам банку становили 13,48 млн грн при валюті балансу 117,3 млн грн (на початку 2014 р. активи дорівнювали 129,4 млн грн), тобто активність банку зменшувалася і за розміром активів він посідав останнє місце в банківській системі. Міністерство фінансів України володіє 99,9945 % акцій, решта належить АТ “Укрексімбанк” (0,0055 %). На 1 січня 2015 р. регулятивний капітал банку був від’ємним – 432,77 млн грн при розмірі статутного капіталу 265 млн грн (із середини I кв. 2015 р. банк фактично перебуває у стадії ліквідації).

Міністерство фінансів України повідомило, що 11 лютого 2015 р. уряд прийняв рішення про подальшу долю ПАТ “АКБ “Київ””: за пропозицією Експертно-аналітичної ради з питань участі держави в статутному капіталі банків ПАТ “АКБ “Київ”” буде виведено з ринку шляхом відчуження всіх його активів і зобов’язань (вкладників та інших кредиторів) до державного АБ “УКРГАЗБАНК”. Фонд гарантування вкладів фізичних осіб здійснюватиме технічно-організаційне забезпечення реалізації рішення уряду шляхом запровадження тимчасової адміністрації, інвентаризації, формування реєстрів активів і зобов’язань тощо.

Держава – відповідальний власник, який вживає необхідні заходи, спрямовані на збереження коштів вкладників, і водночас прагне бути ефективним.

Режим доступу: <http://economics.unian.net/finance/1013740-obschestvennyiy-sovet-pri-nbu-predlojit-pravitelstvu-likvidirovat-rodovid-bank.html>.

¹ Згідно зі ст. 22 Закону України “Про Державний бюджет України на 2014 рік” Кабінету Міністрів України надано право здійснити випуск ОВДП у сумі 5 млрд грн з подальшим придбанням у державну власність в обмін на ці облигації акцій додаткової емісії ПАТ “Український банк реконструкції та розвитку”. Див.: Фінансова звітність Банку // Український банк реконструкції та розвитку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ubrr.com.ua/node/89>.

Держава виступає за консолідацію своїх активів у банківській системі, що захистить інтереси вкладників, підвищить ефективність роботи банків, зменшить витрати на їх адміністрування і дасть змогу краще реагувати на виклики сьогодення”¹.

У ПАТ АКБ “Київ” на момент оголошення його неплатоспроможним 99 дрібних акціонерів володіли незначною часткою в капіталі – 0,0631 %. Борг банку за кредитами рефінансування на кінець 2014 р. у розмірі 758,96 млн грн був забезпечений його акціями на суму 770,6 млн грн². У АТ “РОДОВІД БАНК” таке рефінансування обсягом 4,93 млрд грн забезпечувалося майновими правами за кредитними договорами (2,74 млрд грн), іпотекою раніше пов’язаних із банком осіб (0,2 млрд), акціями ТОВ “РБ Капітал-Груп” (компанія колишнього контролера банку) (0,33 млрд), акціями самого банку (4,28 млрд грн)³.

Практика кредитування під заставу акцій боржника у світі вважається занадто ризиковою, оскільки у разі банкрутства в кредитора залишаються знецінені до нульового рівня фінансові інструменти. Крім того, під кредити юридичним особам на суму 321,6 млн грн банк сформував у 4 рази більші резерви – 1213 млн, а за кредитами фізичним особам – відповідно

---

¹ Див.: Держава прийняла рішення щодо ПАТ “АКБ “КИЇВ”, що дозволить в повній мірі вирішити проблеми його клієнтів (вкладників та інших кредиторів) та захистити їх кошти (заощадження) шляхом відчуження всіх активів та зобов’язань ПАТ “АКБ “Київ” на користь іншого державного банку: прес-реліз Міністерства фінансів України, Національного банку України та Фонду гарантування вкладів фізичних осіб. – 2015. – 11 лют. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=14516715.

² Фінансова звітність ПАТ “АКБ “Київ” за IV квартал 2014 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bank.kiev.ua/download/Fin_zvit_2_2014/FinZvit_4kv14.pdf.

³ Фінансова звітність АТ “РОДОВІД БАНК” за IV квартал 2014 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rodovidbank.com/files/site/fin_rep_2014_4.pdf.

5,2 млн і у 55 разів більше резервів – 273,6 млн, на вкладення в цінні папери на продаж – 2,87 млн і 3,55 млн грн.

На підставі постанови Правління Національного банку України від 24.02.2015 № 128 виконавча дирекція Фонду гарантування вкладів фізичних осіб (далі – Фонд) прийняла рішення “Про запровадження тимчасової адміністрації у ПАТ “АКБ “Київ” від 24.02.2015 № 39, відповідно до якого з 25 лютого 2015 р. запроваджено тимчасову адміністрацію строком на три місяці та призначено уповноважену особу Фонду на її здійснення¹. З цього дня офіційно розпочалася процедура виведення ПАТ “АКБ “Київ” із ринку шляхом відчуження його активів та зобов’язань на користь АБ “УКРГАЗБАНК”². Після передання зобов’язань ПАТ “АКБ “Київ” до АБ “УКРГАЗБАНК” власники коштів – не лише фізичні, а й юридичні особи (включаючи професійні спілки) – матимуть повний доступ до своїх рахунків (зокрема депозитів, що перевищують 200 тис. грн) і зможуть вільно ними розпоряджатися.

Щодо АТ “РОДОВІД БАНК” і ПАТ АКБ “Київ” держава виявилася неефективним власником і менеджером. Так, за результатами 2014 р. при статутному капіталі в 12,36 млрд грн перший банк зазнав збитків на 10,23 млрд, другий, відповідно – при 3,56 млрд – 4,21 млрд грн збитків.

Порядок капіталізації банків за участю держави визначений урядом у листопаді 2014 р.³ У грудні 2014 р. ухвалено Закон

¹ Оголошення про запровадження тимчасової адміністрації та призначення уповноваженої особи Фонду ПАТ “АКБ “Київ” // Банк “Київ” – 2015. – 25 лют. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bank.kiev.ua/news/bank_news/1037.

² Розпочалася процедура передачі активів банку “Київ” на користь УКРГАЗБАНКУ // Укргазбанк. – 2015. – 25 лют. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrgasbank.com/ukr/press/news/2015/02/26/824749>.

³ Міністерство фінансів України може придбати акції додаткової емісії банків в обмін на ОВДП. Капіталізацію можна провести для проблемних банків із недостатнім рівнем капіталу, а також банків, у яких держава володіє більш як 75 % акцій. Обов’язковою умовою для капіталізації є зменшення

України “Про заходи, спрямовані на сприяння капіталізації та реструктуризації банків”. Із загальної суми державних внутрішніх запозичень за 2014 р. (227,6 млрд грн) 141,3 млрд становили випуски ОВДП (відповідно до статей 16, 22, 23, 23-1 та 24 закону про державний бюджет) для капіталізації ПАТ “Ощадбанк” – 11,6 млрд та ПАТ “Укрексімбанк” – 5 млрд грн¹ (для порівняння: на 1 січня 2015 р. у банківській системі сума незареєстрованих внесків акціонерів дорівнювала 27,8 млрд грн).

Міністерство фінансів України офіційно заявило, що державні АТ “Ощадбанк” та АТ “Укрексімбанк” є надійними банками, котрі виконують усі зобов’язання перед власниками депозитів². Повідомлялося, що рейтингова оцінка Fitch від 20.03.2015 стосовно АТ “Укрексімбанк” та АТ “Ощадбанк” як емітентів цінних паперів у іноземній валюті жодним чином не пов’язана з поточною роботою цих банків та їхнім фінансовим станом і не впливає на здатність виконувати зобов’язання перед вкладниками.

Пріоритет уряду полягає в забезпеченні стійкості фінансової системи країни, зокрема надійності банківських вкладів громадян у державних банках. Уряд гарантує збереження бан-

---

розміру статутного капіталу на суму неврахованих збитків, обчислених за результатами аудиту. Встановлено норму, відповідно до якої за добровільної згоди акціонерів держава повинна увійти до капіталу банку в розмірі не менше ніж на 75 % плюс одна акція. Це саме той поріг, за яким міноритарій не має жодного впливу на свої активи. Див.: Про затвердження Порядку придбання акцій банків в обмін на облигації внутрішньої державної позики : постанова Кабінету Міністрів України від 19.11.2014 № 632.

¹ Інформація Міністерства фінансів України щодо виконання Державного бюджету України за 2014 рік // Урядовий кур’єр. – 2015. – 28 лют. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukurier.gov.ua/uk/articles/informaciya-ministerstva-finsiv-2014>.

² Державні АТ “Укрексімбанк” та “Ощадбанк” є надійними банками, що виконують всі свої зобов’язання перед власниками депозитів / Прес-служба Міністерства фінансів // Урядовий портал. – 2015. – 24 берез. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=248035376&cat_id=244277212.

ківських вкладень громадян і захист інтересів вкладників. Зокрема, АТ “Ощадбанк” є єдиним в Україні банком, який має державну гарантію за 100 % вкладів населення (без обмеження застрахованої суми вкладу).

За повідомленням Fitch, дія рейтингового агентства є реакцією на заяву Міністерства фінансів України від 13.03.2015 про реструктуризацію зовнішнього суверенного боргу¹. Так, у цій заяві йдеться про реструктуризацію державного боргу за державними зовнішніми запозиченнями та можливу реструктуризацію місцевого боргу за місцевими зовнішніми запозиченнями й зовнішніх позик суб'єктів господарювання державного сектору економіки, зокрема державних банків. При цьому, згідно із заявою Міністерства, “відносно кожної з організацій буде проводитись окрема процедура з урахуванням конкретної ситуації”.

У заяві АТ “Ощадбанк” від 23.03.2015 зазначено², що дія Fitch 20 березня 2015 р. стосовно рейтингу як емітента цінних паперів в іноземній валюті жодним чином не пов'язана з поточною роботою банку та його фінансовим станом. Більше того, ця дія не впливає на здатність банку виконувати зобов'язання перед вкладниками.

Fitch привів рейтинг АТ “Ощадбанк” у відповідність із суверенним рейтингом країни, відображаючи його можливу участь у загальному процесі реструктуризації державного боргу. Разом із тим агентство акцентує увагу на тому, що поточний довгостроковий рейтинг АТ “Ощадбанк” у національній валюті зберігається на рівні “ССС”, оскільки банк має доступ до ліквідності в національній валюті й виконує всі вимоги до влас-

---

¹ Fitch понизило рейтинги Укрэксімбанка і Ощадбанка до рівня “СС” // Fitch Ratings. – 2015. – 23 March [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.fitchratings.ru/ru/rws/press-release.html?report_id=981728.

² Роз'яснення щодо нового рейтингу Fitch і його можливого впливу на діяльність Ощадбанку // Корпоративний сайт АТ “Ощадбанк”. – 2015. – 23 берез. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://oschadnybank.com/ua/press-service/news/3242173>.

ного капіталу. Крім того, підтверджено на рівні “ССС” рейтинг стійкості АТ “Ощадбанк”.

Показник адекватності капіталу АТ “Ощадбанк” залишається одним із найкращих серед вітчизняних банків і приблизно вдвічі перевищує вимоги НБУ, встановлені на рівні 10 %. Значне погашення зовнішньої заборгованості “Ощадбанку” відбудеться в березні 2016 р.

Листом про наміри на адресу Міжнародного валютного фонду Україна взяла на себе зобов’язання провести консультації з власниками боргу державного сектору з метою поліпшення його середньотермінової економічної прийнятності. У межах цього процесу державні банки можуть розпочати процес реструктуризації, у ході якого запропонують держателям своїх еврооблігацій переглянути умови їх випуску.

Водночас Міністерство фінансів України наголошує¹, що проведення державними банками реструктуризації зовнішніх боргових зобов’язань жодним чином не впливає на їхню спроможність виконувати зобов’язання перед власниками депозитів.

Відомо, що АТ “Укрексімбанк” у середині квітня 2010 р. розмістив п’ятирічні еврооблігації на 500 млн дол. США зі ставкою купона 8,375 % річних, а в жовтні 2010 р. – цінні папери на суму 250 млн дол. США.

Держателі еврооблігацій АТ “Укрексімбанк” очікували погашення боргу на 750 млн дол. США у квітні 2015 р., але банк не акумулював достатньої кількості валюти для повного погашення еврооблігацій, що відзначило рейтингове агентство². З метою сприяння виконанню зобов’язань держави в межах

---

¹ Державні Укрексімбанк та Ощадбанк є надійними банками, що виконують всі свої зобов’язання перед власниками депозитів // Міністерство фінансів України. – 2015. – 24 берез. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.minfin.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=412493&cat_id=406607.

² Fitch: двом держбанкам України треба \$1,5 млрд для погашення облігацій // Forbes Україна. – 2015. – 27 січ. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://forbes.ua/ua/news/1387466-fitch-dvom-derzhbankam-ukrayini-treba-15-mlrd-dlya-pogashennya-obligacij>.

програми “Механізм розширеного фінансування” (Extended Fund Facility, EFF) для України, затвердженої Міжнародним валютним фондом 11 березня 2015 р., АТ “Укрексімбанк” повідомив¹, що направив власникам пропозицію про продовження фінального строку погашення обігу облігацій обсягом 750 млн дол. США та процентною ставкою 8,375 % з 27 квітня 2015 р. на 27 липня 2015 р. Ця процедура є частиною загального процесу переговорів уряду з власниками зовнішнього боргу державного сектору й не впливає на здатність державної фінансової установи виконувати зобов’язання перед вкладниками в повному обсязі. Заходи з підготовки та здійснення угод координує Міністерство фінансів України. Додаткова інформація, включаючи детальні інструкції з голосування, доступна в Сповіщенні про зустріч власників облігацій та Меморандумі про звернення до власників облігацій щодо отримання згоди (на зміну умов облігацій). Ці документи оприлюднено через клірингову систему і розміщено на веб-сайті банку.

У зверненні до держателів облігацій АТ “Укрексімбанк” просить їх не застосовувати визначення “потенційний дефолт” або “дефолт” щодо цінних паперів у зв’язку з нездатністю банку здійснювати за ними розрахунки у встановлену дату в результаті затримки реєстрації Національним банком України додаткової угоди за зобов’язаннями. Банк також просить відмовитися від використання будь-яких прав, котрі можуть виникнути внаслідок “потенційного дефолту” або “дефолту” за умови, що датою розрахунку з цінних паперів буде 27 липня 2015 р. (або раніше), в іншому випадку держателі цінних паперів зможуть реалізувати свої права. Емітент, крім того, просить не застосовувати згадані визначення щодо будь-яких інших зобов’язань банку. Встановлено термін надання згоди – до 9 квітня 2015 р. Збори держателів єврооблігацій запланова-

---

¹ Укрексімбанк розпочав консультації з власниками єврооблігацій 2015 // Укрексімбанк. – 2015. – 27 берез. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.eximb.com/ukr/about/press/2015/03/27/913>.

но на 13 квітня 2015 р. У разі його перенесення новий термін надання згоди – до 23 квітня, тоді як засідання держателів відбудеться 27 квітня 2015 р.¹

Обсяги додаткової капіталізації АБ “УКРГАЗБАНК” узгоджувалися протягом листопада 2014 р. – березня 2015 р. В інтерв'ю керівництво банку заявляло, що для виконання економічних нормативів необхідно 4 млрд грн додаткового капіталу². Проте ця сума базувалася на результатах стрестестування за даними на 1 січня 2014 р. і не враховувала подальшого погіршення активів і макроекономічного становища. Регулятивний капітал АБ “УКРГАЗБАНК” у II декаді січня 2015 р. знизився до 1,5 млрд грн унаслідок визнання збитків за кредитами, а на 1 лютого 2015 становив 1,4 млрд грн (за оперативними даними, на 1 березня 2015 р. – 1,27 млрд грн), що призвело, поряд зі зростанням активів, зважених на ризик, до істотного зменшення адекватності капіталу Н2 нижче регулятивного мінімуму до 8,46 % (на 1 березня 2015 р. – 5,35 %). Кабінет Міністрів України прийняв 18 березня 2015 р. рішення щодо докапіталізації АБ “УКРГАЗБАНК” у розмірі 3,2 млрд грн, що стане додатковою гарантією стабільності фінансової установи³.

Докапіталізація здійснюватиметься шляхом придбання акцій додаткової емісії АБ “УКРГАЗБАНК” в обмін на ОВДП (відповідно до ст. 16 Закону України “Про Державний бюджет

---

¹ Укрексімбанк просить відстрочити погашення євробондів на 750 мільйонів // Економічна правда. – 2015. – 27 берез. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.epravda.com.ua/news/2015/03/27/535796>.

² Укргазбанк потребує додаткового капіталу у розмірі 4 млрд грн // Finance.UA. – 2015. – 2 лют. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://news.finance.ua/ua/news/~/343748>.

³ В рамках політики посилення фінансового здоров'я державних банків, АБ “Укргазбанк” буде докапіталізовано на суму 3,2 млрд. грн // Міністерство фінансів України. – 2015. – 18 берез. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.minfin.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=412159&cat_id=406607.

України на 2015 рік”). Це дасть банку можливість і надалі виконувати всі нормативи НБУ, що буде гарантією виконання зобов’язань перед клієнтами. Кошти спрямовуватимуться на розвиток, формування додаткових резервів, а також кредитування вітчизняної економіки, що є стратегічно важливим напрямом діяльності банку.

Ключовим фактором збільшення обсягу регулятивного капіталу державних банків були нові емісії акцій, але жодного разу ці акції не розміщувалися на фондовому ринку. На 1 січня 2015 р. АТ “Ощадбанк” суттєво випередив АТ “Укресімбанк” за розміром статутного капіталу (табл. 2.4).

Таблиця 2.4

Динаміка статутного капіталу державних банків, млн грн

Банк	01.01.2014	01.01.2015	01.03.2015
АТ “Укресімбанк”	16 514,1	16 689,0	16 689,0
АТ “Ощадбанк”	15 829,6	18 302,5	18 302,5
АБ “УКРГАЗБАНК”	10 000,0	10 000,0	10 000,0
АТ “РОДОВІД БАНК”	12 359,3	12 359,3	12 359,3
ПАТ АКБ “Київ”	3 567,5	3 567,5	3 567,5
АТ “УБРР”	118,0	118,0	118,0
ПАТ “Держзембанк”	120,0	120,0	–
АТ ПБ “Кристалбанк”	1,5	1,5	120,5

Складено за даними регулятивної звітності банків.

Постановою Кабінету Міністрів України від 19.11.2014 № 633 (далі – Постанова № 633) затверджено порядок придбання державою акцій банків у обмін на ОВДП. Державу може представляти:

- 1) Кабінет Міністрів України – у разі капіталізації унітарного банку (100 % статутного капіталу якого належать державі);
- 2) Міністерство фінансів України – за капіталізації: неплатоспроможного банку, якщо держава бере участь у його виведенні з ринку; банку, в якому держава володіє часткою понад

75 % (крім санаційного банку), в тому числі того, що бере участь у виведенні неплатоспроможного банку з ринку, або банку з недостатнім рівнем капіталу.

Постанова № 633 дає змогу Міністерству фінансів України підтримувати лише банки з часткою понад 2 % активів та/або депозитів. У капітал повинні бути переведені депозити власників понад 10 % акцій банку, членів правління, наглядової ради та ревізійної комісії, що має посилити відповідальність банкірів за ризик-менеджмент низького рівня й доведення своєї установи до стану неплатоспроможності.

Дискусійним лишається питання про “критичну масу”, тобто визначення рівня неприйнятно високої загрози фінансовій стабільності (банкрутства) великого банку. Немає наукового обґрунтування двовідсоткового рівня.

Крім того, такі декларації створюють у банків і широкого кола учасників ринку помилкове враження про гарантовану підтримку в разі банкрутства дуже великих установ. Наприклад, моніторинг новин про проблемні банки ПАТ КБ “Надра”¹, ПАТ “ВіЕйБі Банк”² та АТ “Дельта-банк”³, проведений авторами, виявив численні заяви експертів та керівників банків напередодні оприлюднення рішень про визнання їх неплатоспроможними стосовно очікування порятунку таких банків лише тому, що вони “занадто великі” або системно важливі.

---

¹ Угляница И. Тяжелое решение Гонtareвой: что делать с большими плохими банками / И. Угляница // ЛІГАБізнесІнформ. – 2015. – 13 лют. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://biz.liga.net/all/all/stati/2939281-tyazheloe-reshenie-gontarevoy-cto-delat-s-bolshimi-plokhimi-bankami.htm>.

² Олег Бахматюк: “VAB Банк підтримав президент” // Forbes Україна. – 2014. – 24 листоп. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://forbes.ua/ua/business/1383406-oleg-bahmatyuk-vab-bank-pidtrimav-prezident>.

³ Надра Банк принесли в жертву ради жизни Дельта Банка // Капитал. – 2015. – 6 фев. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.capital.ua/ru/publication/39991-nadra-bank-prinesli-v-zhertvu-radi-zhizni-delta-banka#ixzz3UqntGjXW>.

Встановлення будь-якого обмеження означатиме додатковий стимул для банків у нарощуванні валюти балансу через агресивну політику кредитування, залучення депозитів, а також шляхом поглинань і злиття. Концентрація в банківському секторі в плані фінансової стабільності дає не лише вигоди: надмірна концентрація на рівні одного або трьох банків викривлює конкуренцію та суттєво ускладнює їх регулювання, зокрема застосування заходів впливу.

Крім того, стратегія зростання може спричиняти симптоми “хвороби швидкого зростання”, коли менеджмент великого банку не буде готовий до ефективного управління масштабним бізнесом.

Процедуру придбання акцій банків державою відображено на рис. 2.2. Придбання акцій здійснюється за пропозицією Національного банку України на підставі рішення Кабінету Міністрів України, проект якого вноситься на розгляд Кабінету Міністрів Міністерством фінансів України з урахуванням рекомендацій і пропозицій Експертно-аналітичної ради з питань участі держави в статутному капіталі банків щодо можливості такої участі.

Після прийняття рішення про придбання акцій банку Міністерство фінансів України випускає та вносить до статутного капіталу банку облігації внутрішньої державної позики на суму, що відповідає розміру, визначеному рішенням Кабінету Міністрів України про капіталізацію банку, та відповідно до законодавства вживає заходи щодо оформлення корпоративних прав держави й належного управління ними.

У 2014 р. склад Експертно-аналітичної ради був радикально оновлений Постановою Кабінету Міністрів України від 01.04.2014 № 105, потім були внесені зміни у вересні 2014 р. (розпорядження уряду від 10.09.2014 № 825-р) та у грудні 2014 р. (розпорядження уряду від 24.12.2014 № 1258-р). До складу Ради входять міністр фінансів як голова (в минулому Раду очолював Прем'єр-міністр, а міністр фінансів був заступ-

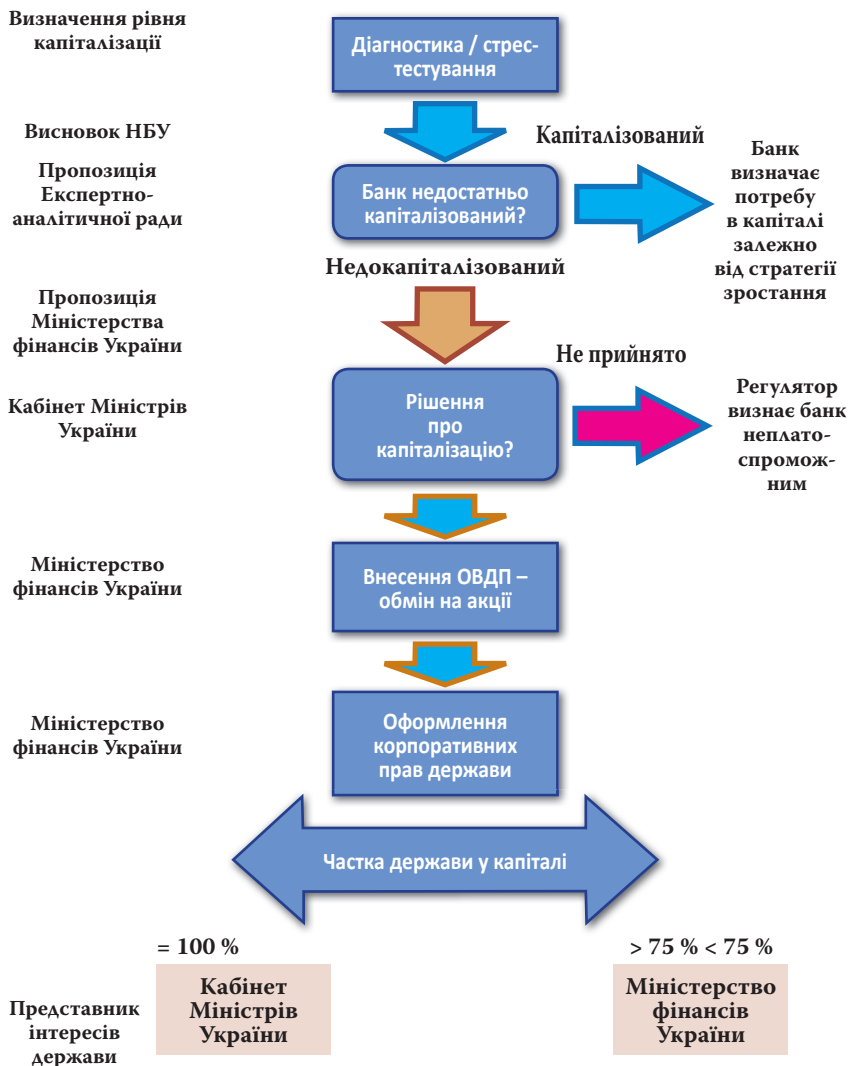

Рис. 2.2. Процедура придбання акцій банків державою

Складено авторами.

ником голови), голова НБУ як заступник голови Ради, а також: директор-розпорядник Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, заступник Міністра фінансів, директори двох департаментів Міністерства фінансів України, директор Департаменту фінансової політики Міністерства економічного розвитку і торгівлі, директор Юридичного департаменту НБУ, перший заступник голови Державної фіскальної служби України.

Одним із головних завдань Ради є підготовка рекомендацій і пропозицій щодо можливої участі держави в статутному капіталі банків шляхом придбання акцій банків у обмін на ОВДП¹. Таким чином, скасовано альтернативи участі держави в капіталі.

Рада відповідно до покладених на неї завдань:

- визначає критерії банків, відповідність яким може бути підставою для участі держави в їхньому статутному капіталі;
- аналізує пропозиції Міністерства фінансів України щодо можливої участі держави в статутному капіталі банків, розміру її частки;
- розробляє пропозиції та рекомендації стосовно можливої участі держави в статутному капіталі банків за результатами розгляду пропозицій Міністерства;
- подає Кабінетові Міністрів України розроблені за результатами своєї роботи рекомендації й пропозиції.

Дія Закону України “Про заходи, спрямовані на сприяння капіталізації та реструктуризації банків”² поширюється на банки, що потребують додаткової капіталізації. Встановлено критерій, коли банк зобов’язаний провести капіталізацію –

¹ Положення про Експертно-аналітичну раду з питань участі держави у статутному капіталі банків : затв. постановою Кабінету Міністрів України від 01.04.2014 № 105 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/105-2014-%D0%BE>.

² Про заходи, спрямовані на сприяння капіталізації та реструктуризації банків : закон України від 28.12.2014 № 78-VIII // Відомості Верховної Ради. – 2015. – № 6. – Ст. 41.

якщо виявлено недостатню капіталізацію за підсумками діагностичного обстеження, на відміну від традиційного підходу, згідно з яким за основу береться фактичне дотримання банком нормативів капіталу (H1 та H2). Крім того, як ключовий індикатор вводиться показник достатності капіталу першого рівня (далі – AK1). Базовий капітал першого рівня (Common Equity Tier 1), за Базелем III, містить звичайні акції (або їх еквівалент для неакціонерних компаній), а також нерозподілений прибуток та емісійний дохід за такими акціями.

Відповідно до Закону банк повинен забезпечити показник достатності капіталу першого рівня, за базовим макроекономічним сценарієм, не менше 7 %, а за песимістичним сценарієм – не нижче 4,5 %. У разі невиконання цього нормативу в результаті стрес-тесту, банк зобов'язаний у встановлений НБУ термін подати йому програму капіталізації або план реструктуризації. В іншому випадку він буде або віднесений до категорії неплатоспроможних, або докапіталізований за участю держави.

Крім того, посилено норму, згідно з якою за умови входження у капітал банку держави, в нього зобов'язані перевести свої кошти і власники. Якщо спочатку ця норма поширювалася на акціонерів з часткою, що перевищувала 10 %, то в остаточному варіанті ця частка становить понад 5 %. Водночас для менеджменту та наглядової ради таке переведення заощаджень у капітал залишилося добровільним.

Представляючи законопроект під час його прийняття в першому читанні, співробітник Міністерства фінансів України зазначив, що одним із принципових нововведень є механізм залучення коштів власників і менеджменту в капітал неплатоспроможного банку: “Коли поточний власник і менеджмент довели ситуацію в банку до складної, і коли держава заходить у капітал цього банку, то буде дві обов'язкові речі. По-перше, незалежно від того, скільки коштів у капітал вкла-

дає держава, вона обов'язково має контролювати 75 % плюс одна акція”¹.

На капіталізацію та реструктуризацію банків у 2015 р. виділено 36,5 млрд грн – для банків, що відповідатимуть критеріям цього закону, і додаткові 20 млрд грн коштів для Фонду гарантування вкладів.

Європейський банк реконструкції та розвитку ініціює часткову комерціалізацію державних банків України, про що стало відомо під час зустрічі Президента України з президентом ЄБРР С. Чакрабарті². Зокрема, в ході зустрічі керуючий директор з питань Східної Європи та Кавказу Ф. Маліж відзначив зусилля Національного банку України щодо стабілізації фінансової ситуації, повідомивши, що ЄБРР працює над низкою проектів фінансування капіталу деяких банків, а також розробляє концепцію модернізації державних банків шляхом часткової комерціалізації за умови, щоб понад 50 % капіталу належало державі.

У межах першого перегляду програми stand-by з Міжнародним валютним фондом у серпні 2014 р. уряд і НБУ домовилися, що держава рятуватиме шляхом рекапіталізації за рахунок державних коштів лише ті банки, активи або депозити яких становлять більш як 2 % загальних по банківській системі³.

Згідно з Меморандумом про економічну та фінансову політику української влади, як і в 2014 р., уряд домагатиметься виділення адекватної суми коштів для цієї мети в державному бюджеті 2015 р.

---

¹ Порошенко підписав закон об упрощенні капіталізації государством банків // Інтерфакс-Україна. – 2014. – 31 груд. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://interfax.com.ua/news/economic/242719.html>.

² Україна розраховує на підтримку ЄБРР на шляху реформ — зустріч Глави держави з Президентом Банку // Прес-служба Президента України. – 2015. – 16 лют. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/news/32276.html>.

³ Банки хочуть зобов'язати виконати докапіталізацію // Finance.UA. – 2014. – 23 груд. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://news.finance.ua/ua/news/~/341168>.

Розрахунки авторів за даними фінансової звітності банків на кінець 2014 р. дають змогу скласти перелік із 14 найбільших банків, котрі гіпотетично можуть розраховувати на допомогу в капіталізації з боку держави в разі зниження платоспроможності (табл. 2.5). Якщо виключити іноземні банки (здатні отри-

Таблиця 2.5

**Частка найбільших банків у активах та коштах клієнтів
на 1 січня 2015 р., %**

Назва банку	Частка в підсумку активів	Частка в підсумку коштів клієнтів	Частка в підсумку коштів фізичних осіб
Системно важливі банки			
ПАТ КБ “ПРИВАТБАНК”	15,5	19,7	25,5
АТ “Ощадбанк”	9,7	7,7	8,7
АТ “Укресімбанк”	9,6	8,4	5,2
АТ “Дельта Банк”	4,6	5,0	5,7
ПАТ “Промінвестбанк”	4,0	1,9	1,8
АТ “Укрсоцбанк”	3,7	3,1	2,9
АТ “Райффайзен Банк Аваль”	3,6	4,0	3,4
АТ “СБЕРБАНК РОСІЇ”	3,5	2,1	2,5
Інші важливі великі банки			
ПАТ “Альфа-Банк”	2,8	2,5	2,5
ПАТ “ВТБ Банк”	2,8	1,1	0,9
ПАТ КБ “Надра”	2,7	1,5	1,3
ПАТ “ПУМБ”	2,7	3,4	2,9
АТ Банк “ФІНАНСИ ТА КРЕДИТ”	2,6	3,1	3,6
АТ “УКРСИББАНК”	2,0	2,4	2,1
Інші банки	30,2	34,1	31,0

Складено і розраховано за: Дані фінансової звітності банків України // Національний банк України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=64097.

мувати допомогу від материнських структур) і державні, то кандидатами на отримання допомоги були три приватні банки. Проте, оскільки АТ “Дельта Банк” та ПАТ КБ “Надра” були визнані неплатоспроможними у лютому 2015 р. (тобто після прийняття закону), то залишився тільки ПАТ КБ “ПРИВАТ-БАНК”.

Із цього переліку державні АТ “Ощадбанк” і АТ “Укресімбанк” 25 грудня 2014 р. офіційно визнані Національним банком України системно важливими. На нашу думку, неявний критерій масштабу та системного значення варто застосовувати у встановленні доцільності (прийнятності) проблемного банку для участі держави в капіталі.

За неофіційною інформацією¹, відповідно до результатів стрес-тестування у середині 2014 р. визнано потребу в додатковій капіталізації АТ “Ощадбанк”, АТ “Укресімбанк”, АТ “Дельта Банк”, ПАТ “Промінвестбанк”, ПАТ “Укрсоцбанк”, ПАТ КБ “Надра”, ПАТ “ВТБ Банк”, ПАТ Банк “ФІНАНСИ ТА КРЕДИТ”, АТ “УКРСИББАНК”, АБ “УКРГАЗБАНК”, тоді як успішно пройшли діагностику ПАТ КБ “ПРИВАТБАНК”, АТ “Райффайзен Банк Аваль”, ПАТ “Альфа-Банк”, АТ “СБЕРБАНК РОСІЇ”, ПАТ “ПУМБ”.

У другій половині 2014 р. погіршувалося середовище для бізнесу всіх великих банків. Керівництво НБУ визнало, що результати стрес-тестів є застарілими, проте не розкрило точних даних про конкретні банки й розмір необхідної докапіталізації². Для надання достовірної характеристики фінансової стійкості державних банків слід оновити стрес-тестування одразу після складання фінансової звітності за 2014 р.

---

¹ *Дубинський О.* Капітальний провал / О. Дубинський // Українська правда. Блоги. – 2014. – 15 верес. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://blogs.pravda.com.ua/authors/dubynsky/54169f6725ef9>.

² Олександр Писарук: За рік-два ми повинні мати оновлену банківську систему: прес-реліз // Національний банк України. – 2014. – 21 жовт. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=11316334&cat_id=13436768.

Наступним важливим кроком є оприлюднення підсумків стрес-тестів (у стислому вигляді) з поясненнями щодо програм капіталізації тих банків, у яких виявлено нестачу капіталу (недостатній буфер на випадок можливих потрясінь).

За прикладом Європейського центрального банку¹ Національний банк України має оприлюднювати результати діагностики або вимагати від самих банків публікувати ці результати на своїх корпоративних сайтах.

Далі наведено послідовність капіталізації банків за участю держави згідно із Законом України “Про заходи, спрямовані на сприяння капіталізації та реструктуризації банків”² (рис. 2.3). Унаслідок реалізації програми банк має досягти цільового значення показника достатності капіталу першого рівня не менше 7 % з урахуванням необхідності дотримання нормативу достатності регулятивного капіталу Н2 не нижче 10 % та забезпечення АК1 на рівні не менш як 4,5 % для базового та песимістичного макроекономічних сценаріїв на період 2014–2016 рр.

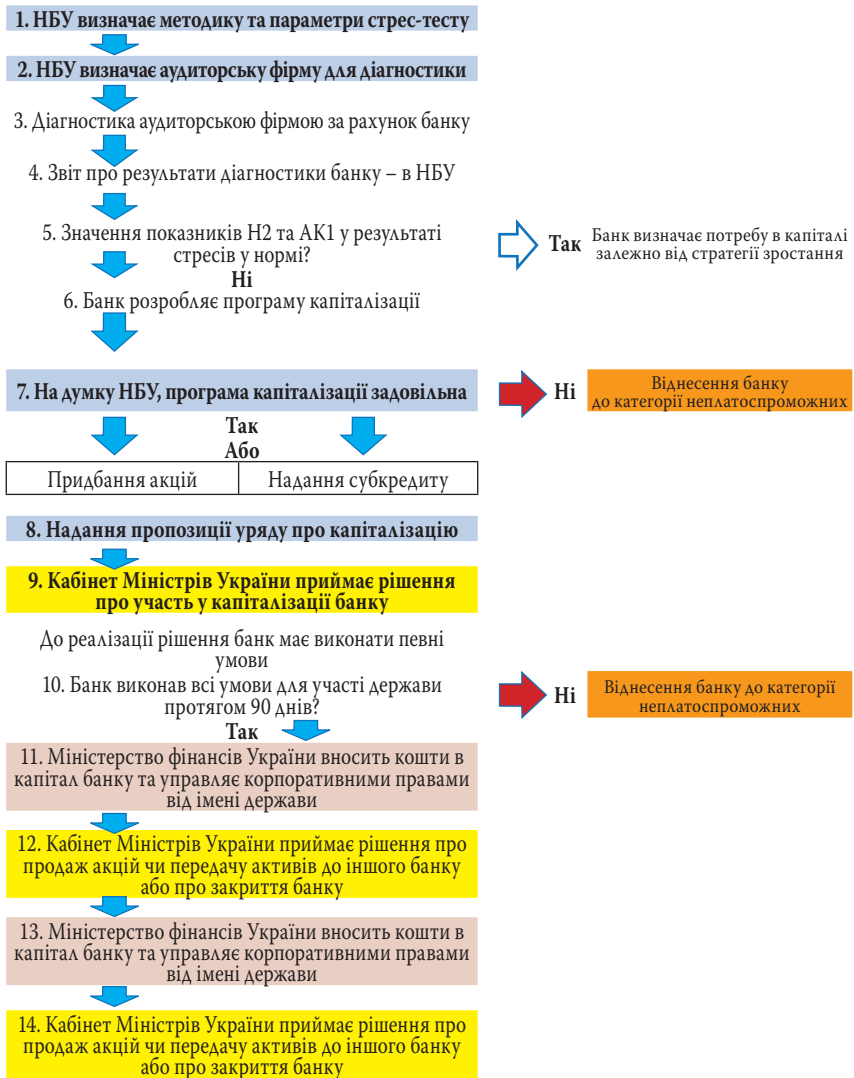
Законом встановлено обов’язок (а не право) Національного банку України віднести банк, котрий не надав прийнятної програми капіталізації чи плану реструктуризації або учасники якого не в змозі забезпечити належний рівень капіталізації, до категорії неплатоспроможних. Це запобігатиме затягуванню процесу врегулювання нежиттєздатних банків, що призводить до втрати ними цінності та інвестиційної привабливості.

Зауважимо, що в разі занадто песимістичних припущень (нереалістично негативного сценарію розвитку подій), баланси всіх українських банків погіршаться і вони будуть зобов’язані формувати капітал під гіпотетичні події, що ство-

---

¹ Aggregate report on the comprehensive assessment / European Central Bank. – Frankfurt am Main, 2014. – 170 p. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/other/aggregate_report_on_the_comprehensive_assessment_201410.en.pdf.

² Про заходи, спрямовані на сприяння капіталізації та реструктуризації банків : Закон України від 28.12.2014 № 78-VIII // Відомості Верховної Ради. – 2015. – № 6. – Ст. 41.

Рис. 2.3. Послідовність капіталізації та виходу держави з участі в капіталі

Складено авторами.

рюватиме для них надмірний тягар. Особливо це ускладнить становище банків в умовах системної кризи, коли їхня інвестиційна привабливість знижується.

Капіталізація банку державою здійснюється за спрощеною процедурою, яка передбачає:

- 1) прискорене прийняття рішень зацікавленими сторонами;
- 2) звільнення учасників та інвесторів банків від обов'язку попередньо повідомляти про свої наміри НБУ, надання учасникам банку переважного права на придбання акцій додаткової емісії;
- 3) незастосування певних норм законодавства щодо кредиторів, акціонерів.

Наприклад, відповідні рішення загальних зборів учасників, необхідні для проведення капіталізації, в тому числі про збільшення або зменшення статутного капіталу банку, приймаються простою більшістю голосів.

Законом встановлено дві форми участі держави в капіталізації банку:

- 1) *придбання акцій* при їх додатковому розміщенні в обмін на державні облигації України;
- 2) *надання позики* у вигляді державних облигацій України на умовах субординованого боргу під забезпечення, надане учасниками банку, із забезпеченням права держави розпоряджатися та користуватися акціями банку в обсязі не менше ніж 75 %.

Законом визначено як умови для участі держави в капіталізації прийняття зборами акціонерів банку рішень про капіталізацію банку за участю держави, згоди на набуття державою права власності / розпорядження пакетом 7 % акцій плюс одна акція, зменшення статутного капіталу на суму виявлених збитків банку тощо. Держава призначає також постійного представника в капіталізованому банку в статусі радника голови правління за контрактом. Після того Кабінет Міністрів України приймає рішення про продаж акцій, що належать державі у статутному капіталі банку. Для цього Фонд гарантування вкладів фізичних осіб за 30 днів до ухвалення рішення прово-

дять (за зверненням НБУ) оцінювання активів банку, складає разом із НБУ план урегулювання банку та висновок щодо фінансового стану приймаючого банку. Капіталізація державних банків здійснюється у порядку, передбаченому Кабінетом Міністрів України. Закон дозволяє приватне розміщення акцій державного банку.

Законом деталізовано деякі положення щодо перехідного банку. Розмір його статутного капіталу на дату втрати статусу перехідного не може бути меншим за мінімальний рівень, установлений для українських банків (на сьогодні – 120 млн грн).

У грудні 2014 р. стався перший прецедент зі створенням на базі неплатоспроможного банку – ПАТ “ТЕРРА БАНК” (в якому Фонд гарантування вкладів фізичних осіб увів тимчасову адміністрацію з 22 серпня 2014 р.) першого в Україні перехідного банку¹ (англ. Bridge Bank), що перебуває у 100-відсотковій власності держави. На виконання Плану врегулювання неплатоспроможного банку – ПАТ “ТЕРРА БАНК”, затвердженого рішенням виконавчої дирекції Фонду гарантування вкладів фізичних осіб від 13.10.2014, створено перехідний банк – ПАТ “ПБ “Кристалбанк”. Стартовий статутний капітал банку був визначений у сумі 1,52 млн грн.

Відповідно до Плану врегулювання неплатоспроможного банку ПАТ “ТЕРРА БАНК”, акта приймання-передавання його активів і зобов’язань від 22.12.2014, договору про передачу прав за договорами іпотеки та договорами застави ПАТ “ТЕРРА БАНК” від 22.12.2014, ПАТ “ТЕРРА БАНК” передано, а ПАТ “ПБ “Кристалбанк” прийнято частину активів, визначених відповідно до Плану врегулювання.

На 1 січня 2015 р. до активів ПАТ ПБ “Кристалбанк” належали кредити клієнтам на 113 млн грн, інші фінансові активи на 640 млн – усього 762 млн, а в пасивах – кошти клієнтів

---

¹ Перехідний банк створюється в ході врегулювання неплатоспроможного банку. Номінальним власником і управителем акцій такого банку є Фонд гарантування вкладів фізичних осіб до дня продажу цього банку інвестору.

(719 млн) та статутний капітал (1,5 млн грн)¹. За даними оперативної звітності банку, на 1 березня 2015 р. у статутному капіталі враховано внески акціонера (ФГВФО) на загальну суму 119 млн грн. У результаті статутний капітал банку досяг 120,52 млн грн. ПАТ ПБ “Кристалбанк” здійснює виплати відшкодувань вкладникам ПАТ “ТЕРРА БАНК” через ПАТ “ОТП Банк”².

Концепція перехідного банку, на нашу думку, не має перспектив реалізації насамперед тому, що на момент запровадження тимчасової адміністрації у балансі таких банків залишаються активи низької якості, а значну частину ресурсів можуть становити так звані схемні депозити. Отже, перехідний банк може виявитися непривабливим для стратегічних інвесторів, а для держави – додатковим тягарем.

Вважаємо, що з метою підвищення довіри до банку і банківської системи загалом варто оприлюднювати стислі результати діагностичного обстеження всіх великих державних банків, як це роблять Європейський центральний банк та самі європейські банки³.

---

¹ Фінансова звітність // ПАТ “Кристалбанк” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://crystalbank.com.ua/?page_id=121.

² Оголошення про початок додаткових виплат через ПАТ “ОТП БАНК” // ПАТ “Кристалбанк”. – 13 лют. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://crystalbank.com.ua/?p=138>.

³ 2014 EU-wide stress test results // The European Banking Authority [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.eba.europa.eu/risk-analysis-and-data/eu-wide-stress-testing/2014/results>.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

1. Капіталізація має забезпечувати збереження провідних позицій державних банків у найважливіших для національної безпеки секторах економіки. Слід гармонійно розвивати систему державних банків різного типу, зокрема банків, діяльність яких спрямована на реалізацію державної політики розвитку економіки та антикризових національних програм, збільшити внесок державних банків у міжнародну експансію вітчизняних корпорацій, створити спеціальний стабілізаційний фонд для кредитування реального сектору економіки через прийнятні банки за кошти державного бюджету. Потрібно розробити нову стратегію розвитку державного сектору в банківській системі, включаючи спеціалізацію державних банків (банки розвитку, регіональні банки тощо), відповідно до інтересів національної безпеки.

2. Доцільно стимулювати зусилля менеджменту державних банків, націлені на досягнення високої ефективності діяльності, конкурентоспроможності та домінуючої позиції цих банків на ринку з метою підтвердження ролі держави як ефективного власника. Акцент у капіталізації банків за участю держави має робитися не на збільшенні капіталу, а на зниженні обсягу ризикових активів та підвищенні культури управління ризиками й корпоративного управління за сучасними стандартами.

3. Варто розпочати залучення державними банками додаткового капіталу в разі поліпшення кон'юнктури ринку від приватних малих та інституційних інвесторів зі збереженням контрольної частки держави в капіталі. Частина акцій націоналізованих банків має перебувати в лістингу на фондових біржах, що дасть змогу оперативно оцінювати ринкову капіталізацію банку.

4. Необхідно запобігати націоналізації нежиттєздатних банків шляхом удосконалення критеріїв прийнятності та усунення зволікань із прийняттям рішень державою, протидіяти зловживанням, пов'язаним з ухваленням політизованих або популістських рішень про капіталізацію банків.

5. Плани оздоровлення мають свідчити про здатність банків відновити самостійну діяльність за рахунок ресурсів ринку, а не державної підтримки. Слід визначати вимоги прийнятності програм капіталізації та реструктуризації (оздоровлення) банків, виходячи з кінцевої мети – відновлення повноцінної життєздатності.

6. З метою встановлення потреби банків у додатковому капіталі необхідно вдосконалити методологію діагностики, використовуючи, крім стрес-тестування, інші інструменти для розрахунку відповідного капіталу, проводити стрес-тестування державних банків у II кв. щороку за даними звітності, котра пройшла незалежний аудит, та оприлюднювати стислі результати діагностичного обстеження всіх великих державних банків.

7. Пропонується розширити форми участі держави в капіталізації прийнятних приватних банків шляхом надання їм субординованих кредитів та придбання привілейованих акцій із повноцінним представництвом інтересів держави у керівних органах; запровадити ефективні механізми (способи) виведення проблемних активів із державних банків у спеціально створені компанії з управління активами. Варто передбачити механізм емісії спеціальних боргових інструментів (гібридних інструментів капіталу), які автоматично конвертуються у статутний капітал або списуються в разі зниження капіталізації банку до певного небезпечного рівня. Державна підтримка у формі капіталізації не може визнаватися єдиним способом порятунку банків і має доповнюватися заходами з викупу активів, наданням субкредитів тощо й суттєвими внесками власників банків. Необхідний механізм придбання державою привілейованих акцій з часткою в статутному капіталі менше 50 %.

8. Доцільно створити фонд для реструктуризації життєздатних банків за рахунок обов'язкових внесків банків (пропорційно розміру їхніх активів) і визначити вповноважене державне агентство з розпорядження коштами цього фонду; залучити Фонд гарантування вкладів фізичних осіб до капіталізації життєздатних і прийнятних банків; удосконалити правовий механізм участі держави в капіталізації прийнятних приватних банків за умови затвердження плану реструктуризації.

9. Входження держави в капітал слід розглядати як тимчасовий, вимушений і надзвичайний захід, у розрахунку на подальший продаж державної частки приватним інвесторам. Варто стимулювати банки до повернення державних інвестицій шляхом встановлення підвищених (фіксованих) дивідендів порівняно зі ставками запозичень на ринку. Потрібно вдосконалити механізм управління корпоративними правами від імені держави з позиції забезпечення національних інтересів (фінансової стабільності) та дохідності державних інвестицій, розробити ефективний механізм девестування держави з одержавлених банків із дохідністю на інвестиції.

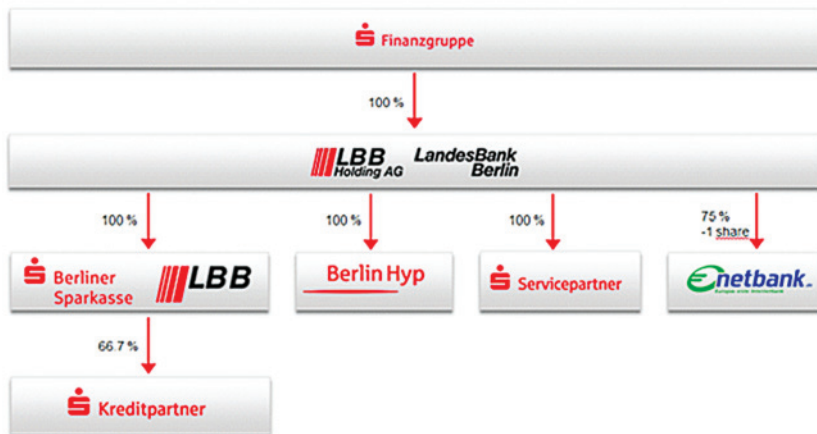
10. Під час прийняття рішень про схвалення планів реструктуризації банків держава має запобігати викривленню конкуренції на ринку внаслідок державної допомоги. Її участь у капіталі передбачає взяття акціонерами та іншими кредиторами банку тягаря видатків на реструктуризацію конкретного банку. Слід переглянути критерії прийнятності банків для входження держави в капітал, зважаючи на чіткіше визначення підстав загрози фінансовій стабільності та системної важливості установ.

11. Доцільно вивчити прогресивний досвід діяльності та створити пілотні муніципальні банки на базі діючих банків принаймні у трьох провідних регіонах країни – Львові, Дніпропетровську та Києві.

ДОДАТКИ

Додаток 1

Структура власності фінансової групи ощадних банків Німеччини

Джерело: Publications // Finanzgruppe Deutscher Sparkassen und Giroverband [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dsgv.de/en/facts/publications.html>.

Додаток 2

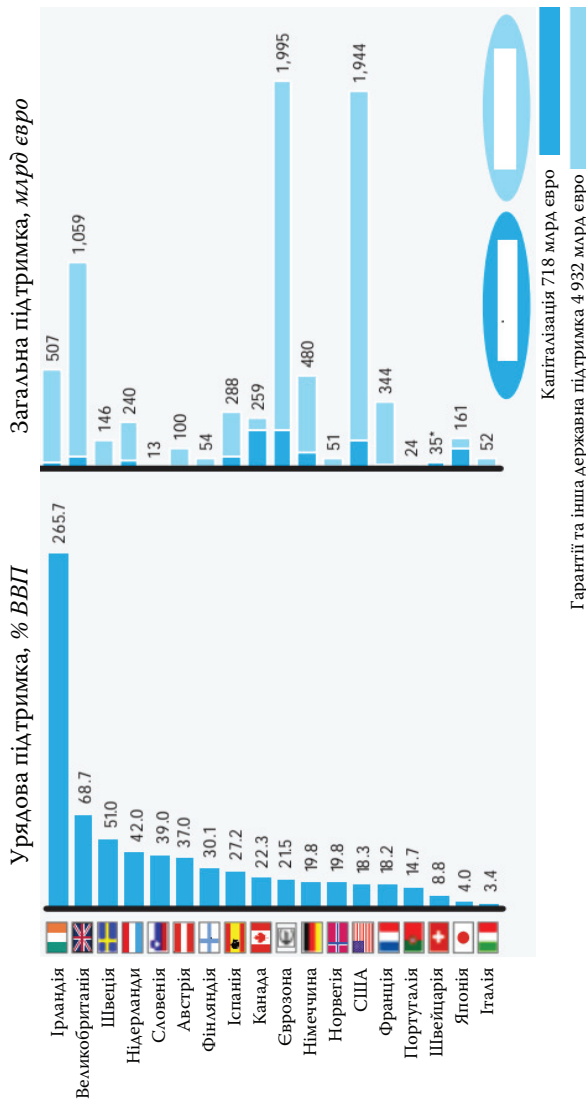
Результати стрес-тестів західноєвропейських банків у 2014 р., представлених в Україні дочірніми банками

Назва материнського банку (холдингу) та дочірнього банку в Україні	Країна	Адекватність капіталу першого рівня, %		Потреба в додатковому капіталі, млрд євро
		Факт станом на 31.12.2013	Негативний сценарій на 31.12.2016	
Raiffeisen Zentralbank Österreich AG – Райффайзен банк Аваль	Австрія	9,7	7,8	7,41
BNP Paribas – УкрСиббанк	Франція	10,5	8,1	45,83
Groupe Crédit Agricole – Креді Агріколь	Франція	10,8	8,8	51,37
Deutsche Bank AG – Дойче Банк	Німеччина	13,4	8,9	30,23
Piraeus Bank, S.A. – Піреус банк МКБ	Греція	10,0	4,4	4,78
OTP Bank Ltd – OTP Банк	Угорщина	15,9	11,9	2,04
KfW IPEX-Bank GmbH – Прокредит Банк	Німеччина	12,8	9,4	1,51
Intesa Sanpaolo S.p.A. – Правекс-банк	Італія	11,7	8,3	23,35
UniCredit S.p.A. – ЮніКредит	Італія	9,6	6,8	33,11
ING Bank N.V. – ІНГ Україна	Нідерланди	10,1	8,7	25,93
GETIN NOBLE BANK SA – Ідея-банк	Польща	8,6	6,4	0,95
PKO BANK POLSKI – Кредобанк	Польща	14,3	14,3	3,01
Skandinaviska Enskilda Banken AB (SEB) – СЕБ Корпоративний банк	Швеція	14,7	13,0	5,61

Складено за: 2014 EU-wide stress test results // The European Banking Authority [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.eba.europa.eu/risk-analysis-and-data/eu-wide-stress-testing/2014/results>.

Додаток 3

Державна підтримка банківської системи різних країн у кризовий період (станом на 1 липня 2009 р.)

Джерело: Bad Banks Finding the right exit from the financial crisis. – 2009. – № 12. – 18 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.mckinsey.com/~media/McKinsey/dotcom/client_service/Risk/Working%20papers/12_Bad_Banks_Finding_the_right_exit_from_the_financial_crisis.ashx.

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

**ГАСАНОВ Сергій Станіславович
ЛЮБІЧ Олександр Олексійович
БОРТНІКОВ Геннадій Петрович**

**ДЕРЖАВНА ПІДТРИМКА КАПІТАЛІЗАЦІЇ
ТА РЕОРГАНІЗАЦІЇ БАНКІВ
ЗА УЧАСТЮ ДЕРЖАВИ В КАПІТАЛІ**

Зарубіжний досвід та вітчизняна практика

Монографія

Відповідальний за випуск
В. Д. Корольок

Редактори:
С. В. Бартош, О. В. Нефедова

Коректори:
С. В. Зюбенко, Н. Г. Пузиренко

Комп'ютерна верстка
А. Б. Нефедова

Формат 60×84₁₆. Ум. друк. арк. 7,44. Наклад 300 прим.

Видавець: Державна навчально-наукова установа “Академія фінансового управління”
04119, м. Київ, вул. Дегтярівська, 38–44, тел./факс: (044) 277-51-15.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 4348 від 08.08.2012.

Гасанов С. С.

Г22 Державна підтримка капіталізації та реорганізації банків за участю держави в капіталі. Зарубіжний досвід та вітчизняна практика : монографія / С. С. Гасанов, О. О. Любіч, Г. П. Бортніков. – К. : ДННУ “Акад. фін. управління”, 2015. – 128 с.

ISBN 978-966-2380-92-7

У монографії висвітлюються передовий досвід капіталізації банків за участю держави, зокрема єдиний порядок надання державної підтримки банкам у країнах ЄС, особливості націоналізації банків в Індії та антикризової підтримки найбільших банків у КНР. Наведено аналіз капіталізації банків в Україні та висновки й рекомендації щодо державної політики входження у капітал приватних банків і успішного виходу з нього шляхом їх реприватизації.

Для науковців, експертів та аналітиків банківського сектору, фахівців органів нагляду і регулювання, слухачів курсів підвищення кваліфікації, викладачів фінансово-економічних дисциплін, докторантів, аспірантів та студентів вищих навчальних закладів.

УДК 336.71:338(477:100)(0.034.2)

ББК 65.9(4Укр)268-98+65.9(0)268-97

